

NYITRA MEGYE

HELYIRÁSA.

KIADJA

NAGY JÓSEF CAL.,

NYITRA MEGYE FŐORVOSA, A MAGYAR AKADEMIA, A BUDAPESTI ORVOSI EGYLET
S A BÉCSI CS. K. FÖLDTANI INTÉZET L. TAGJA.

I. kötet.

1. füzet.

TARTALOM.

Nyitra megyének fekvése, határai, kiterjedése, felosztása. — Földalakzata és vízszintes tagosulata, hegységei, hegyei, völgyei, rónái, folyó-, állós ércvizei. — Általános átnézet. — Helységek és lakosság száma. — Nyitramegye népes lakhelyeinek sorjegyzéke. — Éghajlata. — Záradék.

Ára 50 kr.

KOMÁROM, 1864.
NYOMATOTT SZIGLER TESTVÉREKNÉL.

102671

MFöld. Qu.

7.

ERŐSÍTŐ

MTA
KIK

0 00005 45844 8

Figyelmeztetés t. cz. előfizetőimhez.

Nagyobb kiterjedésű munkámnak I. kötetét a földtani viszonyok leírásának hiányával kiadni kénytelenítettvén, azt füzetekre osztottam; abból egyelőre csak két füzetet, az 1-sőt és 3-at, juttatom kezeikhez. A földtani viszonyok leírásával s a földtani térkép összeállításával is kész valék már, midőn a cs. kir. állami földtani intézet kiküldöttjei megjelentek megyénkben, azt földtanilag felveendő; ily illetékes tudósok bűvárkodásinak eredményeit bevárni és munkám földtani részét azok szerint kiigazítani annál inkább is tartom szükségesnek, mert szerencsés valék különösen a nemes lelkületű és kitűnő szaktudós Hauer lovag bányászati tanácsnok, és segédje Winkler ur azon készséges ígérését megnyerni, miszerint engem ezen terhes feladatomban gyámolítani fognak.

A földtani viszonyok leírása az illető földtani térképpel munkám I. kötetének 2. füzetét fogja képezni, melynek mielőbbi kiadásával időm és tehetségem szerint sietni fogok.

Ezuttal tisztelettel felkérem minden teljes czinű előfizetőimet és megyebeli honfitársimat, hogy engem a megyénk helyírására vonatkozó s az előfizetési hirdetésben részletesen felsorolt tárgyak leírásában szellemileg is pártolni sziveskedjenek; mert csak ily becses és sokoldalú közreműködéssel felelhet meg munkám kitűzött céljának. Minden ebbeli közlést, értekezést, ha latinul, németül vagy tótul is szerkesztve, legnagyobb köszönettel kész vagyok elfogadni, s a becses értekező közlő nevét munkámban közhírré tenni.

Munkám tárgya oly természetű levén, melyen az idő lefolytával mindig találkozik valami kiigazítandó vagy bővitendő; annak végleges kiadásával egy toldalék-füzetet is szándékozom kiadni, melyben a hiányok pótolva leendnek. Adja Isten, hogy csekély erőmmel véghez vezetendő nagy feladat édes honunk és szeretett megyénk felvirágzását és boldogságát, habár parányi részben is, elősegíteni képes legyen!

S z e r z ő.

ACADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Nyitra megyének fekvése, határai, kiterjedése, felosztása.

Nyitra megye fekszik Magyarország észak-nyugati részében, az északi szélesség $47^{\circ} 59' 30''$ és $48^{\circ} 52' 58''$, s a keleti hosszúság $35^{\circ} 49' 17''$ és $36^{\circ} 78' 10''$ foka közt.

Határos északról: Morvaország és Trencsin megyével; keletről: Túrócz és Bars megyével; nyugatról: Morvaországgal és $\frac{1}{4}$ mértföldnyi kiterjedésben Ausztriával, legnagyobb részben Pozsony megyével; délről: Komárom megyével. Északi határszéle a Welka Javorina-i hegységben hajdanában többször adott okot a magyar és morva fejedelmek és lakosok közt véres villongásokra, míg végre 1795-ben ezen régi vita legfelsőbb rendelet következtében királyi biztosok által lön elintézve. Határszéleiről tüzetesebben értekezendünk földalakzatának leírásában.

Kiterjedése, Lipszky szerint, 121 □ mértföldet tesz. Legnagyobb hossza Javorina hegységtől Érsekújvárig tesz $14\frac{1}{2}$ mértföldet; legnagyobb szélessége Egbeltől Szolcsányig 8 mértföldet, legkisebb szélessége Nyitra-Zsámbokrétől Brogyánig alig $\frac{1}{4}$ mértföldet.

Felosztása: 1676-ik évig a megye 4 járásra volt felosztva: nyitiraira, bodokira, bajmóczira és hegyentúlira; a fentemlített évben a hegyentúli járás vágújhelyire és szakolczaira lön felosztva; 1821-ben pedig a nyitirai felső- és alsó-nyitiraira; a megye e szerint 6 járásból áll. Az 1849-ki gyászos idők után nagysága és kiterjedése lényegesen meg lön csonkítva, a mennyiben abból az alakított felső-nyitirai megyéhez a vágújhelyi járás legnagyobb része, az egész szakolczai járás és déli részében a Vág jobb partján létező egynehány helységek elszakítottak. 1860-ban az október 20-ki diploma által ősi kiterjedésébe vissza lön helyezve, melyben jelenleg is fönáll.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

Földalakzata és vízszintes tagosulata, hegységei, hegyei, völgyei, rónái, folyó-, álló- és érczvizei.

Nyitramegyének alakzata rendetlen háromszögű, felfelé kinyuló két véggel, törzsével Pozsony és Bars megye közé mintegy beékelve van. Alakzata **V** betűhöz hasonlítható, melynek keleti felső ágát a bajmóczai,

nyugalit a szakolczai járás, törzsét a vágújhelyi és bodoki járás, a törzs alsó végét pedig a felső- és alsó-nyitrai járás képezik.

Északi és közép részének széleit erdőborította közép- és alhavasi magasságu Kárpát-nyujtványok párkányozzák be; vannak azonban nyilt természetes határ által nem mindenütt elválasztott szélek is, nevezetesen:

a) Északnyugati oldala — szakolczai járás — Morva és Ausztria országok felé lapályos s a marcheggi térségbe megy át; itt azonban Morva vize képezi a természetes határt.

b) A Vág völgyben vágújhelyi járásban É-ről Trencsin megyétől nincs elválasztva; a Vág völgy, a mint Trencsin megyéből Vágújhelynél bekanyarodik, már is megyénk területét képezi. Ezen ponton hiányzik természetes határ.

c) A nyitrai völgyben ÉN-ről megyénk a Trencsin-megyei baáni járástól csak egy dombmagaslat által van némileg elválasztva Nyitra-Zsámbokrénél, Nadlánynál, Livinánál, Livina-Apáthinál; bár itt a kis Kralovka nevű patak némileg természetes határnak volna tekintendő.

d) A nyitrai völgy északi részében megyénk Bars megyétől ismét semmi természetes határ által sincs elkülönítve. A privigyei völgy déli része Simonytól Brogyánig rézsutos vonalban képezi a határszélét Nyitra és Bars megye közt minden természetes határ nélkül; ezen rézsutos vonaltól É-nak Bars megye oszlányi járása terül el a privigyei völgyben egész Alsó-Lelőcztól Novákon és Nagy-Lehotán át Kesseleökő-Podhragyig terjedő vonalig, melytől a privigyei völgy északi része ismét Nyitra megye területéhez tartozik.

Ezek a nyilt rések megyénk északi határán.

Közepét, testét megyénknek a vág- és nyitrai völgy képezik, melyek majdan párhuzamosan vonulnak egymás mellett, s egymástól magas hegyláncz által vannak elválasztva, mely Galgócz felett Gábor nevű hegygyel végződik; de a két völgy más két oldala is magasztos hegylánczsal van bepárkányozva, mely északról dél felé vonul s a nyitrai völgyben ennek keleti határszélén Zobor hegygyel Nyitra felett, a Vág völgyben ennek nyugati határszélén Jókő-i hegygyel végződik.

Ezen három hegyfoktól délnek a hegységek előhegyei dombos területeket képeznek számtalan kisebb völgyekkel, míg végtére a megye területe egy lapályba összevonul, melynek s a megyének déli csucsat Érsekujvár vidéke képezi. Ezen csúcs pedig akkép jön létre: hogy nyugatról a jókői hegytől a határszél mindinkább keletnek a Vág folyó felé vonul, és pedig Dejtén, Nagy-Kosztolányon, Manigán, Karkóczon, Bucsányon, Zelén át Sziládig, hol is Vág folyóhoz jut; mely vonalban

csak egyes pontokon képezik Blava és Dudvág folyók a természetes határszéleket, minthogy több ponton eltérnek a határszélétől, némely ponton pedig a helységek határait kettévágják. Sziládtól Negyedig a Vág folyó tekintetik természetes délnyugati határnak Pozsony és Nyitra megyék közt, és az is volt bizonyosan hajdanában; de idő lefolyta alatt a széles és medrét folytonosan változtató Vág folyó némely helységeinket jobb partjára, a pozsonyi oldalra szorította ki; nevezetesen: Semphthének egy részét, Királyfát, Sellyét, Farkasdot, Negyedet. Negyedtől Érsekujvárig a Vág folyó eltér megyénk határszélétől s ezen vonalban megyénket Komárom megyétől semmi természetes határ nem különíti el; itt a határvonal görbe zigzugas; keletről a déli csúcs képezése Lédecz helységnél kezdődik, a határvonal behajlása azonban nem oly haránt irányú, mint nyugaton, és természetes határok által inkább elkülönített. Ugyanis: Lédecztől Dicskéig nagyobbbrészt a ghymesi patak képezi a természetes határt; Dicskétől Nagy-Surányig Zsitva folyó, Nagy-Suránytól Érsekujvárig Nyitra folyó; vonulnak pedig ezen természetes határok Bars és Nyitra megye közt, déli végben Érsekujvár alatt Nyitra és Komárom megye közt. A közép hegyfoktól Galgócz felett fekvő Gábor hegytől ered a megye déli végének dombos része, mely szélesen elterül, számos domblánczokat képez és Komjáthinál végét éri.

Nyugaton a Jókő-i hegységtől Sziládig vonuló, többnyire lapályos határszél a nagyszombati és mátyusföldi térségbe megy át; a középen és keleten Semphthen, Mocsonokon, Komjáthin alól terjedő lapály pedig a komárommegyei térségbe; vagyis összesen mind-ezen pontról kezdődő lapály átmegy s északi részét képezi a magyarországi felső medenczének, vagyis azon rónának, mely Rába, Vág, Nyitra folyók két oldalain s a Duna jobb partján terjed el a dunántuli országrészbe, és Magyarország kisebb, vagy felső rónájának, vagy, mint mondánk, felső medenczéjének is neveztetik.

Megyénk alakzatának és vízszintes tagosulásának felismerését lényegesen elősegíti azt beszegő és rajta levonuló hegylánczolatoknak leírása, melyet akként teljesítendjük, hogy az egyes hegységek és hegylánczok fölemlítésével egyes ismert nevezetesebb hegycsúcsokat és ezeknek magasságát is feljegyezzük.

A) *Hegységek és magasabb hegyek.*

(Tengerszintfeletti magasság bécsi láb szerint.)

Megyénket északról beszegő hegypárkány ketté van szakítva a nyitra- és vágvölgyi, már említett szabad nyílások által. Ilyformán ezen északi hegypárkánynak egyik része a megye északkeleti részében van s a baj-

móczi járás északi hegyfalát képezi, azt Thurócz és legnagyobb részben Trencsin megyétől elválasztván. Ez többnyire meredeken levonul a völgyekbe, sűrű fenyvesekkel és bükkfa-erdőkkel fedett és növényzetdúsnak nevezhető; legnagyobb részben alhavasi vonalig emelkedik, — kevés előhegyei és dombos nyulványai vannak —. K-ről N-nak Majzel helység felett kezdődik és Valaszka-Beláig terjed, hossza körül-belül 5 mértföld, szélessége 1—1½ mértföld; több hegységből áll; keleti részét Zsiari nevű hegység északi ága képezi; közepét Gajdel és Tuzsina helységek felett a Facskó-i hegység; nyugatit pedig Tuzsinától Valaszka-Beláig a Kis-Magura hegység, vagyis általánosabb országos orographikus elnevezéssel élve, a Sztrázso-i hegység egy része.

Az északi hegypárkánynak másik nyugati része Vágújhelytől Szakolczáig terjed, vagyis a vágújhelyi járás északnyugati, és a szakolczai járás északi és északnyugati szélén határoló hegyfalat képezvén egy kis részben Trencsin és Nyitra megye közt, legnagyobb részben azonban országos határt Nyitra megye és Morvaország közt. Ez már sokkal lejtősebb hegyfal, messze kivonuló előhegyekkel és dombos nyulványokkal, melyekkel a szakolczai járás területének nagyobb részét — kétharmadánál többet — kiegészít; számos völgyektől van átszegedelve, melyekben irtványos helységek több mértföldnyi távolságra kerülnek szét. Növényzetét illetőleg többnyire kopár hegységekből áll, minek a lakosság nagyobb számával járó erdőpusztítások egyedüli okai. Hossza ezen hegyfalnak körül-belül 6 mértföld, szélessége 1—3 mértföld. Vonul pedig ezen hegyfal Vágújhely felett kezdve Botfalu, Lubina, Ó-Tura, Miava helységek felett a vágújhelyi járásból át a szakolczaiba, itt Szobotisty, Verbócz, Radosócz, Mokriháj felett Szakolczáig. A hegység, melyből összealakul, Javorina hegységnek nevezetik, bár nyugati végét egyes hegyeitől Csupi vagy Chrapacs hegységnek is szokják nevezni; általában véve közép magasságu hegységnek nevezhető; Javorina hegykúpot kivéve, egyik sem emelkedik az alhavasi vonalig.

A keleten vonuló északi hegypárkánynak nevezetesebb csúcsai keletről nyugatnak:

Wagenhals sziklás meredek hegykúp, Majzel hegységtől É-ra Hadviga, Brjecs thuróczmegyei és Gajdel nyitramegyei helységek közt határpontot képez.

Emta ÉK-re Gajdeltől, az ujonan készült országút felett Gajdel és Zniováralya közt.

Schanzen Nyitra és Thurócz megye közt határt képező hegyhát;

Thurócz megyéből könnyen ér fel rá az ember, ellenben megyénkből, mint igen meredek sziklapárkányra, nehéz a felmenet.

Rebán Gajdeltől É-ra gyp- és moh-benötte hegykúp, határpont Trencsin, Thurócz és Nyitra megyék közt.

Facskó, Nasenstein németül, a megyének legmagasabb hegye, 4248' magas, éles sziklacsúcsával örként áll ki a felhőkbe, Trencsin és Nyitra megye közt határpontot képezve; német elnevezését ormának nagyszerű emberi arcához való hasonlatosságától nyerte. Hallottam és olvastam is már e hegynek Klak elnevezését többször, mely csak a honunkat beutazó idegenek tévedéséből eredhetett, kik azt a közel levő Klak hegygyel felcserélték. A vidéken Facskó és Nasenstein név alatt ismeretes. Hunfalvi („A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása“ czimű igen nagybecsű munkájában) Na-Klate-nak nevezi, de Klát-nak — tuskó — a nép csak a csúcs szikláját nevezi, és nem magát a hegyet. — „Bol som na Facskowe as na Kláte.“

Olesz és Kaluger nevű hegyek (Hunfalvi a Magyar birodalom term. visz. 1863. II. füz.) a facskói hegységben nem léteznek.

Gerschberg. Facskótól északkeletre Tuzsina felett.

Huberg. Facskótól D-nek Gajdel helység felett, déli lejtőjen a gajdeli plebániának rétje terül, mely Patersweidengrund-nak nevezetik; ezen réten létező forrásból veszi eredetét a Nyitra folyó.

Kozinec és Rothenstein Huberg alatt, az első D-nek, a második N-nak; köztük folyik a Nyitra folyó első kezdetében.

Steinseifen, Kirchberg, Kopf vagy Kopp hegykúpok Tuzsina felett É-ra. Az utolsó legmagasabb és határpont Nyitra és Trencsin megyék közt, egyszersmind Facskó, Tuzsina és Gajdl helységek határi között.

Cziczerman Csavojtól ÉÉK-re, Német-Próna és Tuzsina helységek határi közt a Kis-Magura-i hegységgel összeolvad.

Holi Vrch kopár hegy Csavojtól É-ra.

Poszkla, Klin Csavojtól É-ra.

Temeska Szkala Temes helységtől K-re Chvojnitza és Csavoj helységek közt, sziklás hegykúp, mely már messziről Oszlány vidékéről látható.

Ez utóbbi hegytől Valaszka Beláig a hegységnek nevezetesebb kúpjai: Viszoka, Gapel, Trencsin megyéhez tartoznak.

Szlezajne, Valaszka Belától É-ra vonuló hegyhát, határt képez Valaszka Bela és trencsinmegyei Rowne helység közt.

Homolka Valaszka Belától É-ra czukorsüveg alaku hegy, határpont Valaszka Bela és trencsinmegyei Poruba helység közt.

Cserni Vrch Valaszka Belától ÉN-ra, határpont Valaszka Bela és trencsinmegyei Cserna-Lehota helység közt.

A nyugaton vonuló északi hegypárkány nevezetesebb csúcsai keletről nyugatnak:

Javorina 3060' magas sűrű erdőségtől és hegyi rétektől fedett hegykúp Vágujhelytől ÉN-ra Lubinától É-ra. Határpont Nyitra, Trencsin megye és Morvaország közt. Csúcsáról a kilátás bájos és meglepő a kies Vág-völgyre, a szakolczai járásba, Trencsin megye és Morvaország egy részébe.

Pradlikov, Ó-Turától DN-ra.

Trikopecz, Miavától É-ra 1738,2' (Pettkó).

Kamenecz, Miava és Verbócz közt vonuló hegyhát, melynek hágója 1635' (Hunfalvi).

Uchanek, Szobotistytől É-ra.

Peczkovi, szinte 1701,8' (Pettkó).

Havran, Szobotistytől ÉN-ra 1567,44' (Wolf).

Barkovecz, szinte 1048,56' (Wolf).

Lipovi, v. Lipovecz, Berencsvártól É-ra.

Rosztotski, Matuschki, Kutalczi, Csernek, Krlicsek, Vapenik, Osztri, Vrch, Veczny Vrch Verbóczytól K-re, az utolsó

DK-re.

Žalosztin, Verbóczytól ÉN-ra.

Bukovina és Kobela, Verbóczytól É-ra, az utóbbi 1612,8' (Pettkó). Legmagasabb két kúp ezen csoportban Peczkovi és Žalosztin.

Tlszta Hora, Radosóczytól ÉK-re.

Pariszki, Zruben szinte.

Csupi Radosóczytól É-ra 1700' magas (Hunfalvi).

Chrapacs hegység Csupi hegynek déli nyujtványa.

Pajz Mokrihajtól ÉK-re 933' (Pettkó).

Tureczki-sztúl, Pajz hegytől ÉK-re.

Propaszt, Szakolczától D-re 902,04' (Wolf).

Ezen két északi hegypárkányból négy hegyláncz vonul, s egy az inoveczi hegységből majdan párhuzamosan és különböző hosszúságban É-től D-nek a megye területébe, azt négy nagyobb völgyre s a Szakolcza-járási öbölre felosztván. Három hegyláncz: a keleti hegyhatár, a közép hegyhatár s a rudnói hegyhatár a keleten levő északi hegypárkányból vonul le; negyedik a megye közepén levonuló s a nyitrai völgyet a Vág-völgytől elválasztó temetvényi hegyvonal Trencsin megye Inovecz hegységből veszi eredetét; az ötödik Vágujhely felett Javorina hegységből ered és Jókőig lefutván, a vágujhelyi járást a

szakolczeitől választja el, s ez a vágújhelyi hegyhatár. Leírásukat K-ről Ny-nak s É-ről D-nek kezdendjük.

a) A keleti hegyhatár. Így nevezem azon szép, és sűrű szép erdőségtől, szőlőktől és szántóföldektől egész terjedésében fedett magasztos hegyfalat, mely a megye keleti határszélén Majzel helységtől kezdve egész Nyitra városig levonul és megyénket ÉK-en Thurócz megyétől, K-ről pedig Bars megyétől elválasztja, végső fokától Zobor hegytől D-nek egynehány előhegyekre aljasodván, melyek végtére domblánczokig törpülnek; ezek K-en Pogrányon át egész Gyarak helységig futnak le. Ezen hegyfalnak hossza körül-belül 10, szélessége 2—3 mértföld, számos, többnyire haránt völgyektől van átszegdelve, több ponton behajlik és kies öblöket képez. Áll pedig ezen hegyfal É-ről D-nek négy hegységből, nevezetesen: Zsiari, Klak, Tribets és Zobor hegységből.

1) A Zsiari (Zsgyár Hunfalvi szerint) hegység tulajdonkép Thurócz megyéből jön át hozzánk, mint a Nagy-Fátra hegylánczolatnak egyik ága, Majzl helységénél, hol a facskói hegységgel összeolvad s innét megyénk északkeleti oldalán megyénket Thúrócz megyétől elválasztva, levonul egész a handlovai völgy északi s északkeleti menedékéhez, ezt tulajdonkép képezi; a handlovai völgy délkeleti és keleti oldalán egyesül a körmöczi Ziegenrücken, Koze Chrbti nevű hegyháttal. Hossza $3\frac{3}{4}$, szélessége $\frac{3}{4}$ mértföld (Hunfalvi). Keskeny, de aránylag magas sűrű erdőségtől fedett, mindkét oldalról meredeken lehajló hegység.

Nevezetesebb hegyek:

Visegrad, Kis-Prónától K-re, határpont Kis-Próna, Szolka és Jaszenova helységek közt.

Na Nemsovo, Kis-Csaucsától ÉK-re.

Jelenni Vrch, vagy Hirschberg is, Brusznó, Hradetz és Nagy-Csaucsá közt.

Zsiár, Csaucsától É-ra, Nedozsertől ÉK-re, rajta országút vezet át Thurócz megyébe.

Horsenovo, Rasztocsnótól É-ra, 2820' (Hunfalvi).

Sztrach, Rasztocsnótól ÉK-re, veszélyteljes út vezet át rajta a handlovai völgyből Körmöczre.

Poloma, Hradectől É-ra.

Dachsenstein, Hochwald, Taubengrund, Grenzstein, Brulova Szkala, Groshübl vagy Velki Vrch kisebb hegykúpok, melyek a handlovai völgy délkeleti oldalán vonulnak s a Ziegenrücken hegységhez tartoznak.

2) Klak hegység, ez a handlovai völgy délnyugati menedékével és Privigyénél Banszka nevű hegységgel kezdődik s a nagy-ugróczi keresztvölgyig terjed; a handlovai völgy talpa választja el tehát tulajdonképp a Zsiari hegységet a Klak hegységtől. Hunfalvi ezen hegységet Ptacsnyik vagy Ftacsnyik nevű legmagasabb csúcsáról nevezi, mire csak azon észrevétel tehető, hogy ezen név alatt a csúcs igen, de a hegység sem a vidéken nem ismert, de honunkról irt földrajzi és földtani munkákban sem; ezekben is mindig Klak hegységnek neveztetik; ilyen tévedésekből eredhet a Klak hegységnek Facskó hegységgeli fölcserélése. Helyesen nevezi Hunfalvi e nagyszerű és majdan egész kiterjedésében alhavasi vonalig emelkedő hegyhátat zordnak; bús tekintetű, többnyire fenyvesektől fedett sötét hegység ez; legnagyobb része Bars megyéhez tartozik, csak északi vége a handlovai völgy délnyugati menedékétől Kesseleökeő-Podhragyig megyénk területében van. Hossza 3 mértföld, szélessége 2—4 mértföld; megyénket Bars megyétől választja el.

Nevezetesebb csúcsai.

A handlovai völgy délnyugati menedékén:

Scheibliszberg, Kohlberg, Klein- és Gross-Trauschl, Steinhübl, Czeizelhorn, Findelstein, Pfaffenberg dombszerű kis hegyek, melyek általában véve nagy kiterjedésű és jó minőségű kőszéntelepeket rejtnek bensejükben.

Gross-Gritz, vagy Dorneck, vagy Dönigstein, vagy Krikerhai feltűnő szabályszerűséggel alakult sziklás trachytkúp.

Klein-Gritz, az előbbtől É-ra, alkatára nézve hozzá hasonló.

E két kúp Handlova vidékének festői tekintetét lényegesen emeli.

Bjele Szkali Privigyétől és Czigel helységtől K-re vonuló hegyhát, mely Bars és Nyitra megyék közt terjed É-ról D-nek s a Ftacsnyiki lobort mintegy átmetszi.

Holovo, a Gross-Gritz felett a handlovai völgy délnyugati menedékén álló kopár hegy, a Bjele Szkali hegyhátnak folytatása, mintegy foka.

Chorvaticza, egy mereven hegyfal Czigeltől ÉK-re, mely a Bjele Szkali hegyháttal összeolvad.

Ondrasov, K-re Privigyétől, Privigye, Hradetz és Morovno hegységek közli határpont; nevét vette Ondrasch és Jurasch egykori rablóktól, kik a körmőczi és beszterczebányai szállításokat kirabolni szokták.

Opaleno, szép kúpalaku, sötét fenyvesektől benőtt hegy Privigyétől DK-re.

Chlucsek Czigeltől É-ra, farkasok tartózkodási helye; ezen tulajdonáról hires.

Sztarihaj, Opalenótól É-ra, szinte sűrű fenyvesektől borított hegyhát.

Červena Szkála, Privigyétől K-re, magas fenyvesektől benőtt.

Banszka, Privigyétől K-re.

Ptacsnyik v. Ftacsnyik, a Klak hegységnek főkupja, melyet, habár Bars megyéhez tartozik is, megemlítendőnek tartjuk mint a hegység főhegyét, minthogy lejtői megyénk területébe is átvonulnak, 4248' magasnak állítja Hunfalvi, mi ismét némi tévedésen alapszik tán, mert a Facskót is szerinte Klak-ot vagy Na Klat-ét szinte oly magasnak lenni írja; ilyformán kétes, mely csúcsra alkalmazandó a magassági mérték; mint tudom, Ptacsnyikra, és ily módon Facskó magassága ismeretlen.

Húnfalvi még a Tábor és Kozlicza hegyeket Krencs mellett Klak, szerinte Ptácsnyik hegységhez sorolja; de ezek a tribetsi hegységhez tartoznak. Krencs helység Nagy-Ugróczytól a klaki hegység déli végétől vagy 3 órányi távolságra fekszik D-nek.

3) Tribetsi hegység. Ez a nagy-ugróczyi völgytől kezdődik Bars megyében, Széplaknál Brogyán alatt már megyénk területébe átlép s itt annak keleti határszélén D-nek vonul egész a zsére-szalakuszi völgyelésig, hol Béd helység felett Bliszka nevű hegygyel végződik; valamint északi vége, ugy keleti menedékeinek is nagy része Bars megyéhez tartozik. Hossza 5 mértföld, szélessége 1—3 mértföld; sűrű tölgyesektől és bükkfaerdőktől fedett szép hegység, mindkét lejtőjén számos előhegyekre ágazik, sok völgyektől átszegdelt. Sok magasabb csúcsai Bars megyéhez tartozók.

Nevezetesebb csúcsai megyénkben északról délnek:

Plesovetz és Drienova Turcsánkától ÉK-re, Kolos Hradistye és Turcsánka helységek közt.

Kosztrin, Tökésujfalutól K-re.

Javorow a Hornyáni praediumtól ÉK-re.

Tábor, félig kopár hegy Krencstől DK-re.

Kozlicza, az előbbitől ÉK-re.

Uhlistye és Babin Vrch azon hegyhátnak két kupja, melyre Tribets hegy északnak kinyúl.

Hajvrstye, Kamenak, Horka Tribetsnek előhegyei a szolcsányi határban.

Hrdovicza Nyitra-Zerdahelytől KD-re nagyobb részét kopár, sziklás hegykúp.

Tribets (vagy Tábor Belius szerint) a hegység főkupja, lobor

alakban széles alapon emelkedő csúcsáig buja erdőségtől fedett nagy-szerű hegy 2555' magas a csúcs alatti fokozaton; 2647' a vadászati határoszlopánál (Kornhuber) Kovarcztól K-re a Pohabanszka vagy Theresienhof praedium felett. A derekát átövező és jelenleg is maj-dan teljes épségben látható kökerítés eredetét eltérőleg magyarázzák az írók. Belius azt az egykor itt létezett husziták táborának maradvá-nyául tekinti. Severini János (Com. Hist. de vet. Hungaria) a római legio fulminatrix tábora maradványának lenni állítja, azon keresztény vallású maltai legiónak, mely melitanának is neveztetett, és Mark Au-rel alatt a markomannok ellen ezen vidéken dicsőségesen harczolt.

Krzsza, Kis-Apponytól ÉK-re (Welka Kornia — Hunfalvi — Kis-Appony vidéken ismeretlen).

Veternyaki v. Veternyiki, Tribetstől É-nak, elszakadó hegyhát. Hangyás Nagy-Apponytól DK-re, nyugati lejtőjén az apponyi vár-omladék áll.

Welka Szkala, Dizse, Mocsár Szent János-Elefánttól D-re álló hegyhát kúpjai.

Bliszka, a tribetsi hegység déli végén álló hegykúp Bédtől É-ra. A tribetsi hegység keleti lejtőjének előhegyei megyénkben:

Ghymesi várhegy, 1645' magas (Kornhuber), csúcsát tetézik a ghymesi vár omladéki Ghymestől ÉN-ra.

Hidegvár a várhegytől egy völgyelés által elválasztva, a vár-hegytől D-re.

Somos Hidegvártól K-re vonuló hegyhát.

Szárhegy, Hasas a várhegytől és Hidegvártól Ny-ra, ezektől mély völgy által elválasztva, az utóbbi 1415' magas (Kornhuber).

Nagy- és Kis-Bálvány v. Bárbány, Hidegvártól DN-nak szinte völgyelés által elválasztva, nevüket a csúcson oltárként kiálló sziklaktól veszik.

Peliske vagy Piliske, a két Bálványtól K-re, ennek északkeleti lejtőjén terjed a ghymesi vadaskert, jelenleg egész a Szárhegy és Ha-sas hegyek ormáig.

Emberölés nevű hegy (Hunfalvi) e vidéken ismeretlen.

A ghymesi hegyek legczélszerűbben kezelt szép erdőségtől fedvék.

4) Zobori hegység a keleti hegyhatár déli végét képezi. Hossza 1 mértföld, szélessége $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ mértföld; a zsére-szalakuszi völgytöli vagyis Zsérétől DN-ra Zsibritza hegygyel végződik; hullámdad hegy-falat képezvén, melynek két sarkoszlopát északi végén Zsibritza, déli végén Zobor hegy képezik. Egykor buja erdőségtől fedett, most több-

nyire kopár, erdészeti tekintetben a tribetsi hegységgel még aránylag sem mérközhetik. Nevezetesebb hegykúpok:

Nagy-Zsibricza, Kornhuber szerint 1990,48' magas, Zsérétől D-re a zabori hegység északi végén emelkedik. Hunfalvi öt változatos és buja növényzetétől híresnek nevezi a vidéken; az is volt egykor, most azonban egykori szép erdőboritéka hiányos és foszlott.

Kis-Zsibricza, az előbbtől K-nek bevonuló hegyorom, egy emel-
tebb csúccsal, 1540,46' K.

Pelis vagy Pilis Kolontól D-re, kopár hegy, déli lejtőjén szőlők-
tól fedett, 893' magas (Dr. Nagy). Előhegye Zsibriczának.

Koloni templomhegy szinte előhegye Zsibriczának, Kolontól
N-ra, rajta áll a helység temploma. 792' magas, szinte kopár mészhegy.

Nagy hegy, Zsibricza és Zobor hegyek közt álló Csitár és Geren-
csér felett ÉN-ra vonuló három kúppal kiálló hegyhát.

Zobor, Nyitrától É-ra, két csúcsa van: déli és északi; felső részé-
ben jelenleg többnyire cserjétől és fiatal hajtásoktól, közép és alsó ré-
szében és oldalain a legszebb és nagy szorgalommal mivel szőlőktől
fedett szép hegy, Nyitra város vidékének hátrészét és legfőbb diszét
képezi. Déli csúcsa Hunfalvi szerint 1782', Dr. Schuchter szerint 1783,32'
Dr. Kornhuber szerint 1793,33' magas; északi csúcsa H. szerint 1887',
Dr. S. szerint 1891,12', Dr. K. szerint 1888'.

Lupka, Zobor hegynek előhegye a nyugati oldalon, az ujhegyi sző-
lőktől N-ra; rajta tanyázott Rákóczy hadserege.

Darázsi templomhegy, kopár sziklás hegy, Zobor hegy nyugati
végét képezi Darázstól ÉN-ra.

Várhegy, Zobornak előhegye, a réttalajból rögtön emelkedő, észa-
ki oldalán meredek hegy, melynek csúcsát a régi nyitrai vár tetézi, ma-
gassága 506' Dr. K.

Máriahegy szinte Zobornak előhegye, Nyitrától D-nek, rajta van
a nyitrai kalvária, ezen ponton 448' magas (Dr. K.), keleti oldalán a
szarkahegyi szőlők vannak.

Akasztófahegy, Nyitrától DN-ra, Zobornak előhegye, kopár
mészködob.

Katrusa, Zobornak előhegye Felső-Köröskénytől N-ra, keleti lej-
tőjén Tobola nevű szőlők területnek el.

b) Közép hegyhátnak azon rövidebb hegylánczot nevezem, mely Tuzsi-
na helységtől N-ra veszi eredetét a keleten levő északi hegyhátból és
É-ról D-nek levonul egész Szkacsányig; hossza körül-belül 4 mértföld,
szélessége $\frac{1}{4}$ — 1 mértföld. Ezen hegyláncz választja el a privigyei völgyet

a rudnóitól. Felső tövében Tuzsinától Chvojnicza, Kanyánka helységekől nyugatra egész Bajmóczig. Mala Magura nevű hegységből áll; Bajmóczon alól dombokká törpül el, Alsó-Lelőczon túl ismét magasabb mészkő-hegyekké emelkedik egész Szkacsányig.

Nevezetesebb csúcsai É-ről D-nek:

Mala Magura, Chvojniczától Bajmóczig N-ra emelkedő magas sűrű erdőségtől borított hegykúp, 2898'.

Lubin, Alsó-Lelőcz és Nyitraszegh közt álló kopár mészkőhegy.

A közép hegyhát nyugati a rudnói völgybe szolgáló lejtőn ismertebb csúcsok nevei. A lejtő neve Dvorniczke Boki.

Osztri Vrch Racsics helységtől ÉK-re.

Plieszka, Djedov Djel, Mala Chotoma és Chotoma Racsicz-tól K-re és DK-re.

c) A rudnói hegyhát Valaszka Belától N-ra kezdődik, eleinte N-nak kanyarodik félhold körbe, Divékujfalu helységtől egyenesbb irányban vonul D-nek egész Hradistyeig, hol megszűnik. A rudnói völgynek nyugati hegyfalát képezi ez, valamint megyénket is Trencsin megyétől — a baáni öböltől — elválasztja. Hossza 4—5 mérföld, szélessége 1—2 mérföld. Egész terjedésében sűrű erdőségtől fedett. Valaszka Belától Rudnóig többnyire Szuchi hegységnek nevezetlik, Rudnótól Hradistyeig Rokosz vagy Rokoss hegységnek.

Nevezetesebb csúcsai É-ről D-nek:

Cserni Vrch, 2032' m. határpont Valaszka Bela és trencsinmegyei Cserna-Lehota helységek közt.

Bisztre, Valaszka Belától D-re.

Zaparka, Lomnicz helységtől N-ra.

Szuchi hegység, Záparkától D-nek vonuló hegyhát.

Zadni Rokosz, Rudnó-Lehotától N-ra.

Kossutova Szkala, Krstyánfalu és Rudnó helységek közt, nyugatra kiálló sziklacsúcs, melyben egy nehezen elérhető barlang van; ebben a boltozatból órakettyegéshez hasonló időszakokban folytonosan víz csepeg. Hagyományilag Janosik nevű híres rablónak volt egykor rejthelye.

Mali Rokosz, Krstyánfalu és Rudnó helységekől DN-ra, csúcsáról minden irányban éleshegyű sziklák terjednek, melyeknek tekintete távolról szobrokhoz hasonló.

Welki Rokosz 3198' magas kúpalakú szép hegy, Rudnó, Divékujfalu és Szucsán helységek közt DN-ra és N-ra.

Borsina, Rovlinki, Natrsztenecz, Rokosz hegytől Szucsán felett levonuló hegyhátak.

Szlanko Alsó-Vesztenicztől ÉN-ra álló hegykúp.

Szmolesna Szkala Szlankónak előhegye.

Preszmierje Alsó-Vesztenicztől N-ra vonuló hegyereszek.

Velki Csihócz, Mali Csihócz vagy Csihavecz éles szikla-csúcsokkal kiálló hegyek, Alsó-Vesztenicztől N-ra.

Dielicza, Zavinyisty Csihóczoktól D-nek vonuló hegyereszek.

Hajvrch Szucsánytól DK-nek álló szikladomb, rajta még szőlők maradványi láthatók; nevezetes, hogy közete merő melaphyrból áll.

d) Temetvényi hegység. Ez Zlatnyik helységtől keleten és Huorka helységtől, nyugaton Inovecz trencsinmegyei hegységből veszi eredetét, és majdan egyenes irányban vonul D-nek egész Galgóczig, hol Gábor hegygyel végződik. A nyitrai völgyet a Vág völgyétől elválasztja. Hossza 6 mértföld, szélessége 1—2 mértföld. Két hegyláncból áll, mely egymás mellett hosszukás irányban vonul É-ről D-nek, és körül-belül Jalsónál egy hegyfalba összeolvad, Moravántól Lúkáig félhold alakban kiöblösödik. Hosszas és haránt völgyének száma nagyobb, melyeknek azonban egyike sem tör át a hegyfalon. A temetvényi öblösödést kivéve, mindenütt a legszebb erdőségtől, szőlőktől és szántóföldektől fedett.

A temetvényi hegység nevezetesebb csúcsai É-ről D-re:

Mala Javorina, Zlatnyiktól N-ra, Huorkától K-re, erdődús 3015' magas hegykúp (Stúr).

Szokolove Szkali, a nyugati lejtőn a temetvényi várrom felett emelkedő hegy 2219,76' m. (Kornhuber).

Kulhány a keleti lejtőn Prasicz helységtől N-ra.

Velki Mali Krahulecz a keleti lejtőn Bajnától N-ra, a nyugatin Pöstyéntől K-re emelkedő két csúcs.

Piszka Bajnától ÉN-ra.

Belen a keleti lejtőn Nyitra-Sárfütől N-ra 2395,60' magas (Kornhub.).

Bisacza Szkala a keleti lejtőn Radossna helységtől N-ra 1947,24' magas (Kornhuber).

Havran a keleti lejtőn Ardanóczytól N-ra, a nyugatin Szokolóczytól ÉK-re.

Holi Vrch a nyugati lejtőn Jalsó helységtől K-re 1530,54' magas (St.).

Gábor Galgóczytól É-ra 845,58' magas (Kornhuber).

e) Vágujhelyi hegyhatár. Ez Vágujhely felett a magyar-morva hegységtől, —Javorina hegységből— ered és DN-nak vonul Nyitra megyében egész Jókőig; a vágujhelyi járást elválasztva a szakolczaitól, ő maga számos völgyeivel a vágujhelyi járásnak nagy és népes részét képezi. Hossza körül-belül 5 mértföld, szélessége 2—3 mértföld. Leg-

szélesebb hegyhatára megyénknek és legsűrűbben lakott; népessége munkás, szorgalmas kereskedő; hegysége nagyobbrészt kopár, számos nagyobb-kisebb haránt és keresztvölgyektől átszegdelt, melyeken át a két járás közti közlekedés könnyű és élénk. Áll 2 hegycsoportból É-ről D-nek:

1-ső „Nedze hory“ nevű hegység, mely a táborkari és Scheda-féle földképen „Neze,“ Hunfalvy munkájában pedig „Nedzo“ név alatt említettik, a vidéken „Nedze hory“ nevet visel, Vágujhely és Csejte közt N-ra levonuló tömör hegyfal, mely egy jelentéktelen kanyargós szoros által van déli végében átvágva, e szoros K-nek tart N-ról, a csejtei hidnál nyílik és Örvistye helységnél végződik. Északi határát a hegységnek nehéz megszabni Botfalu (Bzincze) helység felett É-nak terjed, hol a magyar-morva hegységgel összeolvad; N-ről határolja a „Zahorje“ nevű völgyelés, mely Lieszkó és Szrnye közt Trencsin megyéből Botfalunál bejut megyénkbe, Lubina, Ó-Tura, Miava, Bukócz helységek mellett N-nak és DN-nak vonul, végtére Jablonczánál kijön a szakolczai járásba. Vágujhelytől szemlélve, a Nedze hory hegységen három lejtő megkülönböztethető, a legbensőbb és legmagasabb az, melyen a csejtei, hrussói, botfalusi erdők elterülnek; a közép Vágujhely „Milatovecz“ nevű erdejének területét képezi; a mellső keleti széle a hegységnek kopasz, rajta szántók és szőlők vannak, de nagyobbrészt vízmosságoktól, töböröktől, nyelőktől és ravaszlyukaktól szétroncsolt, lejtése a Vág völgy felé lapul el. Hunfalvi szerint Nedzo hegység a Verbórol Miavára vezető országútról, vagyis a prasniki völgytől ÉK-re egész a lubinai patakig terjed; mely osztályzását én is követem.

A nedzoi hegységnek nevezetesebb hegyei:

Na szal asoch Vágujhelytől ÉN-ra, magassága 1852-ben állammérnökök által lön meghatározva, de ismeretéhez nem juthattam.

Szichrov Vágujhelytől DN-ra.

Jablone a Nedzo hegységnek főgerince, mely Botfalutól DN-nak vonul s a prasniki völgynél végződik.

(12) Plesivecz Csasztkócztól N-ra 1480' magas (Stúr).

2-ik Brezovai hegység, ez a prasniki és folytatólag ÉN-nak a miavai völgytől a jókői Várhegyig vonul le D-nek; erdődúsabb hegység az előbbinél. Nevezetesebb hegyek:

Velka Pec, Verbótól ÉN-ra Verbó és Prasník közt álló hegy, barlangjának feneke 1534' magas (Stúr), Janosik rabló egykori tanyája.

Mala Pec, Prasníktól D-nek, előhegye a brezovai hegységnek.

Bradlo, Brezova mezővárostól ÉK-re a hegység legmagasabb kúpja 2580' magas.

Horni, Dolni Stvrtnik két hegy Brezovától DK-nek. Hradistyetől ÉK-re.

Szebatin Hradistyetől K-re 2 csúcsú, déli 1279', északi 1314' magas.

Dolna Kosariszka Brezovától K-re 1093' magas (Stúr).

Klenov Brezovától D-nek, laposa 642' (Stúr).

Cserna Hora, Vittencztől ÉN-ra.

Jókői várhegy, Jókő mellett. Pjesdi Dejtétől ÉN-ra.

A brezovai hegység nyugati, a szakolczai járásba szolgáló részén némely nevezetesebb hegyek:

Berencsi várhegy (Brancs) laposa 1393' magas.

Hrabina Szobotistytől DK-re 1193,25' (Wolf).

Kopcze vagy Varakove Kopcze, Nagy-Pritrsdtől DK-re.

Bzova Oszuszkó felett 1113' magas (Wolf).

Hola Bzova az előbbtől ÉK-nek Hradistye felé vonuló hegyeresz.

Hola Hora Jablonczától K-re 1018' magas (Wolf).

Tichy Vrsek, Dubovi Vrch, Bachraczka Jablonczától K-re, az utóbbi 1032' magas (Wolf).

3-ik a szakolczai járásnak déli szélét Sánfalvától egész a nádas-jablonczai horpadásig Pozsony megyéből ÉK-nek vonuló fehérhegység Biele Hori — beszegi. Nevezetesebb hegyek:

Hradek, Sánfalvától (Sándorf) D-nek 1278' magas (Stúr).

Lipovi Vrch, Plani Vrch kopár hegyek Lieszkótól K-re, Jablonczától D-nek. Az első 1219' magas (Stúr).

Korláthkő, Lieszkó és Czerovától K-re, rajta állnak a hasonló névű vár romjai 1383' m. (Stúr).

Misek, Jablonczától D-nek Lieszkó és Czerovától K-re, kopasz hegy 1207,2' magas (Stúr).

Bavrinek hrubi és mali kopasz előhegyei a fehérhegységnek, melyek ennek végéig a nádas-jablonczai horpadásig terjednek.

Ismert és meghatározott magasságu pontok Nyitra megyében.

Nyitrai völgyben:

	Bécsi láb.	
Nyitra városa a piacon	423,27	(Kornhuber).
„ „ a vár melletti hidon	448,27	„
Nyitrai vár, délkeleti bástya	511,25	„
Kamalduli barátok zárdája Zoborhegyen, az udvaron	879,18	„
A zárdaromok felett fekvő Sz. István nevű forrás előtt	930,60	„
Lőportoronny az akasztófahegyen	719,76	„

	Bécsi láb.	
Nyitrai kalvária legmagasabb pontja	685,74	(Kornhuber).
A két Zobor-csúcs közti nyereg	1609,02	„
Csitár és Menyhe közti hágó legmagasabb pontja	1299,22	„
Gerencséri szőlők	801,84	„
Zsére, a plébánia udvara	665,94	„
Kolon, a patak partja	610,00	„
Ghymes, a kastélynál	613,00	„
„ „	633,00	(Senoner).
„ urasági major	752,000	(Kornhuber).
„ vadas kert a tó felső végén	727,00	„
Lédecz a templom mellett, a patak partján	626,00	„
Néver a patak hidjánál	576,00	„
Ghymes, a várhegy csúcsa	1645,00	(Senoner)
Szalakusz, a helység közepén	538,12	(Kornhuber)
Appony, a falu alsó végén	509,94	„
Nyitra-Zerdahely, a kasznár udvarán	517,38	„
Praznócz, Nyitra folyó partja	531,26	„
Nagy-Tapolcsány, a piacon	550,80	„
Kis-Béliczi fürdő a forrásnál	583,62	„
Tökésujfalu, a paplaknál	587,01	„
Janófalva a fogadónál	703,68	„
Malom Brogyán mellett, a nyitrai hidnál	590,88	„
Navojócz, a falu közepén	604,68	„
Privigyei völgyben:		
Kis-Ugrócz, a falu közepén	649,05	(Kornhuber).
Nagy-Ugrócz, a kastély melletti patak partján	649,56	„
Oszlány, a vendégfogadóban	717,36	„
(E három pont Bars megyében fekszik.)		
Privigye, a piacon	862,10	„
Rudnói völgyben:		
Szkacsán, a plébánia udvarán	701,88	„
Alsó-Vesztencz, a korcsma udvarán	747,36	„
Felső-Vesztencz, a kökereszt mellett	771,84	„
Rudnói völgy, a lelőci úton, hol ez Rudnó felé kanyarodik	798,06	„
Déli rónán:		
Felső-Köröskény, a falu közepén	434,26	„
Bánkeszi, a templom közelében	384,00	„
Érsekujvár, vaspályaúdvarton	363,00	„
„ a piacon	354,70	„
Tornócz, a vaspályaúdvarton	352,00	„
Tardoskedd, a vaspályaúdvarton	345,00	„
Tót-Megyer, a vaspályaúdvarton	346,00	„
Nyitrai völgy nyugati részében:		
Bajna, a jegyző házánál	663,96	„

	Bécsi láb.	
Bajna, a második malomnál	892,62	(Kornhuber).
Radossna, a tó partjánál	683,05	„
Vág völgyben Galgóczytól fel a Vág bal partján:		
Galgócz, a piacon	533,40	„
„ a Vág partján	423,36	(Stúr).
„ vendéglő a piacon, 1 emeletes	695,76	„
Vág partján, Beregszegnél	282,00	(Senoner) ?
Kaplat, a kénforrásnál	493,74	(Kornhuber).
„ a Vág partján	423,00	„
Jalsó, a hévvízforrásnál	502,02	„
Moraváni völgyben	1046,28	„
Jelenna jama alatti forrásnál, Moravánka folyócska eredeténél	1574,94	„
Uj-Lehota, a falu közepén	1372,63	„
Uj-Lehotából a hradeki völgybe vezető út legmagasabb pontján	1923,24	„
Temetvényi várrom	1913,16	(Stúr).
Hradek, a templom előtt	599,76	(Kornhuber).
„ a vizözöni képlet alján	543,78	„
Hradeki völgy, a papirmalomnál	729,66	„
„ „ ott, hol az uj-lehotai út a podhraygi úttól elválik	888,54	„
Vág völgy közepén:		
Pöstyén, a fürdőforrásnál	329,00	(Kreil).
„ „ „ „	326,72	(Kornhuber).
„ „ „ „	520,86	? (Hunfalvi).
Rakovicz, a postaháznál	484,00	(Kreil).
„ a kastély előtt	475,00	„
Verbó ev. iskolaépületben	575,00	(Stúr).
Csasztkócz	537,00	„
Csejthei várrom kapujánál	1153,00	„
Vágújhely az országút szintje	609,03	„
Vágújhely a postaháznál	440,00	(Kreil).
Vág völgy Brunócz és Luka közt	601,56	(Stúr).
Vágújhelyi hegyhatárban:		
Hrachovistyei völgy talpa	654,00	„
Lubina, ev. iskolaépület	845,00	„
Lubinát környező lapály közepes magassága	776,00	„
Bukócz a nagy hársfa mellett	1058,00	„
Bukóczy paplak	1047,00	„
Brezova, jegyző házánál, 1. emelet	762,00	„
Hradistye, főutca	624,00	(Pettkó).
Miava, ev. paplak előtt	981,09	(Stúr).
Szakolczi járásban:		
Nádas és Jabloncza közti út legmagasabb pontja	1090,00	(Volf).
Ugyanaz	1068,00	(Pettkó).
Ugyanannak magassága Misek hegy nyergén	944,02	„
Ugyanaz a keresztnél	964,08	(Pettkó).

	Bécsi láb.	
Ugyanaz a megyei határnál	1059,00	(Pettkó).
Jabloncza, a fogadó udvara	540,00	„
„ a kasznár laka	622,00	(Kornhuber).
Sánfalva, a fogadó udvara	666,00	(Pettkó).
Búr erdő közép magassága	886,00	„
Hlboka, a falu elején Jablonczától	715,02	„
Szenicz, a fekete sas vendéglő 1. emelet	596,00	(Wolf).
Pavlova, dombsor, hágó, Szeniczétől Holicsba vezető úton	925,02	(Pettkó).
Nagy-Pritrsd, a pataknál	522,00	„
Országút Verbócból Morvaországba, a határon	934,02	„
Turoluka, ev. paplak előtt	996,03	(Stúr).
Szobotisty, vendéglő a kastélynál	683,05	(Wolf).
„ patak partjánál	643,08	(Pettkó).
Radosótz	612,08	(Wolf).
„ a piacon	603,06	(Pettkó).
Magaslat a mocsidlani szőlőkön Holicstól DK-re	866,09	(Wolf).
Mokrihaj falu, főutca	729,00	(Pettkó).
Szakolcza, magyar kapu	431,00	(Wolf).
„ „	456,00	(Pettkó).
Holics szarvas vendéglő 1. emelet	431,02	(Wolf).
„ alsó utcán	472,08	(Pettkó).
„ keresztfa mellett, a helységtől D-re az uton	564,00	(Wolf).
Holics, az akasztóhegy	508,00	„
Kopcsány, a kacsafogónál	434,04	(Pettkó).
Egbel, csillag vendéglő mellett	517,05	(Wolf).
Sasvár, a nagy templomnál	492,00	(N.).
Morva víz szintje Holicsnál	498,00	(Pettkó).

Későbbben meghatározandó pontokat a toldalékban fogom közleni.

B) Völgyek.

A megyének szélein és felületén vonuló hegysorok ismertetése után a völgyek leírása könnyebben megérthető.

Fővölgyek északkeleti részen:

1) Privigyeyi, ez É-ről Gajdel és Tuzsina felett a facskói hegység által van határolva, K-ről a keleti hegyhatár — Zsiari és Klak hegységek — N-ről a közép hegyhát Mala Magura hegység képezik hegyfalait. É-ről D-nek vonul körül-belül 4—4½ mértföldnyi hosszúságig, déli végei K-en Brogyán helységig, N-on Szkacsán helységig terjednek. Szélessége ¼—1 mértföld, iránya kevésbé kanyarodott, keleti lejtői dombosak; a nyugatiak meredekebbek; ezek alatt folyik nagyjából a Nyitra folyó.

2) Rudnói völgy, ez a privigyeyitől N-ra esik; általa a közép hegyhát által van elválasztva, iránya kanyarós. ÉN-ről, hol a valaszka-belai hegység

zárja el, eleinte DK-nek vonul és Divék-Ujfaluig egy szélesebb öbölt képez, innét azonban a privigyeivel párhuzamosan és egyenes irányban vonul le D-nek; keletről határolva van a közép hegyhát, N-ra a rudnói hegyhatár, vagyis Szuchy és Rokosz hegységek által; déli végeit eléri K-en Szkacsán, N-on Hradistye helysége. Hossza 6, szélessége $\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ mértföld. Lejtős mindkét oldalról, nyugati lejtői azonban meredekebbek, mért is talpa különösen déli végében sokkal szűkebb, mint a privigyei völgyé.

3) Nyitrai völgy megyénk közepének keleti részét képezi, eredetét veszi a két fölötte levő privigyei és rudnói völgyek összefolyásából; mért is északi vége K-ről Brogyán, N-ről Hradistye helységeknél kezdődik, vagyis a két előbbi völgy torkolatánál, majdan egyenes irányban és a Vágvölgygyel párhuzamosan vonul északi végéről D-nek egész Üzbéghig és Darázsig, innét azonban K-nek kanyarodik Nyitra városáig, Nyitrától Komjáthig és Csornokig, hol végét éri, ismét egyenes irányban D-nek terjed. Keleti hegyfalát a keleti hegyhatár képezi Brogyántól Nyitráig, nevezetesen a tribetsi és zabori hegység; Nyitrától Csornokig 3 dombláncz és kisebb fősíkok által van határolva s a Zsitva völgyétől elválasztva: az első és legszélsőbb dombláncz Ghymes és Lédecz közt a tribetsi hegységből mint fokként hanyatló lejtő ered és Bars megye nyugati szélén Néver, Pusztá-Határ, Hind, Kalászon át lejut Dicske mögé, ettől N-ra és D-nek vonul Vajk, Mártonfalu, Szent Mihályur, Gyarak helységek mögött, hol végét éri; másik és közép dombláncz Kolon helységeknél a zabori hegységből Zsibriczának előhegyeiből ered Pográny, Kis-, Nagy-Lapás, Lapás-Gyarmat helységektől K-re lefut D-nek, az utóbbi helységen túl a szélső és mellső domblánczokkal összeolvad, e szerint hosszukás öbölt képez; a harmadik a mellső dombláncz Zobor hegy lábánál Mártondomb és Gerencsér közt létező magaslatból ered, Felső-, Alsó-Malántha, Tormos, Nagy-Emöke, Csehi, Kis- és Nagy-Czétény, Felső-, Alsó-Szóllós helységek mögött s azoktól K-re lejut Csornokig, hol a Gyaraknál végződő szélső domblánczokkal egy csúcsba egyesül. Ezen három dombláncz több helyütt nyergeket képez, és számos kis völgyeket és öblöket, mélyedéseket foglal be. Nyitra völgyének nyugati legszélsőbb határát a temetvényi hegység képezi, ez által a Vágvölgytől van elválasztva; de ezen hegységtől a völgy talpáig szinte domblánczok és magaslatok vonulnak a völgy irányával párhuzamosan és széles kiterjedésben, és pedig mindjárt északnyugati végétől Hradistye helységtől, míg a keleti oldalon a tribetsi és zabori hegységek a völgy talpához közelebb állanak, s ezen oldalon a völgylejtő is sokkal meredekebb, több helyütt Nyitra folyótól alámosott. A nyugati oldalon Hradistytől Chinoránig egy magasabb, többnyire sziklás dombláncz által van

elválasztva Trencsin megye baáni járásától, Chinoránál a baáni öböl nyílik be a nyitrai völgybe, ezen nyílás szélessége alig egynehány száz lépésnyi és réttalajból áll, mire rögtön emelkedik Nadlánytól Livina, Livina-Apáth, Borcsán, Rédek, Libichava, Nagy-, Kis-Vendég, Pochaban helységeken át egész Zlatnyikig, egy széles dombmagaslat sáncz alakjában, mely a nyitrai völgy talpa mellett körül-belül 2 mértföldnyi szélességben D-nek vonul, s a nyitrai völgy nyugati lejtőjét egy dombos fönsíkká alakítja; ez déli részében nyugatról Sempthénél, keletről pedig Komjáthinál, ettől N-ra templom — és szőlődombbal végződik. E szerint Nyitra völgyének déli torkolata Komjáthinál van.

A nyitrai völgy hossza körül-belül 7—8 mértföld, szélessége $\frac{1}{2}$ —3 mértföld legszűkebb déli végén. Termékeny és változékony növényzettel diszló völgy, talpa egész vonulásában a legszebb réttalajból áll, melyben a Nyitra folyó szeszélyes tekervényekben siet lefelé, oldalait sötétzöld erdőség fedi, lejtőjén szántók és szőlők virítnak.

4) Vág völgy megyénk közepének nyugati részét képezi. Vágújhelytől Horka helységig gondolt vonaltól kezdődik, É-ről s a nyitrai völgygyel párhuzamosan vonul D-nek; keleti hegyfalát a temetvényi hegység nyugati lejtője képezi, mely meredek, a Vág folyótól alámosott, rongált, és Galgócz felett Gábor hegygyel végét éri, innét Semptheig a temetvényi hegységből eredt dombláncz határolja a Vág völgyet. Nyugati hegyfalát a vágújhelyi hegység képezi, mely a hegység lábától a völgy talpáig $\frac{1}{2}$ —1 mértföldnyi széles lejtős magaslattal lehajlik; déli vége a Vág völgynek megyénkben haránt, zigzugos, görbe. Jókötől kezdve Dejhén Nagy-Kosztolánon, Petheőfalván, Ratkóczon, Zsikóczon, Karkóczon, Nagy-Bucsányon, Zelén, Sziládon át vonul Semptheig.

Hossza a Vág völgynek megyénkben 4 mértföld, szélessége 1— $1\frac{1}{2}$ mértföld lehet. A Vág völgy országunknak ismert disze, megyénkben kevésbé nagyszerű, de igen kies regényesség képét tüntet előnkbe, a menyinyiben szépségét itt már a termékenység is fokozá. A galgóczi várkastélyról tekintve, valódi angol kert. Keleti oldala növényzetdúsabb, mint a nyugati; talpán—minthogy a Vág folyó a keleti lejtő lábánál rohan lefelé, s a gazdaszatnak biztosabb tért enged — a legszebb erdők, fasorok, szántók, ligetek, rétek diszlenek, közbe kiálló helység tornyokkal és fehérülő falukkal; nyugati oldala nagyobbrészt kopár hegységtől szegélyezett, a lejtőkön azonban termékeny szántók terülnek el. A keleti hegylejtőn a temetvényi, a nyugatin a csejtei romok tekintnek le búsan a völgybe, mint hajdani dicsőségünk emléki; és lejjebb teljes épségben áll még fen egy nagyobb dombon a galgóczi vár, mint a Vág völgy regényességének végső pontja.

5) Szakolczai öböl. Ez a Vág völgytől ÉN-ra fekszik, ettől a vágújhelyi heggyhatár által elválasztva; környezve van félkör-alakban hegységektől. É-ről és ÉN-ról a Welka Javorina-i, vagyis a magyar-morva hegység által K-ről és DK-ről a vágújhelyi heggyhatár, és D-ről és DN-ről a Fehér-hegység által; csak nyugati része nyílt és Morva vize által határolt; magában foglalja a szakolczai járást. A környező hegységektől befelé minden oldalról dombos és lejtős, egy magasabb hegynyulvány Ribke és Oreszko közt átvágja és Únyon, Péterfalván át Sasvárig terjed; minden oldalról lehajlik N-nak a Morva vizéhez, és ezen vizen át a marcheggi lapályba átmegy. Alakja rendetlen szélű kör. Hossza Verbóctól Sasvárig 4 mértföld, szélessége Holicstól Jablonczáig 3 mértföld körül-belül. Hegységének menedékei többnyire kopárak, a lejtőkön jó szántók és szőlők diszlenek, kisebb völgyeiben és mélyedéseiben szép rétság zöldel; déli és délkeleti részében róna, melyen sötét fenyves az ugynevezett Búr erdő terül el. A szakolczai öbölbe megyénkből csak a vágújhelyi heggyhatár szűk völgynyílásain, vagy a nádasi hágón át vezet az út, megyénktől tehát el van rekesztve. A nádasi hágóról valóban meglepő bájos vidékként merül fel az utas szemei előtt, földje igen mivelt, lakossága értelmes, iparos, kereskedő, kitűnő szép testalkatú, mi a vidéket minden irányban kellemessé teszi.

Kisebb völgyek és öblök.

Az északkeleti és keleti részben:

1) Handlovai vagy krikkehaji völgy. Ez Privigye városától K-re kezdődik; eleinte zigzagos irányban vonul K-nek, tovább azonban D-nek fordul, és szűk véggel átmegy Bars megyébe, a Zsiari hegységet elválasztja Klak hegységtől. Regényes szép völgy, alakulásával már a havasi völgyekre élénken emlékeztet; báját a két kúpalakú trachyhegy, Nagy- és Kis-Gritz, különösen emeli, tetemes közsételepeket rejt bensejében, melyek azonban kellően fel nem használtak.

2) Kolosi és tőkésujfalusi öböl, a tribetsi hegység felső végében, a nyitrai völgyben fekvő Széplak és Bossány helységektől K-re.

3) Zsére-Szalakuszi horpadás, a tribetsi hegységet a zoborítól választja el.

4) Zsitva-völgy, talpának nyugati része van csak megyénkben, mert Zsitva vize választja el megyénket Barstól; megyénknek délkeleti szélét képezi vagy 1 mértföld hosszúságra. É-ről Bars megyéből jön be megyénkbe Dicske helységnél, és Gyarak helységig terjed; nyugati lejtőjét azon szélső dombláncz képezi, mely a tribetsi hegységből veszi eredetét, keletit barsme gyei dombláncz határolja, réttalajos közepén Zsitva vize hömpölyög lefelé. É-ről D-nek vonul.

5) Pogrányi völgy. Ez azobori hegységből eredő közép dombláncz által van határolva K-ról, s a mellső dombláncz által N-ről, Lapás-Gyarmaton alól szűk nyílással tör ki a nyitrai völgybe Nagy-Czétény felett. A zsitvai völgygyel párhuzamosan vonul, de sokkal rövidebb hosszúságra.

6) Hindi öböl. Zsitva és pogrányi völgy közt van, több helységet foglal magában.

7) Geszthi mélyedés. Pogránytól K-re, benne Geszth helység fekszik. A nyitrai völgy nyugati oldalán É-ről D-nek:

8) Száraz völgy — Szucha Dolina. — Ezen gyűjtnevével illetetik azon dombos vidék, mely Nadlánytól Zlatnyikig gondolt vonaltól a tavarnoki öbölhöz terjed; benne számos kisebb völgyek és mélyedések foglalhattnak; É-ről D-nek vonul.

9) Tavarnoki öböl. Nagy-Tapolcsánytól N-ra, szélesebb területű, benne helyezvék Tavarnok és Jáciz helységek.

10) Rippényi völgy, tulajdonképp öböl; mert csak oldalvást nyílik K-nek kisebb völgyek által a nyitrai völgybe, déli vége Gábor nevű hegy által van elrekesztve; széles szép völgy termékeny szántóktól fedett, É-ről D-nek vonul.

11) Bodoki völgy. Ez Ürminczen alól két dombláncztól befoglalva válik el a rippényi völgytől, és haránt irányban vonul DK-nek Nemes-Perknél jut ki a nyitrai völgybe.

12) Assakürthi völgy. Ez Nagy-Rippénytől K-re válik el a rippényi völgyből és két dombláncztól befoglalva majdan keresztirányban vonul K-nek, Üzbéghnél jutván ki a nyitrai völgybe. Talpán Radossinka folyócska ömledez.

13) A temetvényi hegység végétől, Galgóczytól K-nek különféle irányban összeolvadó dombosor vonul egész Molnosig vagy $\frac{1}{2}$ mértföldnyi szélességben, mely számos, egymás közt szűk nyílások által közlekedő mélyedéseket foglal magában; nevezetesebbek: a fornószegi, felső atraki, pásztói, lakácsi, elecskei, andacsi.

14) Récsényi völgyelés. Ez Galgóczytól Nyitraig terjed, vagyis N-ről K-nek; rajta államút tartja fenn a közlekedést a két város közt; ezen mélyedés ketté vágja a Nyitravölgy nyugati oldalán létező dombmagaslatot, s azt déli s északi részre osztja. Az északi ismert már, a déliben nevezetesebb völgyek N-ről K-nek, vagy a Vág folyótól Nyitra folyó felé.

15) Udvarnoki völgy. Ez gyűjtneve mindazon mélyedéseknek, öblöknek és kisebb völgyeknek, melyek a déli dombmagaslatban a récsényi mélyedéstől Nyitráról Szeredre vezető országútig foglalhattnak.

16) Ürményi völgy. Ez több kisebb völgyecskékből és mélyedé-

sekből ered Ujlaknál, tekervényes irányban vonul Üregh helység mellett és kijut a Csehi nevű nyitrai pusztába, innét Csápor, Czabaj, Salgó helységek mellett Ürményhez jut, s egyenes irányban vonul D-nek, mindég kisebb erdő- és szőlőkertekkel borított domblánczoktól befoglalva, Ürményen alól, a tarányi majornál átmegy a déli rónába. Délkeleti lejtőjét a boráról híres tarányi dombsor képezi.

A megye északnyugati és nyugati részében:

Vág völgye keletről tömör hegyfaltól, a temetvényi hegységtől, van bekerítve; itt egyes hágók léteznek, semmi átvágó völgyek; nyugati oldalában ellenben a vágújhelyi széles hegyhatárban több nagyobb és kisebb völgyek foglalhatnak. Nevezetesebbek:

17) Ó-Turái völgy. Vágújhelytől N-nak, Botfalu helységnél kezdődik, Lubinán át Ó-Turának — kevéssé délnyugati irányban — fordul, Ó-Tura alatt a miavai völgybe nyílik. Ezen völgy több kisebb dombok és magaslatok által be van töltve, és kanyargós, egyenetlen.

18) Miavai völgy. Ez több kisebb É-ről s ÉK-ről jövő völgyekből keletkezik, Miaván át É-ről D-nek vonul egyenes irányban a vágújhelyi hegyhatár nyugati szélén, és Jabloncza felett a szakolczai járásba nyílik, talpán a Miava folyó sebesen iramlik lefelé.

19) Brezovai völgy keresztvölgy, mely vágújhelyi járásban fekvő Verbó mezővárosnál kezdődik, innét a vágújhelyi hegyhatáron keresztül N-nak, vagyis a szakolczai járásnak tart tekervényes irányban, és Hradistyenél a szakolczai járásba nyílik. Talpán kezdetében kisebb hegyi patakok, nyugati végén Brezovka hegyfolyócska ömledez.

Vannak azonkívül a vágújhelyi hegyhatárban több kisebb völgyek és mélyedések.

A szakolczai járásban egyetlen nevezetesebb völgy van:

20) Chvojnitza-i völgy. Ez a járás északnyugati részében K-ről N-nak vonul, északról határolja a magyar-morva hegység, vagyis a járás északi hegyhatára, a welkajavorinai hegység; D-ről a welkajavorinai hegység előhegyének, az únyi hegynek, N-nak kiágazó nyulványa. Ribek helység felett Oreszkónál jön le É-ről D-nek a magyar-morva hegységből, mire N-nak kanyarodik; talpán Chvojnitza patakszerű folyócska ömledez, mely Holics felett Morva vizébe folyik be.

21) Szenitzi öböl. Jablonczától kiterjed Szenitzig, ennek vidékét átövezvén, a Búr erdő felé kanyardoik.

C) Rónák.

Megyénknek csak egy rónája van.

Déli róna. Ez Sempthétől kezdve N-on és Komjáthinál K-en D-nek

terjed körül-belül 3 mértföldnyi szélességgel Érsekujvár felé, ez alatt át-
megy a már említett magyarországi felső medenczébe. Középe emeltebb
és fonsíkot képez, mely N-nak a Vág, K-nek a Nyitra folyó partjaihoz le-
hajlik. Területe körül-belül 16—18 □ mértföld lehet.

Az úgynevezett Szakolczai róna megyénk északnyugati szélét ké-
pezi, Szakolczától Sasvárig $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ mértföldnyi széles sáv alakban Morva
vizétől határolva terjed és, mint mondánk, a marcheggi lapályba megy át.

D) Folyó- s álló-vizek.

1) Vág. Trencsin megyéből Vágújhelynél jut be megyénkbe, s ebben
a temetvényi hegység nyugati lejtőjének lábánál a nyitrai Vág völgyben fo-
lyik Galgóczig vagy 4 mértföldnyire, innét homokdombok mellett ömledez
Sziládig, mire keletnek kanyarodik Semthe felé, s innét a megye déli részé-
nek természetes határát képezvén, ezt a szomszéd Pozsony megyétől elvá-
lasztja tökéletlenül; mert a jobb partján is több, megyénkhez tartozó neve-
zetes nagyságu föld terül el, jeleül annak, hogy medrét egykor megváltoz-
tatta. Negyed alatt Komárom megyébe lép át. Azon haszon, melyet a me-
gyének egyes pontjain, nevezetesen: Galgóczon, Szereden, Vág-Vecsén
létező közötte fakeskedés és hajjai által hajtott számtalan malmok által
hoz, alig múlja föl a tetemes károkat, melyeket okoz. Ragadozó sebes fo-
lyása miatt partjai soha sem biztosak; ront, dúl mentében szünetlen, és med-
rét — néha rögtön is — nagyobb áradások után változtatja. Áradásai vesze-
delmesek és mód felett károsak, partjain létező szántó- és réttalajt ha el-
ragadja, nem iszapolja be, de bekövecseli és ily módon a hasznos növényzet
tenyészetét elfojtja. Kiárad rendszeren tavasszal, a Kárpátokban történő hó-
és jégolvadások után, ősszel tartós esők után; néha rögtön nyáron is, nagy
záporosök lezuhantával, és pedig irtózatoss veszélyes mérvben; 1813. aug. 26.
áradt ki rögtön, közönséges színe felett 14 lábnyi magasságra emelkedett;
1 mértföldnyi távolságra kiterjedtek hajjai, 32 helységet elborított és töb-
bet tökéletesen feldúlt. Ezen rettenetes katastróphét körülményesen írta le
klassikus tollával báró Mednyánszky Alajos „Hesperus“ 1815. évi 30., 31.
és 48. számaiban. Ellenkezőleg, száraz időjáratban annyira leapad, hogy
csekély folyónak nézné az idegen, és nagyságát csak az öt átövező hidak
hosszaságából következtetheti; — ily alkalommal oly sekély, hogy legtöbb
helyen átgázolható; s a talpak is csak nagy ügygyel, bajjal úszhatnak rajta.
Halai közt, melyekkel nem igen bővelkedik, legnevezetesebb a galócza.

2) Morva. Megyénknek északnyugati természetes határát képezi, sza-
kolczai járásunkat Morvaországtól elválasztja. Megyénk földét bal oldalával
Szakoleza városnál érinti, $3\frac{1}{2}$ mértföldnyi hosszúságig határán vonul délnyu-

gatnak Brotzkó helységig, itt Thaya nevű folyót vesz fel Morvaországból, innét $\frac{1}{2}$ mértföldnyire Kutti helységig megyénk és Ausztria közt ömledez, mire Pozsony megyébe átlép. Ligetektől, füzeseiktől fedett szép szigeteket képez, csendes és nagyobb jelentőségű folyó, sok malmot hajt, és hátán talpakat is hord. Halakban bővelkedik, különösen harcsákban.

3) Nyitra. Eredeti folyónk megyénkben Facskó hegyen, Gajdel helység felett 2451,10' magasságon Huberg nevű hegy déli lejtőjén csekély forrásból veszi eredetét, több kis hegypatakokkal, Gajdlankával és Tuzsinkával egyesül azonnal úgy, hogy már Gajdelnél folyót képez s egy malmot hajt. Eleinte a privigyei völgy közepén, Bajmóczon alól, a közép hegyhát lábánál ömledez, Alsó-Lelőcz alatt Bars megyébe átlép, ebben 1 mértföldnyi hosszaig lefelé siet és Nyitra-Zsámbokrét határában ismét megyénkbe lép; innét egy gyönyörű szép réttalajon majdan mindég a völgy közepét elfoglalva, folyik Érsekujvárig, ezen város alatt Komárom megyébe átlép és Gúta mezővárosnál a Duna egyik ágába beömlik. Nyitra kisebb folyó, melyen talpak sem úsztathatók; számtalan malmokat hajt, áradásai gyakoriak; minden nagyobb záporosó után is könnyen beállók, de nem terjedelmesek, a völgy talpára szoritkozók. Tavasz közepével a szénát sokszor beiszapolja; iszapja homokból, agyagból és televényből áll, mért is termékeny. Halak Nyitrától Érsekujvárig fordulnak elő benne nagyobb mennyiségben, ezek közt nevezetesebbek a pontyfélék és harcsa. A megye déli részében Nyitra néhány szép szigeteket képez.

4) Zsitva. Bars megyében a kis-tapolcsányi hegyekben veszi eredetét, Kálaz helység határában bejön megyénkbe, s a tőle nevezett Zsitvavölgyön Dicske, Mártonfalu, Szent-Mihályur, Gyarak, Özdöghe, Fő-Démes, Várad helységek mellett folyik délfelé, innét Barsmegyébe, később Komárom megyébe lép át, s itt Zsitvatoroknál a Dunába beömlik. Természetes határát képezi megyénk déli részének keleti oldala és Bars megye közt. Zsitva kis folyó, folyása lassú, áradásai gyakoriak és tartósabbak, mint Nyitráé.

5) D u d v á g. A Vágvölgybe a Vág folyónál párhuzamosan folyik. Csejthe és Miava mezővárosok közti hegységből veszi eredetét, innét Csasztkótz, Podola, Koritnó, Ocskó, Osztró, Krakován, Sztrázsa, Trebete, Bori, Rakovitz, Dubován, Nagy-Kosztolán, Pétőfalva, Ratkócz, Ujvároska, Butsány, Zela és több más Vágvölgyben fekvő helységek mellett szabályozott egyenes vonalban lefelé ömledez lassú eséssel, Zéla alatt átmegy Pozsony megyébe és itt a Dunába folyik. Kis folyó, híres a benne jó tenyésző rákóktól, sekélysege és lassú folyása miatt malmok hajtásához nem alkalmaztatik.

6) Blava. Vágújhelyi járásban Jókő helység temploma alatt több forrás által képezett tóból veszi eredetét, innét Dejta, Maniga, Bucsány helysége

geken át 2 mértföldnyi folyás után átlép Pozsony megyébe, s itt a Dudvágba ömlik. Melegebb vizet tartalmazó forrásokból vevén eredetét, téli időben is, daczára annak, hogy kis folyócska, ritkán fagy be, mért is egész éven át több malmokat hajt.

7) *Miava*. A miavai hegységben veszi eredetét, Miava mezőváros mellett, Turoluka helységen át a berencsi vár omladékival ékesített hegy lábánál nyugatnak fordul, s a szakolezai járásba átlép, itt tekervényes irányban Pritzsd, Hlboka, Szenitz, Jablonitz helységeken át gyönyörű szép fenyves erdőkön át Sasvár felé igyekszik, innét Pozsony megyébe lép át, s ennek Kukló nevű helységénél a Morva folyóba ömlik. Áradásai gyakoriak, károsak és veszélyesek. Bél Mátyás szerint ángolnákat táplálna vizében, ezek azonban tudtomra jelenleg nem fordulnak elő benne.

8) *Holeska*. A brezovai hegységben veszi eredetét, innét Verbó mezőváros felé folyik, utjában több kis malmot hajt. Verbótól a Vágvölgy talpára lép, s itt vagy $1\frac{1}{2}$ mértföldnyi távolságra párhuzamosan ömledéz a Dudvággal, melybe Drahótz és Madunitz helységek közt beömlik. Csekély kis folyócska; inkább pataknak nevezhető.

9) *Priviczka* bajmóczi járásban Facskó hegységben veszi eredetét, 2 mértföldnyi folyás után Privigyén alól Koós helységnél Nyitrába ömlik. Pataknak nevezhető.

10) *Belánka* vagy *Nyitricza*. Valaszka-Bela helység hegyeiből veszi eredetét, s a rudnói völgy talpán lefelé siet, egynehány malmot is hajt, Hradistyén alól kilép a nyitrai völgybe, innét Nagy-Bilitz mellett vonul és barsmegyei Brogyán helységnél a Nyitrába ömlik. Folyásának hossza vagy 5 mértföldnyi. Pisztrángokat tartalmaz.

11) *Livina*. Zlatnyik nevű helység hegységéből veszi eredetét; itt Zlatnyicska nevet visel, Livináig több kisebb patakot vesz fel nevezetesebben növekszik és Livina nevet kap; mint ily nevű Nadlány mellett kilép a nyitrai völgybe, ennek talpán folyik lefelé és Praznócz helységnél a Nyitrába ömlik. Több malmot hajt.

12) *Koczina*. Zlatnyik helység feletti Inovecz hegységéből veszi eredetét, a bodoki járás északnyugati dombos részében, az úgynevezett Száraz völgyben, délkeleti irányban siet lefelé és Nagy-, Kis-Jácson át, Tavarnok helység határába vonul, innét átmegy Nagy-Tapolcsány mezőváros határába, s itt a Nyitrába ömlik. Szinte pataknak nevezhető.

13) *Bojnyitska*. Bajna mezőváros feletti Kulhány nevű hegységben a bodoki járásban ered, ennek nyugati dombos részében Bajnától Kis-Dovórán mellett délkeleti irányban siet, és kijutván a nyitrai völgy talpára, $1\frac{1}{2}$

mértföldnyi folyás után Chrabor helysénél a Nyitrába ömlik. Egynehány malmot hajt.

14) Radosinka. Bodoki járásban Radosna helység felett a temetvényi hegységben több forrásból ered, innét Behinczen át Nagy-Rippényhez jut s az assa-kürthi völgyön át délkeleti irányban Üzbégh felé vonul, itt kilép a nyitrai völgy talpára, honnét Sarluska felé siet s a Nyitrába befolyik. Igen könnyen árad ki s Üzbégh körül létező mocsároknak ő a főtényezője, áradásai nagyok, egyébiránt patak csekélységű.

15) Septencz. Bodoki járásban Belesz helység határában egy forrásból eredő patak, Septencz-Ujfalu, Sarluska helységeken át, hol Lipovnok nevű patakot vesz fel, Paczolajhoz jut, itt ismét Sárffő helységből jövő hegypatak-
kal egyesül, mire Nezette helység felé vonul, s itt ömlik be Radosinkába.

16) Czétényke. A nyitrai felső járásban Nyitra város és Tormos falu közt létező álló-vizekből veszi eredetét, Felső-Köröskény alatt, míg a Nyitra folyóból elváló ággal növekszik s innét a nyitrai völgy déli réttalaján dél felé ömledez, Csehi, Kis-, Nagy Czétény, Felső-, Alsó Szöllős, Csornok, Kis-Mánya, Özdöghe, Fő-Démes helységek mellett elvonul és Nagy-Surány felett a Nyitrába ömlik. Lassú folyású, nádasakkal benőtt folyam, mely malmot nem hajt.

17) Chvojnitza. Szakolczai járás északi részében Verbócz felett Chrapacs nevű hegységben veszi eredetét, innét délnyugatnak fordul és Szobotisty és Radosótz helységek határain át Holics mezővároshoz jut, felette a Morvába beömlik.

18) Ghymesi patak. Régi elnevezése szerint Uttyos, már IV. Béla királyunk adománylevelében előfordul, Szent János-Elefánt és Ghymes-Kosztolány közti hegységben több hegypatakokból ered, innét Lédeczen, Néveren keresztül lefolyik és Káláznál a Zsitvába ömlik. Ezen csekély patak nevezetes azért, hogy vagy 1 mértföldnyi hosszúságra megýénknek keleti oldala és Bars megye közt természetes és oly pontos határt képez, hogy még Lédecz és Néver helységeket is ketté osztja; ezen helységeken ugyanis a jobb parton levő falu része Nyitra, a bal parton levő pedig Bars megyéhez tartozik.

Álló-vizek.

Megýénknek lejtős felülete álló-vizek, tavak, mocsarak képződésének nem kedvez; vannak mégis egynehány forrásdús helyek, ingóványok, mélyedések, mélyebb lapályok, melyeken álló-vizek előfordulnak. Nevezetesen:

1) Jazeró tó, szakolczai járásban, Holits mezőváros határában:

Több kisebb-nagyobb tavak Holics, Kopcsány és Sasvár közt elterülő térségen.

2) Jánostó, Tardoskedd és Szelőcze helységek közt létező vagy 20 hold területű tó.

3) Pásztorkút vagy Czerkáta, két szűk vizér által egyesült tó, mely nedves években 150—200 holdnyi területet is elfoglal, szinte Tardoskedd és Szelőcze helységek határában.

4) Andódi lápos. Andód és Tót-Megyer közt vagy 20 hold területű. Egyébiránt valamint ezek, ugy a későbbben felhozandó tavak s álló-vizek az utolsó száraz években részint nevezetesen leapadtak, részint ki is száradtak.

5) Radossnai tó vagy egy holdnyi területet foglal. Melegebb érczvizforrásokból veszi eredetét, mért is soha nem fagy be.

6) Jókői tó szinte érczvizforrásokból ered, vagy $\frac{1}{2}$ holdnyi nagyságú.

7) Pogrányi tó szinte meleg érczvizforrásokból keletkezett, vagy 12 □ ölnyi területű. Ez sem fagy be télen.

8) Hosszúfalusi nádasok vagy járcsi vizek. Mocsonok, Hosszúfalu, Sopornya helységek határában több száz holdnyi térségen elvonuló nádasok, ingoványok, tavak, vizerek; jelenleg kiszáradtak és levonattak is nagyobbbrészt.

9) Alsó-jatói pusztán több tavak és mocsáros helyek.

10) Tardoskeddi tó a helység szomszédságában vagy 2 holdnyi területű.

11) Szelőczei tó szinte a helység közelében vagy 2 holdnyi területű.

12) Negyedi álló-vizek. Negyed és Farkasd helységek határában szinte nagy területet foglaló állóvizek, mocsarak.

13) Nadlány és Chinorán közti mocsáros ingoványos terület.

14) Tót-Soók és Tököld helységek közti kisebb mocsáros ingoványos helyek.

15) Ujlacska melletti sással benőtt vagy 4 holdnyi területű tó az assakürthi völgyben.

16) Assakürth és Üzbégh közti mocsárok.

17) Nyitra város, Molnos, Tormos és Emöke helységek közti álló-vizek.

18) Bajmóczi érczvítő, melyről sekélysege daczára azon hiedelem fenáll a népnél, hogy mélysége feneketlen, s a tengerrel közlekedik, hogy belőle egész árboczfák kitolognak a napfényre.

E) Érczvizek.

Megyénk ezekben is bővelkedik, pöstyéni érczviznek gyógyhatása európai híré. Az érczvizek elősorolásában a hatályosabb gyógyerővel bírókat

hozom fel mindenekelőtt; a többire nézve azon észrevétellel, hogy a kisebb jelentőségűek vegytani elemzését is Dr. Láng Emil ur munkálatai után följegyzendem.

1) Pöstyéni érczvizforrások. A kénforrásokhoz (Schwefelquellen) tartoznak vágujhelyi járásban Kis-Pöstyén, vagy Piestyán, vagy Teplicznek nevezett helység mellett jelenleg a Vág folyónak szigetén törnek ki napfényre nagyobb számmal, és régi idők óta fürdőknek használtanak.

Az érczviz üvegedényben szintelen, tiszta, átlátszó, a forrásban tengerzöld, közelgő égi vihar alkalmával, vagy szélzivatar idejében zavaros, az edényben rövid idő multával sötét-szürke üledéket képez, mely később feketévé válik; szaga kénes, ize sós-keserű, meghűlt állapotban azonban elveszti kellemetlen ízét, s az ivóviztől nem nagyon különbözövel bír.

Fajsulya 1,0112.

Hévfoka 46° és 51° R. közt változik.

Vegyelemeztetett többek által; 1745-ben először Dr. Torkos által, 1772-ben vegyelemezte Crantz, 1818-ban Jacquin és Scholtz, 1732-ben Dr. Biacsovsky nyitrai főorvos, Lang A. F., Pantocsek I. és Dörner P. tagokból álló bizottság; legujahb időben 1856-ban Prof. Ragszky; szerinte a pöstyéni viznek 16 obonyi mennyiségben foglaltatik:

	szemer (granum).
Kénsavas kali	0,2150
„ natron	2,6764
„ mész	4,0780
Khlorstrontzium	0,5452
Khormagnesium	0,7296
Szénsavas keserföld	0,2995
Szénsavas mész	1,5590
Kovaföld	0,3993
Phosphorsavas vasélecs	0,0099
Veszteség	0,0288
Összesen	10,5407 szemer.
Szénsav	3,26 köbujj
Kénköneny	0,47 „

A pöstyéni érczviz már legrégebb időkben ismert lehetett rendkívüli gyógyhatályossága miatt, de régi adatok hiányzanak. 16-ik század elején első leírására akadunk Wernher „De admirandis Hungariae aquis“ czímű munkájában. Egy századdal később roszt latin versekben egy egész epost irt Pöstyénről bizonyos Adamus Trajanus Benschovinus Bohemus. Hagyományi-

lag a pöstyényi fürdők a törökök uralma idejében legnagyobb diszben és hirben voltak, 1761-ben Browne Eduard a pöstyényi érczvizforrásokot a Vág bal partján Banka helységnél találta, míg szerinte 20 év előtt a jobb parton voltak; mi azon körülménynél fogva, hogy a Vág igen könnyen változtatja medrét áradások után, és hogy az érczvizforrások általában a Vág folyam bal partjánál törnek ki, sőt magában a folyamban is igen könnyen megtörténhetett, sőt ha az illetők a Vág folyó szeszélyei ellen nem jobban védendik a forrásokat és a fürdőt, még napjainkban is könnyen megtörténhetik. A Vág áradásai az ismételve alakított fürdőházakat sokszor tetemesen megrongálták, sőt 1744-ben és 1813-ban egy rendkívüli áradás a fürdőintézetet egészen elsodorta.

Csak 1813. év után gróf Erdödy József, Nyitra megyének egykori felejtethetlen nagy főispánja és Pöstyének ura, építtetett itt első egy oly fürdőintézetet, mely a kor és a számos betegek igényeinek megfelelt, s a Vág dúlásai ellen is védettebb volt. Gróf Erdödy József ideje óta örökösei, gróf Erdödy Kajetán és jelenleg ennek fia Ferencz lényeges javításokat tettek és tesznek a fürdőintézetben, és bizton remélhető, hogy Pöstyén nem sokára nem csak rendkívüli gyógyhatású forrásnál fogva, de mint fürdőintézet is hazánk első fürdői közé lesz méltán sorolható.

Jelenleg több forrás egy főforrásba van egyesítve, ezélszerűen befoglalva és oszloponokon nyugvó pavillonnal fedve.

Fürdőház kettő van, a régi és új. A régi négyszöges épület, foglal magában 4 tükröt, jár-, iszap-, zsidó- és közönséges fürdőt (Geh-, Schlamm-, Juden- und Gemeinbad). A régi fürdőház a főforrás közelében van. A fürdőtükrök karzatokkal s a jár- és iszapfürdő öltöző kamrákkal is vannak ellátva; legtökéletesebben van elrendezve a járfürdő, vizének hévfoka, melyet közvetlenül a főforrásból nyeri, is legmagasabb 29—34 °R. Az iszapfürdő a fenekén leülepsző iszaptól veszi elnevezését, melynek gyógykezelésével valóban meglepő siker idéztetik elő legtöbb esetben. Prof. Ragszky vegyelemzése szerint ezen iszapnak 100 részlete áll:

Kovaföld	64,40	szemer.
Szénsavas mész	12,82	„
Vaséleg	5,83	„
Magnesia	0,59	„
Agyagföld	14,50	„
Szénsavas mész	1,09	„
Phosphorsav	0,37	„
Szerves anyag	0,40	„
Összesen	100,00	„

A vas kénnel van egyesülve az iszapban mint kénvas. Az iszap hévfoka 33—36° R. közt változik, ezen hévfokot hosszabb ideig megtartja.

Az új fürdőház 1822-ben gróf Erdődy József rendelete következtében lön felépítve. A régi fürdőház átellenében, négyszöges csinos épület 33 lépésnyi hosszu, 21 lépésnyi széles. Foglaltatik benne egy 400 akót tartalmazó reservoir, egy tükörfürdő 29° R. hévizzel. Hévfoka tetszés szerint emelhető és alábbszállitható; és 14 kamra kádfürdőkkel.

A két fürdőháztól oldalvást a Vág partja felé egy kisebb épület van 12 kamrával és káddal, melyekben az iszap helyi fürdökként használtatik, innét van elnevezése — kádiszapfürdő (Wannenschlambad); ezen osztályban van a zuhanyfürdő is.

Jelenleg a pöstyéni fürdőházak czélszerűbb átalakításán dolgoznak.

A pöstyéni fürdő gyógyhatási tekintetben kitünő sikerrel használtatik: a köszvény ellen, különösen, ha már lerakódások történtek az izületekbe; általában hasonlithatlan hatása van a fölszívódásra; ennél fogva minden oly betegségekben, melyek folyamatukban, vagy utólagosan körterményeket raknak le a test szöveteibe, valódi csudákat mivel, minők: a bujassenyv, görvély, angolkór, csúz, a haséletműveinek vérpanzásai, keményedései, hatályos mindennemű izmerevedések, hűdések, mirigydaganatok ellen; továbbá idült bőrkütegek, fekélyek, csontszú s érczmérgezések ellen; idült szemlob, kezdő szürke hályog ellen is számtalan esetben legjobb eredményt idézett elő; valamint a légzési, az ivar- és húgyszervek, idült hurutos állapota ellen; kitünő hatása van a csonttörések, ficzamok, sértések után hátramaradt csontdaganatokban. Szóval a pöstyéni viz számtalan forrásokban tör ki, és nagy bőségben; a fürdők helyén bárhol emeltetik föl a Vág partjain a kavicsréteg, azonnal felbugyog a nagy gyógyerejű viz; kívánatos volna tehát, hogy ezen gyógyszerhez a szegény nép olcsóbban és könnyebben férhessen és részesülhessen a jó Természet ezen áldásában!

A pöstyéni viz fürdőkben és mint gyógyivóviz is használtatik helyben.

2) Bajmóczyi érczvízforrás. Bajmóczyi járásban, a szép privigyei völgyben, egy igen egészséges hegyi vidéken, a híres bajmóczyi vár alatt D-re egy szűk völgyben tör ki napfényre; vize hővizekhez (Thermalwasser) soroltatik, vagyis sósföldes hővizekhez (salinisch - erdige Thermen).

Az érczvíz tiszta, átlátszó, zöldesszinű, szagtalan, palaczkokban tartva nem képez üledéket, íze keserű; borús, esős időjárat alkalmával, vagy égi vihar bekövetkezése előtt zavarossá válik, és gyenge kénköneny — hy-

drothion — szagot terjeszt. A forrásban hőfoka 40° R., a tükörben, hol hideg vízzel vegyítették, $28-32^{\circ}$ R.

Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint 1 gyógyszerei font vízben foglaltatik:

Kettedszénsavas mész	1,259 sz.
„ „ magnesia	0,844 sz.
Kénsavas kali	3,608 sz.
„ „ natron	0,990 sz.
„ „ magnesia	0,153 sz.
Agyagföld és vaséleg	0,093 sz.
Kovasav	0,115 sz.
Szabad szénsav	0,568 sz.

Összesen 4,390 sz.

A bajmóczi fürdő hajdanában híres volt, honunk főurainak gyógy- és gyűlhelye. Bizonyosságul szolgál a fürdöház, mely mint régi időkbel származó, a kor igényeihez mérten díszesnek nevezhető, és még most is kisebb-szerű átalakítással a jelenkor igényeihez is volna alkalmazható. A fürdöház egy négyszögös, hosszúkás, tágas épület, 120 öl hosszú, 52 öl széles. Felső végében, a bérlő lakán kívül, 11 szobát és 1 táncstermet foglal, déli oldalában van 4 fürdőtükör, emeletes alakban építve, kövel kipadlozva és befoglalva. A tükrök négyszögesegek, 10—12 négyszögöl nagyok. Legfelsőbb az úri fürdő, alatta van a polgári fürdő, ez alatt a parasztfürdő, legalsóbb a koldusfürdő; ebből a víz szabadba folyik ki, s egy mocsárban gyűl össze, melyet cigányfürdőnek neveznek. Minden fürdőtükörben két rézcsap van, meleg és hideg víz beeresztésére szolgáló; azonkívül a víz egy fürdőtükörből a másikba folyik le.

A bajmóczi ércsvíz csak fürdőkben használtatik jó hatással: a görvély és angolkór ellen vagy leginkább, mely sikerben a felette kedvező éghajlatnak is van része, azonkívül haséletművek vérpangásai, keményedései, emésztési gyöngeség ellen, mért „Hungerwassernek“ is nevezik; idült bőrkütegek és fekélyek ellen. Annyi bizonyos, hogy ha a betegek kellő ellátásáról gondoskodva lenne, ezen fürdő a most naponként inkább terjedő görvély és angolkór ellen, honunk leghatályosabb fürdői közé lenne sorolandó. Hiányzik, hogy jodot fedezne fel valaki vizében, és a beszerelésen és átalakításon kívül, orvosi tekintélyek meggyőződése ércsvízének jótékony hatásáról.

3) Szemrédai ércsvízforrások. Szokolczai járásban egy nem épen legszebb vidékkel diszlő völgymélyedésben törnek ki napfényre nagy szám-

mal és kénforrásokhoz tartoznak (Schwefelquellen). Szmrdaknak magyar neve Büdöskő.

Az érczviz barnásszinű, zavaros, a Vilma-forrás viz színe szürke-barnás, felülete mindég kis homályos hártáival fedett, melyet a felbugyogó buborékok folytonosan áttörik, ezekből kifejlett gőz meggyujtva sárgás lánggal és gyöngre recsegéssel ég. Szaga a viznek átható kénkönenyes annyira, hogy az egész völgyet betölti; innét származik elnevezése a helységnek is. A meritett viz tiszta átlátszó, színe tengerzöldbe játszó, hosszabb idő multával zavaros-sá válik és fehér üledéket rak le. Hévfoka a forrásban 12° R.

Dr. Láng A. F. vegyelemzése szerint két gyógyszerési font vízben foglaltatik:

Kénkalium	10,05 sz.
Kénsavas mészföld	5,20 sz.
„ vasélecs	2,50 sz.
Szénsavas kali	6,46 sz.
„ „ mészföld	4,34 sz.
Kén	4,80 sz.
Agyag	3,25 sz.
Keveset élenyezett kén	1,20 sz.
Khlornatrium	0,60 sz.

Összesen 38,40 sz.

Tiszta kénköneny 176,60 köbujj.

Dr. Krzisch egykori holicsei uradalmi, később felső-nyitra megyei főorvos vegyelemzése szerint: 16 obony viz szárazra lepárolgva hagyott 29 1/2 szemer tűzálló alkatrészt, és pedig: khlornatriumot, khlormagnesiumot, jodkaliumot, kénsavas mészföldet, kénsavas magnesiát, kénsavas kaliumot, kénsavas vasélecs, szénsavas meszet, kovagföldet, vonatanyagokat és valószínűleg naphtát is. Ezen vegyelemzés szerint tehát a szmrdaki viz a jod tartalmazó sós kénvizekhez sorolandó. Oly dús ezen érczvizben pedig a szmrdaki völgy, hogy bárhol is ásatik fel csak felületesen a föld, azonnal bugyog ki az érczviz.

A szmrdaki vizet legrégibb idők óta használta a nép különféle bajok, sőt marhabetegségek ellen is. 1832. évben Vietorisz József, Szmrdaknak hirtokosa, és megyénk egykori alispánja építette a régi fürdőházat, 1839-ben új fürdőházat, és egy nagyszerű kastélyt úri lakkal és vendégszobákkal.

Vaszkai és Kis-Kovalóczi Vietorisz József, szmrdaki fürdők alapítója, bal és háladatlan sors mérte csapások alatt megtörve elhunyt már; rá igen alkalmazhatók a költő szavai:

Fortuna saevo laeta negotio et
Ludum insolentem ludere pertinax.

Transmutat incertos honores,

Nunc mihi, nunc alii benigna. (Hor.)

Vietorisz a szmrdaki fürdőt nem annyira gyógyintézetnek, mint határt nem ismerő jó- és nagyszívűségében, vendégszeretében, mulató- és társalgási helynek igyekezett átvarázsolni; mért is eddigelé gyógyhatásáról nem igen terjedt el a hír. Az ércviz csak mesterségesen hevítve és édes vízzel vegyítve használtatik kádfürdőkben; két főforrásban van foglalva, melyeknek egyike az alapítójának keresztneve után Jósef-; a másik korán, élte tavaszában elhunyt angyali szépségű leánya keresztneve után Vilma-forrásnak neveztetik; az első az új, a másik a régi fürdöház közelében van; a régi fürdöházban 11 kamra van kádakkal, az újban 20.

Vietorisz csillagának hanyatlásával a szmrdaki fürdő rövid ideig alig egy évtizedig tartott fénye és disze lehanyatlott; utolsó években már tökéletesen elhagyatva volt; mostani birtokosa mindent elkövet, hogy Szmrda-kot a szenvedő emberiség üdvére ismét minden irányban czélszerűen helyreállítsa, mi igen kívánatos, és pártolást érdemlő vállalat.

Az ércviznek gyógyerejét illetőleg, már alkatrészeinek ismeretéből kétségen kívül álló dolog, hogy honunk ritkább gyógytulajdonokkal bíró ércvizei közé sorolandó, és használata a gyógytudomány elvei és igényei szerint intéztetni fog; bizonyos, hogy érdemlett elismerésre felkap. Különös hatályosságúnak felismertetett elavult bujasenyves bajokban, ércmérgezésekben, idült bőrkütegekben, aranyér-bántalmakban.

4) Kis-béltzi ércvizforrások. Bajmóczi járásban, a nyitrai völgy északi végében, a privigyei völgy torkolatánál szép regényes hegyi vidéken, Kis-Bélicz helységtől vagy 300 lépésre egy ingoványos réttalajon törnek ki napfényre. Hövizekhez (Thermalwässer) soroltatnak, vagyis keserűsös-földes hövizekhez.

Az ércviz a forrásban is mint a bajmóczi tiszta, állatszó, gyöngye kénköneny-szagot terjesztő, íze hűsítő, keserű; hosszabb idő multával a palackban nyálkás, czafatos, zöldes üledéket rak le. Égi vihar, zivatar, eső, borus idő uralkodtával zavarossá, kékbe játszó tejszínűvé válik, s a kénköneny-szagot erősebben terjeszti.

Hévfoka állandó 27—29° R.

Fajsulya 1,00012.

Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint 1 polgári fontban foglaltatik:

Kénsavas magnesia	0,353 sz.
Kettedszénsavas keserföld	1,405 sz.
Kettedszénsavas mész	3,955 sz.
Timföld	0,061 sz.
Kovasav	0,192 sz.
Vaséleg	nyomai
Szerves anyag	nyomai
	Összeg 6,042 sz.
Szabad szénsav	0,32 sz.

Alkatrészeinél fogva a bajmóczyhoz hasonlít, a különbség csak a talaj különbségéből magyarázható; bizonyos, hogy a bajmóczyval egy s ugyanazon földalatti gyár készítménye.

Kis-Béltitznek egykori birtokosa, gróf Batthyányi Alajos, építette a még jelenleg eredeti minőségben fönálló fürdőintézetet, mely áll:

Egy földszintes hosszukás házból a megforduló vendégek számára, és két fabódéból, melyekbe a források vize 3 négyszöges 4—5 □ ölnyi területű és 4 láb mély tükörökbe van befoglalva.

Ezen fürdőket majdan kizárólagosan csak a nép szokja használni tavasz és nyár lefolyta alatt, mikor is jó keletje van a köpölyözésnek.

Nemo mortalium omnibus horis sapit. (Plin. jun.)

A kis-béltizihez hasonló ércvizforrások 9—10 R. foknyi hévvel vannak még Széplak határában is.

Ércvizforrások találtak a fentebbieken kívül még több helyütt, melyek nem használtak. Ezek:

5) Bankán, Pöstyén átellenében, a Vág bal partjánál; alkatrészeikre nézve a pöstyéni víztől nem igen különbözök.

6) Elecskén, felső-nyitrai járásban fekvő helység határában. Vegyelemzése kívántatik.

7) Kápláthon, vágújhelyi járásban, Vág völgykeleti lejtőjén, Vág folyó bal partján Pöstyéntől DK-nek 2 mértföldnyire fekvő helység határában. Prof. Tognio egykor ezen ércvizet a szó szoros értelmében egyedüli kénhőviznek (Schwefeltherme) tartá honunkban. Hévfoka 18—24° R. közt változik; vegyelemzése kívántatik; állítólag alkatrészeivel igen közelíti meg a pöstyéni vizet.

8) Kojatini vagy konyatini ércvizforrás kopcsányi határban, szokolczai járásban, tör ki napfényre. Alkatrészeire nézve szmrdaki vízhez hasonló.

9) Lehotai (Uj) vágújhelyi járásban, a temetvényi hegység északi részében fekvő helység határában. D. Láng E. J. vegyelemzése szerint:

Az érczviz hévmérséke 9° C. Fajsulya 1,0013.

Alkatrészei:		Egy polgári fontban:	
Kénsavas kali	. . . . .	0,299	sz.
„ natron	. . . . .	1,697	sz.
„ mész	. . . . .	1,344	sz.
Khlornatrium	. . . . . nyomai		Szabad szénsav 75,392
Kettedszénsavas magnesia	. . . . .	0,522	sz. köbujj.
„ „ mész	. . . . .	3,264	sz. Égvényes-, sós-földes,
Szénsavas manganélecs	nyomai		vassavanyú vizekhez tar-
Kettedszénsavas vasélecs	nyomai		tozik.
Timföld	. . . . .	0,192	sz.
Kovasav	. . . . .	0,069	sz.
Vaséleg	. . . . . nyomai timfölddel		
		Összeg	24,481 sz.

10) Onori érczvizforrás, bodoki járás északnyugati részében, a száraz völgyben fekvő helység határában. Alkatrészeire nézve hasonló a sissóihoz, minőségére nézve is oda sorolandó.

11) Pogrányi érczviztó. Nyitra városától keletre, nyitrai felső járásban a Zobor hegység Pelis nevű előhegyének lábánál fekvő helység közepében, több édes és érczvizforrásokból keletkezik. Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint: Hőfoka 12—18° R. változékony. Fajsulya 1,005.

Alkatrészei:		Egy polgári fontban:	
Kénsavas magnesia	. . . . .	0,852	sz.
Kénsavas mész	. . . . .	1,528	sz.
Konyhasó	. . . . .	0,944	sz.
Kettedszénsavas keserföld	. . . . .	1,651	sz.
„ „ mész	. . . . .	1,789	sz.
Phosphorsavas timföld	. . . . . nyomai		
Timföld	. . . . .	0,422	sz.
Kovasav	. . . . .	0,015	sz.
Szerves anyag	. . . . . nyomai		
		Összeg	7,300 sz.
Szabad szénsav	. . . . .	0,06	köbujj.

Égvényes sós-földes vizekhez sorolható; minősége, ha érczvizforrásai elkülönítettnek, az édesvizforrásoktól pontosabban volna meghatározható, oly higított állapotban, minőben létez, valamely hatályosságról szó sem lehet.

12) Radossnai érczviztó, bodoki járás nyugati részében, a rippényi völgy nyugati lejtőjén fekvő helység közelében. Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint: Hévmérséke 13,2° C. Fajsulya 1,0006.

Alkatrészei : Egy polgári fontban :

Kénsavas magnesia	0,076 sz.
„ „ kali	0,107 sz.
„ „ timföld	nyomai
Khlorнатrium	nyomai
Kettedszénsavas keserföld	0,514 sz.
„ „ mész	1,029 sz.
Szénsavas manganélecs	nyomai
„ „ vasélecs	nyomai
Timföld	0,853 sz.
Kovasav	0,115 sz.
Vaséleg	nyomai
Szerves anyagok	nyomai

Összeg 5,181 sz.

Szabad szénsav . . . . . 11,96 köbujj.

A radossnai tóban az érczviz édesvizforrásokkal vegyül, ennél fogva eredeti minőségének meghatározása alkatrészeiből nem következtethető.

13) Rédeki (Nemes) érczvizforrás. Onor közelében fekvő helység határában Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint: Hévmérséke 9° C.

Fajsulya 1,0004.

Alkatrészei : Egy polgári fontban.

Kénsavas kali	0,952 sz.	
Kénsavas natron	1,612 sz.	
Kénsavas magnesia	0,768 sz.	
Khlorнатrium	0,107 sz.	Tartozik
Kettedszénsavas magnesia	1,175 sz.	égvényes, sós-földes,
„ „ mész	4,423 sz.	vassavanyú vizekhez,
Timföld	0,230 sz.	mint onori, ujlhotai.
Kovasav	0,245 sz.	
Vaséleg	nyomai	
Szerves anyagok	nyomai	

Összeg 21,254 sz.

Szabad szénsav . . . . . 48,92 köbujj.

14) Sissói érczvizforrás, Rédek és Onor szomszédságában. Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint: Höfoka 9° C. Fajsulya 1,0006.

Alkatrészei:	Egy polgári fontban:
Kénsavas kali	0,491 sz.
„ natron	2,211 sz.
Khlor-natrium	0,122 sz.
Kettedszénsavas magnesia	0,890 sz.
„ „ mész	5,186 sz.
Szénsavas manganéleg nyomai	
Timföld	0,883 sz.
Kovasav	0,115 sz.
Vaséleg	nyomai
Szerves anyagok	nyomai
	<hr/>
	Összeg 18,768 sz.
Szabad szénsav	36,54 köbujj.

15) Szolcsánkai ércvizforrás ugyanazon vidéken. Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint: Hőfoka 9° C. Fajsulya 1,0007.

Alkatrészei:	Egy polgári fontban:
Kénsavas kali	0,353 sz.
„ natron	1,297 sz.
Khlor-natrium	0,184 sz.
Kettedszénsavas mész	4,953 sz.
„ „ magnesia	1,966 sz.
Timföld	0,076 sz.
Kovasav	0,115 sz.
Szerves anyagok	nyomai
	<hr/>
	Összeg 15,264 sz.
Szabad szénsav	26,43 köbujj.

16) Turai (Ó) ércvizforrás. Vágújhelyi járásban, a vágújhelyi hegyhatár északi részében a Welka Javorina-i hegység alatt elterülő rét-talajon, Ó-Tura mezőváros közelében. Watzka Alajos egykori felső nyitra-megyei cs. kir. főnök rendeletére kútparkányzatba befoglaltatott és Alajosforrásnak elneveztetett.

Dr. Krzisch, akkori megyei főorvos, és Keller Emil vágújhelyi gyógyszerész vegyelemzése szerint, mely csak minőségileg intéztetett: 16 obony vízbe tűzálló részlet 7,68 szemer. Az ércviz sok szénsavat tartalmaz, kén-, só- és szénsavas natront, kén-, só- és szénsavas meszet, és kénsavas keserföldet és vasat. Vastartalma földes égvényes savanyu vizekhez sorolandó.

17) Tvrdomesztitzi ércvizforrás — Onor, Sissó, Rédek vidékén a száraz völgyben; Dr. Láng E. J. vegyelemzése szerint:

Hőfoka 11° C.

Fajsulya 1,0012.

Alkatrészei: Egy polgári fontban:

Kénsavas magnesia	1,259 sz.	
Khlorkalium	nyomai	
Konyhasó	0,283 sz.	
Kettedszénsavas keserföld	0,637 sz.	
„ „ mész	6,082 sz.	Minőségére nézve a
Szénsavas mangánéleg	nyomai	szomszéd helységekéhez
Timföld	0,430 sz.	sorolandó.
Kovasav	0,153 sz.	
Vaséleg	nyomai	
Szerves anyagok	nyomai	

Összeg 17,630 sz.

Szabad szénsav . . . . . 33,53 köbujj.

Megyénknek földje általában véve vízdús, legszárazabb és vízszegény a bodoki járás északnyugati része — a száraz völgy — épen azon vidék, hol legtöbb érczvízforrás bugyog fel. A hegységek édesvízforrásai egészséges, friss, tiszta, hideg vizet foglalnak, de az sehol sem vezetetik le az emberi lakhelyekbe; nevezetesebb városok — Privigyét kivéve — beelégednek a völgy talpán ásott kutak vizével. Nyitrának, a fővárosnak, melynek Zobor hegye lábánál legjobb édesvízforrások törnek a napfényre, híres rosz, egészségtelen, rothadó szerves anyagok vonataival tölt ivóvize van. Posványos gerjekkel tölt ivóvize van megyénk déli vidékének, az alsó-nyitrai járásnak. Vágújhelyi, szakolczai és bajmóczi járás északai részének ivóvize sokkal tisztább és élvezhetőbb, mint a Nyitravölgy és déli róna ivóvize.

Általános átnézet.

Megyénk földalakzata körül részletesen fölhozottakból kitünik, hogy annak felülete É-ről D-nek lejtős, szakolczai járást kivéve, melynek lejtősége K-ről N-nak van irányozva; ez vagy leginkább a főfolyók iránya után ítélhető meg, a Vág és Nyitra folyók É-ről D-nek ömledeznek; a szakolczai járás Miava és Chvojnitza folyói ÉK-ről N-nak tartanak s a nyugati szélén folyó Morva vizébe beömlenek.

A völgynek talpán fekvő pontok tengerszintfeletti magasság különbségeiből kitetszik, hogy a nyitrai völgyben D-ről É-felé az emelkedés Érsekujvártól Kis-Bilitzig lassúbb, mint Kis-Bilitztől fel a privigyei völgybe, Privigye városáig. Érsekujvártól a kis-bilitzi forrásig körül-belül 10 mértökny távolságra az emelkedés tesz 228,92 hécsi lábot; kis-bilitzi forrás-

tól pedig Privigyeig 4 mértföldnyi távolságra 298,48 b. l.; a Vág völgye lejtősebb, mint a nyitrai de kevésbé lejtős, mint a privigyei; részletesebb lejtőségi különbségek a föntebb fölhozott egyes pontok magassági jegyzékéből felismerhetők.

Felületének természeti szépségét fokozza azon mindenütt szemlélhető földmivelési szorgalom és ipar. A völgyek talpán siető folyók partjait beszegi mindenütt buja zöld szinnel diszló rétság, kies ligetek, a lejtők felé jó mivelt szántók terjednek; a lejtőkön, dombokon, hegyoldalokon a nyitrai völgyben fel egész Szulóczig, Teszérig, a Vág völgyben Vágujhelyig; szakolczai öbölben Szakolczáig, jó karban tartott szőlők virítanak, míg felebb a hegyormokig ezen diszló növényzetet sötétzöld koszorunként övedzi az erdőség.

És gondoljuk most ekies vidék képzeletéhez hozzá a rajta sűrűen elterjedt és hemzsegő lakosságot! mely uralja a földet, azt mivelt kertté átvarázsolja, mely száz és ezer viszonyokkal van kötve hozzá, mely rajta él, mozog, működik; mely tanulmányozza, idomítja minden göröngyét; mely élvezi gyönyöreit, adományit, mely a hajdankorból fönmaradt emlékek látványán andalog, buzdúl, de búsúl is.

O fortunatos nimium sua si bona norint

Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

(Virg.)

Megyénk sűrűen van benépesítve; a helységek, különösen a nyitrai és Vág-völgy talpán s a szakolczai járásban egymást érik, s egy fél mértföldnyi távolságon túl csak itt-ott fekszenek távolabb egymástól, sok helység az emberi lakok terjedése következtében összeolvadt, csak utak vagy ösvények által elválasztott. Legtöbb helységnek, városnak, nagyobb épületnek fekvése festői; kitünök e tekintetben Nyitra, Szakolcza, Galgócz, Bajmócz, Vágujhely. Előmozdítják a közlekedést többnyire jó karban létező számos országutak; növelik az élénkséget, ipart az északnyugati szélén, szakolczai járás mellett, s az alsó-nyitrai járáson keresztül vonuló vasutak.

Az egyes járásokat illetőleg:

Az alsó-nyitrai járás egy kis magyar alföld, a gazdasági ipar legfőbb tökélyében; ennek látásán még a legfinnyásabb külföldi gazda is elbámészkodhatik; ő, ki a gazdaságban a kisszerűséghez szokott hasonlót alig látott valaha. Ott diszlenek a róna nyugati részén gróf Károlyi Lajos, gróf Hunyady József, gróf Eszterházy Mihály és Vodianer jószágai szemmel át nem mérhető kiterjedésben; az európai gazdaság legkorszerűbb igényei szerint tetemes költséggel elrendezve, mintaként mivelt szántóföldekkel, nagyszerű gazdasági majorokkal, épületekkel, hasznos gazdasági gőzgyárakkal. Vigan

barangolnak legelőkön finomgyapjas juh, czimeres szarvasmarha-nyájak, nemes vérű lóménések.

Conspicitur nitidis fundata pecunia villis. (Ovid.)

Felékesítve és valódi nagyszerű angolkertekké átalakítva vannak ezen területek azokat földszakonkint beszegő fasorok, ligetek és erdőcskék által. Ki hinné, hogy e vidék 30 év előtt még a hortobágyi pusztától nem igen különbözött! Keleti része a járásnak mélyebben fekszik és nedves nagyobb részt réttalajból áll; itt is virágzó állapotban van mindenütt a földmivelés, a vidék kellemes füzesektől és erdőcskéktől szakaszonkint fedett, melyek közt ömlednek Nyitra, Czétényke, Zsitva folyók; északkeleti oldalát határoló dombokon szőlők virítanak. A helységek e járásban gyérebben elhelyezvék. Állattenyésztési tekintetben országszerte híres az ürményi ló- és birkatenyésztés. Főhelye: Érsekújvár.

A felső-nyitrai járás vidéke dombos, határainak területe szűkebb; nyugati része Sempthe, Mocsonok, Soponya, Hosszufalu vidéke lapályos; ellenben a keleti Nyitrától Ghymesig a Zobor és Tribets hegységek felé magaslik; közepe, Nyitra vidéke, mélyen fekszik. Szántóföldje, a keleti részt kivéve, termékeny jó, dombjain, hegylejtőin szántóföldek, szőlőkertek, kisebb erdők terülnek szét; a völgy talpán Nyitra folyó mentében szép buja rétság vonul. Gazdászata szinte jó karban van, különösen Nyitra vidékén, különösen pedig a szőlőmivelés. Sűrűen lakott járás, kitünő szép fekvése van a járás s a megye főhelyének, Nyitrának.

A bodoki járás a nyitrai völgy felső és nyugati részében terjed el, a Nyitra folyó jobb partjától a temetvényi hegységig nagyobb része dombos magaslatból áll, és csak ettől a Nyitra folyó partjáig szűkebb sávként lapályos. A Nyitravölgy talpán létező része áldott föld, mely hangyaszorgalommal miveltetik; ellenben dombos része, különösen pedig a száraz völgy terméketlen, sovány, kavicsos és durva homokos talajból áll, melyen a táplálkozás szorgalommal is nehezen elérhető; déli vége a dombos magaslatnak a rippényi völgy és mellék völgyei, a bodoki és assakürthi sokkal termékenyebb földdel birnak. Sűrűen lakott népes járása megyénknek. Főhelye: Nagy-Tapolcsány.

A bajmóczi járás déli végével Nagy-Appony helységtől a Nyitra folyó balpartjától, a bodoki járassal párhuzamosan terjed északra és keletre a keleti hegyhatárig, ez lapályos része; Szkacsányon túl É-nak a két völgybe rudnóiba és privigyeibe szétterül. Regényes szép járása megyénknek, legfestőibb hegyvidéke, de, a nyitrai völgyben fekvő déli részét kivéve, mely dús termékeny föld, többnyire igen rosz talajjal bir, melyet az éghajlat zor-

donsága csak még termékeltenebbé teszi; itt már csakugyan háladatlanul fizet a justissima tellus. Főhelyei: Privigye és Bajmócz.

Ezen járások Vágon innen fekszenek; Vágon túl fekvő járások:

A vágúj helyi járás. A Vág völgyet mindkét hegyfalával együtt tökéletesen foglalja el, legszebb járása megyénknek, közepén a Vág völgy talpán kies ligetek és erdők közt elhelyezvék számos csinos helységei; itt a gazdaszat mindennemű irányban általános szorgalommal műveltetik; minek látszatja is van az egészséges, szép testalkatú, értelmes népen; keleti része, a temetvényi hegység lejtőjén, terméketlen homok- és kavicsos talaj, és az esővizek sebes lefolyása által gazdaszatában gyakran károsított népe is szegény; ellenben nyugati hegyes részében, a vágúj helyi hegyhatár völgyeiben, tevékeny, jóra termett nép lakik, mely mindennemű iparral és kereskedéssel pótolja a föld mostohaságát. Sűrűen lakott járása ez is megyénknek. Főhelyei: Vágúj hely, Galgócz, Csejthe, Miava.

A szakolczai járás megyénktől a vágúj helyi hegyhatár és déli végében a fehér hegység által tökéletesen el van rekesztve, nyugatról a Morva víz partjától a vágúj helyi hegyhatár felé bekanyarodó öbölben foglaltatik; széleit környező hegysége többnyire kopár, a lejtők szinte többnyire kopárak, mély meredek vizmosások által hasogatottak, melynél fogva a vidék szélei, magaslatai nem a legszebbek; közepe dombos, ezen dombokon azonban jó mivelt szántók terülnek el, a közbe vonuló völgyeken többnyire vidám zöldszínű buja növényzetű rétség terjed; a vidék szépségét sajátságos emeli déli és délnyugati részében több □ mértföldet elfoglaló sötétzöld fenyveserdő, ennek közelében a talaj futóhomokból áll, mely részben fekvő helységek határai roszak, terméketlenek. Értelmes és megyénk legegészségesebb és legszebb testalkatú népének fáradhatlan szorgalma által lön vagy leginkább e vidék kiessé, bár nem tagadhatók el tőle természeti szépségek is. Északnyugati szélén Szakolcza várostól kezdve N-nak le a Morva víz partjáig $\frac{1}{2}$ —1 mértföldnyi széles sávként termékeny lapály vonul, mely, mint mondánk, a marcheggi térségbe megy át. Főhelyei: Szakolcza kir. város, Holics, Szenicz, Sasvár mezővárosok.

Megyénk egyes kitünőbb városiról, helységeiről történelmi vázlatokban lesz említés.

Helységek és lakosság száma.

Fényes szerint (1837. stat. munkájában) Nyitra megyének van 527 népes lakhelye. Ezek közül:

1 sz. kir. város: Szakolcza.

1 sz. püspöki város: Nyitra.

39 egész mezőváros és Dejthe mezővárosnak fele.

413 falu.

74 népes puszta, major vagy más lakhely.

Legujabbi hivatalos adatok nyomán készített összeírás szerint:

Nyitra megyének van 562 népes lakhelye. Ezek közül:

1 sz. kir város: Szakolcza.

3 szab. város és mezőváros: Nyitra, Érsekujvár, Privigye.

37 mezőváros: Bajmóc, Bajna, Brezova, Csejthe, Dejthe, Egbel, Farkasd, Galgócz, Ghymes, Handlova, Holics, Jókő, Komjáthi, Kosztolán (Nagy), Miava, Mocsonok, Próna (Német), Privigye, Pöstyén, Radosnya, Radosócz (szakolczai j.), Sellye, Sempthe, Szenicz, Szkaacsány, Szobotisty, Surány (Nagy), Szeredujváros, Tura (Ó), Tapolcsány (Nagy), Ujlak, Ujvároska, Ürmény, Vágujhely, Verbó, Vittencz, Zsámbokrét, (Nyitra).

521 falu.

105 puszta, major és más lakhely.

1 erőd, (jelenleg fogház): Lipótvár.

Ezen népes lakhelyekből van:

126 felső-nyitrai járásban; nevezetesen: 1 sz. város, 6 mezőváros, 92 falu, 27 puszta és major.

90 alsó-nyitrai járásban; nevezetesen: 1 sz. mezőváros, 4 mezőváros, 60 falu, 25 puszta és major.

106 vágujhelyi járásban; nevezetesen: 13 mezőváros, 84 falu, 8 puszta és major, 1 erőd (most fogház).

77 szakolczai járásban; nevezetesen: 1 sz. kir. város, 5 mezőváros, 60 falu, 11 puszta és major.

131 bajmóczi járásban; nevezetesen: 1 sz. mezőváros, 4 mezőváros, 110 falu, 16 puszta és major.

138 bodoki járásban; 3 mezőváros, 117 falu, 18 puszta és major.

Lakosságának száma sz. kir. Szakolcza városával együtt:

Fényes szerint 339,413.

1848-ki összeírás szerint 363,995.

1863. évig gyűjtött adatok szerint 351,003.

Ebből jön:

Felső-nyitrai járásra	51,297	. . .	126	népes	lakhelyben.
Alsó-nyitrai járásra	49,468	. . .	90	„	„
Vágujhelyi járásra	97,623	. . .	106	„	„
Szakolczai járásra	68,495	. . .	77	„	„
Bajmóczi járásra	48,213	. . .	131	„	„
Bodoki járásra	35,128	. . .	138	„	„

*

Kitünik, hogy bodoki járásnak legtöbb kis helysége van; legtöbb nagy helysége vágujhelyinek és szakolczainak.

Kiterjedésre nézve, melynek a járásokat illetőleg pontos ismerete még mindég kívántatik, legnépesebbnek mondható a szakolczai járás; leggyéribben népesedeltnek a bajmóczi járás. A legnagyobb népességi számmal bíró vágujhelyi járás egyszersmind legnagyobb kiterjedésű is, utána következnek kiterjedésre nézve a bajmóczi, ezután a bodoki, alsó-nyitrai, felső-nyitrai, szakolczai.

121 □ mértföldnyi kiterjedésűnek állitván megyénket, 1 □ mértföldre jön 2894 lakos.

Népes lakhelyeink betürendi sorjegyzékének értelmezése végett a rövidítések magyarázatát előrebocsátjuk.

sz. k. v.: szabad királyi város.

sz. v.: szabadalmazott város.

sz. mv. szabadalmazott mezőváros.

mv. mezőváros.

f. falu.

p. puszta.

f. n. j.: felső-nyitrai járás.

a. n. j.: alsó-nyitrai járás.

v. j.: vágujhelyi járás.

ba. j.: bajmóczi járás.

bo. j.: bodoki járás.

sz. j.: szakolczai járás.

Nyitra megye népes lakhelyeinek sorjegyzéke.

Népes lakhely.	Lakosság.	Népes lakhely.	Lakosság.
Aba-Lehota f. n. j.	626	Áttétel	5607
Agacs p. a. n. j.	15	Alsó-Malántha p. f. n. j.	51
Akolmány p. a. n. j.	9	Alsó-Merasicz f. bo. j.	107
Alsó-Attrak f. bo. j.	188	Alsó- és Felső-Mezőkeszi p. a. n. j.	414
Alsó-Behincz f. bo. j.	171	Alsó-Récsény f. f. n. j.	401
Alsó- és Felső-Botfalu f. v. j.	1645	Alsó-Rédek f. bo. j.	82
Alsó- és Felső-Dubovan f. v. j.	651	Alsó-Sutócz f. ba. j.	75
Alsó-Elefánt f. f. n. j.	301	Alsó-Szöllös f. a. n. j.	690
Alsó-Helbén f. bo. j.	232	Alsó-Tarány p. a. n. j.	125
Alsó-Jattó p. a. n. j.	481	Alsó-Vásárd f. bo. j.	153
Alsó- és Felső-Kaap f. bo. j.	252	Alsó-Vesztenicz f. ba. j.	529
Alsó-Köröskény f. n. j.	688	Alsó- és Felső-Zéle f. v. j.	785
Alsó-Lelócz f. ba. j.	83	Andács f. f. n. j.	99
Alsó-Ludány f. bo. j.	265	Andód f. a. n. j.	691
	Oldal 5607		Oldal 9809

Népes lakhely.	Lakosság.
Áttétel	9809
Ardanócz f. bo. j.	200
Assa-Kürth f. bo. j.	633
Báb p. a. n. j.	8
Babindál f. f. n. j.	154
Bacskafula f. ba. j.	273
Bajmocska f. f. n. j.	583
Bajmócz mv. ba. j.	867
Bajmócz-Apáti f. ba. j.	469
Bajna mv. bo. j.	1090
Bánka f. ba. j.	76
Banka f. v. j.	460
Bánkeszi f. a. n. j.	1205
Basócz f. v. j.	454
Béd f. f. n. j.	213
Bellesz f. bo. j.	260
Bellincz f. bo. j.	177
Beregszeg f. v. j.	1032
Berencs f. a. n. j.	736
Berencs-Váralja f. sz. j.	2642
Beznákfalva f. ba. j.	45
Bodok f. f. n. f.	539
Bodok p. bo. j.	56
Bodok-Csitár f. bo. j.	226
Bórcsán f. bo. j.	80
Bori f. v. j.	766
Brezán f. ba. j.	470
Brezova mv. v. j.	6431
Broczkó f. sz. j.	1419
Brunótz f. v. j.	339
Brusznó f. ba. j.	272
Bukócz f. sz. j.	1329
Bzincz f. bo. j.	151
Chrabor f. bo. j.	449
Chrenócz f. ba. j.	216
Chropor f. sz. j.	562
Chudó-Lehota f. bo. j.	125
Chvojnicza f. ba. j.	675
Chynorán f. ba. j.	1326
Csáb f. bo. j.	297
Csácsó f. sz. j.	893
Család f. f. n. j.	382
Családka f. ba. j.	113

Népes lakhely.	Lakosság.
Áttétel	38502
Csápor f. f. n. j.	529
Csári f. sz. j.	1104
Császkócz f. sz. j.	876
Császtkócz f. v. j.	676
Csavoj f. ba. j.	811
Csehi f. f. n. j.	345
Csejthe mv. v. j.	2000
Csekej f. bo. j.	486
Csermend f. bo. j.	605
Csitár f. f. n. j.	330
Csizócz p. bo. j.	16
Csizsics vagy Szádok f. ba. j.	63
Csornok f. a. n. j.	690
Czabaj f. f. n. j.	833
Czach f. ba. j.	203
Czerova f. sz. j.	478
Cziggel f. ba. j.	436
Darázsi f. f. n. j.	808
Dejthe mv. v. j.	296
Delzsín f. ba. j.	192
Dicske f. a. n. j.	344
Divék f. ba. j.	273
Divék-Ujfalu f. ba. j.	372
Dobrocsna f. ba. j.	208
Dojts f. sz. j.	1308
Dovorán-Falkas f. bo. j.	302
Dögös p. a. n. j.	333
Drahócz f. v. j.	1365
Dubnicza f. ba. j.	225
Duczó f. v. j.	151
Dvorecz p. bo. j.	7
Dvornik f. ba. j.	471
Egbell mv. sz. j.	2665
Egeri p. f. n. j.	41
Egerszeg f. bo. j.	1013
Egyházszeg f. a. n. j.	280
Elecske f. f. n. j.	478
Érsekujvár sz. mv. a. n. j.	7438
Erzsébetmajor p. bo. j.	130
Farkasd mv. a. n. j.	3337
Felső-Attrak f. bo. j.	331
Felső-Behincz f. bo. j.	193

Népes lakhely.	Lakosság.	Népes lakhely.	Lakosság.
	Áttétel 71544		Áttétel 100828
Felső-Elefánt f. f. n. j.	505	Jablonicz f. sz. j.	1807
Felső-Helbén f. bo. j.	140	Jalovecz f. ba. j.	204
Felső-Jattó p. a. n. j.	264	Jalsó f. v. j.	341
Felső-Köröskény f. n. j.	387	Janófalú f. ba. j.	332
Felső-Lelócz f. ba. j.	779	Jeskofalu f. ba. j.	135
Felső-Ludány f. bo. j.	185	Jókő mv. v. j.	1396
Felső-Malántha p. f. n. j.	46	Kaisza f. f. n. j.	205
Felső-Merasicz f. bo. j.	124	Kakasfalú f. bo. j.	119
Felső-Récsény f. f. n. j.	306	Kalász f. f. n. j.	494
Felső-Rédek f. bo. j.	59	Kamánfalú f. bo. j.	190
Felső-Sutócz f. ba. j.	140	Kanyánka f. ba. j.	222
Felső-Szöllős f. a. n. j.	373	Kapláth f. v. j.	303
Felső-Tarány p. a. n. j.	81	Karkócz f. v. j.	825
Felső-Vásárd f. bo. j.	386	Kátor f. sz. j.	485
Felső-Vesztenicz f. ba. j.	409	Kelecsény f. f. n. j.	399
Finta p. f. n. j.	49	Kelecsény p. bo. j.	24
Fornószegh f. bo. j.	220	Keresztur p. a. n. j.	125
Gajdell f. ba. j.	1726	Királyi f. f. n. j.	874
Galgócz mv. v. j.	6745	Kis- és Nagy-Appony f. ba. j.	682
Gellénfalú f. bo. j.	137	Kis-Baáb f. f. n. j.	564
Gerencsér f. f. n. j.	619	Kis-Bielicz f. ba. j.	260
Gergelyfalú f. a. n. j.	120	Kis-Bossán f. ba. j.	175
Geszthe f. f. n. j.	316	Kis-Bölgyn f. bo. j.	121
Getfalú p. f. n. j.	40	Kis-Csausá f. ba. j.	371
Ghymes mv. f. n. j.	906	Kis-Csornok p. a. n. j.	44
Ghymes-Kosztolán f. f. n. j.	409	Kis-Czétény f. a. n. j.	257
Gyarak f. a. n. j.	476	Kis-Dovorán f. bo. j.	232
Gyarmat (Lapás-) f. f. n. j.	517	Kis-Emöke p. f. n. j.	12
Handlova mv. ba. j.	2320	Kis-Hind f. f. n. j.	383
Hluboka f. sz. j.	1083	Kis-Jác f. bo. j.	52
Holics mv. sz. j.	3761	Kis-Kér f. a. n. j.	215
Hosszufalu f. f. n. j.	892	Kis-Keszi f. a. n. j.	174
Hrachovistye f. v. j.	851	Kis-Kovaló f. sz. j.	383
Hrádek f. v. j.	655	Kis-Lapás f. f. n. j.	136
Hradist f. sz. j.	925	Kis-Lehotka f. ba. j.	109
Hradistye f. ba. j.	336	Kis-Lehotta f. ba. j.	303
Hragyec f. ba. j.	181	Kis-Mánya f. a. n. j.	643
Hrusó f. v. j.	350	Kis-Örvistye f. v. j.	112
Hubina f. v. j.	688	Kis-Pritrsd f. sz. j.	373
Huorka f. v. j.	670	Kis-Próna f. ba. j.	325
Izsmány p. a. n. j.	19	Kis-Rippény f. bo. j.	271
Ivánka f. a. n. j.	89	Kis-Szulány f. bo. j.	114

Népes lakhely.	Lakosság.
Áttétel 11,5619	
Kis-Várad f. a. n. j.	622
Kis-Vendég f. bo. j.	299
Kis-Vicsap f. bo. j.	157
Kis-Vieszka f. bo. j.	61
Kis-Völgy p. a. n. j.	25
Kocsin f. v. j.	257
Koczúr f. ba. j.	169
Koczuricz f. v. j.	100
Kolon f. f. n. j.	727
Koloss f. ba. j.	394
Koloss-Hradistye f. ba. j.	353
Koloss-Jeskofalu f. ba. j.	306
Kómárno f. v. j.	218
Komjáth mv. a. n. j.	2589
Koóss f. ba. j.	601
Kopesán f. sz. j.	1733
Korituó f. v. j.	943
Koross f. bo. j.	714
Kosztolna f. v. j.	1963
Kosztolnafalu f. ba. j.	224
Kovarcz f. ba. j.	774
Könyök f. n. j.	189
Köpösd f. n. j.	862
Körtvélyes f. bo. j.	429
Krajna f. v. j.	2303
Krakován f. v. j.	668
Krencs f. ba. j.	618
Krstyánfalu f. ba. j.	208
Krtócz f. bo. j.	249
Kunó f. sz. j.	486
Kutty f. sz. j.	2653
Kuzmicz f. bo. j.	176
Lajosfalu f. bo. j.	100
Lajoshalma p. a. n. j.	126
Lajosműve p. a. n. j.	249
Lakácsi f. bo. j.	731
Lancsár f. v. j.	140
Laszkár f. ba. j.	185
Lazán f. ba. j.	538
Lédecz f. n. j.	638
Leszko f. sz. j.	475
Lettnicz f. sz. j.	510

Oldal 141,381

Népes lakhely.	Lakosság.
Áttétel 141,381	
Libichava f. bo. j.	90
Lipovnok f. bo. j.	308
Lippnik f. ba. j.	230
Livina f. bo. j.	240
Livina-Apáthi f. bo. j.	207
Lomnicza f. ba. j.	230
Lopasov f. sz. j.	310
Lopassó f. v. j.	872
Lovási f. bo. j.	215
Lubina f. v. j.	2991
Luka f. v. j.	649
Lukab p. v. j.	20
Lüki f. a. n. j.	306
Lystyén f. ba. j.	353
Mácsó f. ba. j.	152
Madunicz f. v. j.	875
Magyar-Soók f. a. n. j.	1787
Majzell f. ba. j.	424
Malomszegh f. a. n. j.	347
Mancziczko p. bo. j.	40
Maniga f. v. j.	599
Mártonfalva f. a. n. j.	329
Menyhe f. n. j.	449
Mijava mv. n. j.	10164
Mocsidlán f. sz. j.	475
Mocsonok mv. f. n. j.	2039
Mokrihaj f. sz. j.	716
Molnos f. f. n. j.	421
Moraván f. v. j.	535
Morovno f. ba. j.	141
Mosócz f. v. j.	335
Nádaskut p. a. n. j.	17
Nadlány f. bo. j.	312
Nagy-Baáb f. f. n. j.	401
Nagy-Bielicz f. ba. j.	484
Nagy-Bodog f. bo. j.	456
Nagy-Bossán f. ba. j.	846
Nagy-Bölgyn f. bo. j.	281
Nagy- és Kis-Bucsán f. v. j.	1072
Nagy-Csausa f. ba. j.	286
Nagy-Csike p. a. n. j.	297
Nagy-Czétény f. a. n. j.	1250

Oldal 173,932

Népes lakhely.	Lakosság.
	Áttétel 173,932
Nagy-Dovorán f. bo. j.	245
Nagy-Emöke f. f. n. j.	792
Nagyfalu f. a. n. j.	449
Nagy-Hind f. f. n. j.	365
Nagy-Jác f. bo. j.	762
Nagy-Kér f. a. n. j.	1401
Nagy-Kosztolány mv. v. j.	1072
Nagy-Kövaló f. sz. j.	716
Nagy-Lapás f. f. n. j.	372
Nagy-Lehotka f. ba. j.	239
Nagy-Lehotta f. ba. j.	748
Nagy- és Kis-Modró f. v. j.	274
Nagy-Örvistye f. v. j.	536
Nagy-Pritrsd f. sz. j.	837
Nagy-Rippény f. bo. j.	544
Nagy-Surány mv. a. n. j.	2098
Nagyszegh f. a. n. j.	268
Nagy-Szulány f. bo. j.	84
Nagy-Tapolcsány mv. bo. j.	3097
Nagy-Vendég f. bo. j.	286
Nagy-Völgy p. a. n. j.	144
Návojócz f. ba. j.	431
Neczpáll f. ba. j.	225
Nedanócz f. ba. j.	440
Nedassócz f. ba. j.	232
Nedozser f. ba. j.	508
Negyed f. a. n. j.	2917
Nemecke f. bo. j.	274
Nemcsicz f. bo. j.	475
Nemes-Jác f. bo. j.	308
Nemes-Kürth f. f. n. j.	347
Nemes-Perk f. bo. j.	144
Német-Próna mv. ba. j.	2357
Néver f. f. n. j.	319
Nevidzén f. ba. j.	309
Nezsette f. bo. j.	135
Nizsna f. v. j.	410
Novák f. ba. j.	560
Nyitra szab. v. f. n. j.	7015
Nyitra-Apáthi f. bo. j.	458
Nyitra-Sárfő f. bo. j.	730
Nyitra-Szerdahely f. ba. j.	492

Népes lakhely.	Lakosság.
	Áttétel 208,347
Nyitra-Vicsap f. bo. j.	619
Nyitra-Zsámbokréth mv. ba. j.	982
Ocskó f. v. j.	357
Ó-Krásznó vagy Széplak f. ba. j.	230
Ó- és Uj-Lehotta f. v. j.	1315
Ondrohó p. a. n. j.	221
Onor f. bo. j.	188
Oreszko f. sz. j.	256
Osztro f. v. j.	747
Oszuskó (Jókő és Korlát p.) f. sz. j.	818
Ó-Tura mv. v. j.	6322
Özdöghe f. a. n. j.	663
Paczolaj f. bo. j.	285
Pann f. a. n. j.	734
Párutcza, elővárosa Nyitrának f. n. j.	2447
Pásztó f. bo. j.	528
Patta f. f. n. j.	968
Patvarócz f. v. j.	369
Pecsenéd f. v. j.	350
Pereszlény f. bo. j.	953
Péterfalu f. sz. j.	1068
Petőfalu f. v. j.	274
Pobedim f. v. j.	1120
Pochabán f. bo. j.	153
Podhragy vagy Keselőkö f. ba. j.	377
Podhragy vagy Kővávalja f. bo. j.	399
Podkilava f. v. j.	826
Podlaksa p. bo. j.	38
Podluzsán p. ba. j.	81
Podolla f. v. j.	1207
Pográny f. f. n. j.	700
Pollusz f. ba. j.	152
Popudin f. sz. j.	313
Poruba f. ba. j.	433
Poszádka f. f. n. j.	124
Pörös p. a. n. j.	50
Pöstyén mv. v. j.	3695
Prasitz f. bo. j.	801
Práznócz f. ba. j.	311
Privigye sz. mv. ba. j.	2213
Pusztahatár p. f. n. j.	79
Pusztá-Kürth f. f. n. j.	410

Népes lakhely.	Lakosság.	Népes lakhely.	Lakosság.
	Áttétel 242523		Áttétel 271680
Püspökfalva f. bo. j.	164	Szentkereszt f. v. j.	368
Racsicz f. ba. j.	408	Szentmihályur f. a. n. j.	393
Radimov f. sz. j.	609	Szentpéter f. v. j.	451
Radosna mv. bo. j.	826	Szeptencz-Ujfalu f. bo. j.	336
Radosócz mv. sz. j.	1054	Szered-Ujvároska mv. f. n. j.	270
Radosótz f. v. j.	438	Szilád f. v. j.	688
Rajcsán f. bo. j.	375	Szkacsán mv. ba. j.	749
Rakovicz f. v. j.	381	Szmrák f. sz. j.	300
Rásztocsnó f. ba. j.	523	Szobotisty f. sz. j.	2718
Rattkócz f. v. j.	219	Szokolócz f. v. j.	438
Rattnócz f. v. j.	393	Szolcsán f. ba. j.	851
Ribek f. sz. j.	374	Szolcsánka f. bo. j.	124
Rohov f. sz. j.	225	Szolka f. ba. j.	215
Románfalva f. f. n. j.	541	Szabolcskó f. sz. j.	912
Rovenszkó f. sz. j.	445	Szomorvalu f. ba. j.	48
Rozbehí f. sz. j.	371	Szomorvalu f. bo. j.	111
Rudnó f. ba. j.	235	Szottina f. sz. j.	373
Rudnó-Lehotta f. ba. j.	349	Sztrázsa f. v. j.	455
Saágh f. f. n. j.	515	Szucsán f. ba. j.	730
Salgó f. a. n. j.	715	Szulócz f. ba. j.	476
Salgócska f. f. n. j.	262	Szvrbicz f. bo. j.	206
Sándorf. f. sz. j.	1095	Tardoskéd f. a. n. j.	3244
Sarluska f. bo. j.	183	Tartószegh p. a. n. j.	9
Sarluska f. f. n. j.	427	Tavarnok f. bo. j.	436
Sasvár mv. sz. j.	2458	Tekenyös p. f. n. j.	50
Sellye mv. f. n. j.	2480	Temess f. ba. j.	212
Sempthe mv. f. n. j.	1303	Terezov p. v. j.	202
Sipkó f. v. j.	376	Teszér f. bo. j.	241
Sissó f. bo. j.	268	Tolmács p. a. n. j.	11
Sopornya f. f. n. j.	2401	Tormás p. bo. j.	16
Stepanov f. sz. j.	1488	Tormos f. f. n. j.	570
Sterusz f. v. j.	625	Tornócz f. a. n. j.	1437
Strázsa f. sz. j.	1512	Tót-Diós f. bo. j.	262
Suránka f. bo. j.	293	Tót-Megyer f. a. n. j.	1824
Szalakusz f. f. n. j.	467	Tót-Soók f. bo. j.	400
Szebedrázs f. ba. j.	361	Tökés-Ujfalu f. ba. j.	753
Szecs f. ba. j.	228	Tököld f. bo. j.	97
Szill f. bo. j.	440	Tövésujfalu f. sz. j.	395
Szellőcze f. a. n. j.	1324	Trebeté f. v. j.	680
Szénásfalva f. sz. n. j.	1904	Turcsánka f. ba. j.	139
Szentgyörgy p. a. n. j.	36	Turoluka f. sz. j.	4243
Szentjános-Elefánt f. n. j.	66	Tuzsina f. ba. j.	1835

Népes lakhely.	Lakosság.	Népes lakhely.	Lakosság.
	Áttétel 299948		Áttétel 334475
Tvrdomeszticz f. bo. j.	385	Veszzele f. v. j.	740
Tyapkó f. v. j.	127	Vészka f. sz. j.	401
Udvarnok f. f. n. j.	1025	Vezekény f. bo. j.	208
Ujlacska f. bo. j.	340	Vidovan f. sz. j.	264
Ujlak mv. f. n. j.	1417	Vieszka f. v. j.	128
Ujvároska mv. v. j.	422	Visnyó f. v. j.	216
Unin f. sz. j.	1259	Vitkócz f. bo. j.	112
Üregh f. f. n. j.	801	Vittencz mv. v. j.	2413
Ürmény mv. a. n. j.	2302	Vlaskován f. sz. j.	475
Ürmincz f. bo. j.	630	Vogyerád p. v. j.	265
Üzbégh f. f. n. j.	854	Vörösvár f. v. j.	755
Vágkirályfa f. f. n. j.	1074	Vradist f. sz. j.	597
Vág-Szerdahely f. v. j.	516	Zahrada p. bo. j.	87
Vág-Ujhely mv. v. j.	7816	Zákosztolán f. v. j.	338
Vág-Vecse f. f. n. j.	850	Zavada f. bo. j.	351
Vagyáz f. v. j.	231	Zdichava f. bo. j.	16
Vajk f. a. n. j.	399	Zlatnik f. bo. j.	479
Valaszka-Bela f. ba. j.	3275	Zobor p. f. n. j.	11
Vámos-Ujfalu f. bo. j.	272	Zsére f. f. n. j.	799
Vaniga p. v. j.	100	Zsitva-Födemes f. a. n. j.	893
Vellusócz f. bo. j.	328	Zslkócz f. v. j.	595
Verbény f. ba. j.	238	Zsolnafalu f. v. j.	519
Verbó mv. v. j.	4168		Összesen 345,137
Verbócz f. sz. j.	5698	Szokolcza sz. kir. város	5,866
	Oldal 334475		Összesen 351,003

É g h a j l a t a.

Éghajlati különbségek nem csak földrészek, országok, de pontosabb észlelet által kisebb területek — megyék — s ezeknek egyes vidékei közt is felismerhetők. Főtényező éghajlati tekintetben a léghévmérsék; ettől van föltételezve az éghajlat minősége mindenekelőtt; a léghévmérsékre pedig ismét sok más tényezőknél van lényeges befolyása, minők a geográfikus helyzet, tengerszin feletti magasság, a vidék fekvése (Exposition) földalakzati, sőt földtani viszonyok, uralkodó időjárás stb.

Megyénk geográfikus helyzeténél fogva mint egész honunk is a mérsékelt égöv közép hevével bíró földrészekhez sorolandó, és határozottabban mondva: Magyarország éghajlatának közép léghévmérsékével bíró megyékhez, minők: Pozsony, Bars, Hont, Nógrád, Heves, Zemplén; északkeleti részével azonban inkább a magyarországi északi megyék éghajlatához közeledik, minők: Thuróc, Zólyom, Szepes, Sáros; bár léghévmérséke ezen részében is érezhetőleg melegebb mint a szomszéd Thuróc-megyéé.

Felületének É-ről D-nek majdan 18 mértföldre terjedő hosszúsága és fokozatos lejtősége egyes részei közt mégis érezhető éghajlati különbségeket hoz létre.

Egyes részeinek különböző tengerszintfeletti magassága összehasonlításból következő eredményhez jutunk:

Megyénkben legkisebb tengerszintfeletti magasságon fekszik: a déli róna, magasabban a Vág völgye, ennél magasabban a Nyitra völgye, ennél magasabban a szakolczai öböl, vagyis a szakolczai járás, ennél magasabban a privigyei völgy, és legmagasabban a rudnói völgy, vagyis, példával megmagyarázva:

Érsekujvárnál magasabban fekszik:

Nyitra: 113,57 bécsi lábbal	} nyitrai völgyben
Praznócz: 176,56 „ „	
Kis-béliczi ércvizforrás 228,92 b. l.	
Oszlány: 357,66 b. l.	} privigyei völgyben
Privigye: 507,50 „ „	

Alsó-Vesztencz 392,66 b. lábbal.

Rudnói völgy a lelóczzi uton 443,36 b. l. } rudnói völgyben

Rudnói völgy talpa Dobrocsnánál 594,30 b. l. }

Galgócz a Vág partjánál 68,66 b. l.

Pöstyén a fürdőforrásnál 166,16 b. l.

Vágújhelyi országút szinte 254,33 b. l.

Vág völgy, Brunócz és Luka közt 246,86 b. l. } Vágvölgyben

Szenicz 241,30 b. l.

Sasvár 137,30 b. l. } szakolczai öbölben.

Holits 117,38 b. l. }

Vág völgye körül-belül 44,86 b. lábbal mélyebben fekszik a nyitrai völgnél.

Az emelkedés D-ről É-nak általános számítás szerint tesz: 36,24 b. lábat 1 mértföldre.

Ezen és főntebb felhozott geográfikus szélességi és tengerszintfeletti magassági adatok után itélve, legszelidebb éghajlata volna a déli rónának, következik a Vág-, ezután a nyitrai völgy, ezekután a szakolczai járás, és leghidegebb éghajlattal bírna a rudnói és privigyei völgy, a mi általában véve úgy is van.

Mindazonáltal az éghajlati minőségre, és különösen a léghévmérsékre más és részletes viszonyoknak is van befolyása, különösen a vidék fekvésének, a hegységek helyzetének és vonulási irányának; a földalkat minőségének (száraz-e vagy nedves?) a földmívelésnek és növényzeti viszonyoknak

álló- vagy folyóvizek területi nagyságának, vizeik hőmérsékének, folyásuk sebességének stb. Megyénkben a Vág völgy léghőmérsékére hűsítő befolyást gyakorol azon körülmény, hogy az északról nyílt, hogy talpán nagyobb és hideg havasi vizekből keletkezett folyó — a Vág — sebesen iramlík lefelé; míg a nyitrai völgy léghőmérsékére bizonyára mérséklő hatással vannak ellenkező körülmények, északi szelek elleni védelem, s egy kisebb és melegebb vizet tartalmazó folyónak — Nyitrának — lassúbb lefolyása. A szakolczai járás léghőmérsékére kedvezőleg hat nyugati fekvése, északi és keleti szelek elleni védettsége, nyugat és délnyugat felé nyíltsága. A privigyei és rudnói völgyek magas fekvésök daczára nem igen zordon éghajlattal bírnak, mert minden oldalról hegyektől bekerítvék és D-nek nyíltak; az északi szelek mintegy átsuhannak felettük, és hideg leheletükkel érzékenyebben érik a nyitrai völgy északi részét, Béliáz vidékét s a Száraz völgyet. A privigyei völgy keleti fekvése miatt valamivel alantabb léghőmérsékkel bír mint a rudnói. A déli róna minden oldalról nyílt, ennél fogva léghőmérséki változásoknak jobban van kitéve, mint a megye többi részei.

De vagy leginkább és tárgyilagosan észrevehető az éghajlati különbségek az állatok, és még szembeötlőbb jelekkel a növényzet életnyilatkozataiban. Megyénk területén is valósul azon általános éghajlattani és gazdasági tapasztalás: hogy a napkeletnek és délnek kitett területeken a növényzet sokkal kifejtettebb, dúsabb, mint a napnyugatnak kitetteken; ennél fogva azokon a léghőmérsék is valamivel magasabb, az éghajlat szelidebb, mint ezeken. Nyitrai völgyben a venyige a keleti hegyhatár nyugati lejtőjén Szulóczig, ellenben a völgy nyugati és napkeletnek kitett részen Kis-Béliáz, — és hajdanában Szakacsányon túl is — 2—3 mértfölddel magasabban tenyészik. Vág völgyben a tenyészet általában véve bővebb mint a nyitraiban, itt a venyige mind két völgyelejtőn egyenlő geografikus szélességi vonalokig tenyészik, de mégis tökéletesebben a völgy nyugati hegyfalának keleti lejtőjén, bizonyítékul szolgál a vágújhelyi hires bor. A szakolczai járás szelidebb éghajlata mellett küzd, hogy a venyige ezen vidéken, mely Eperjes vidékével egy geografikus szélességi vonalban fekszik, még jutányosan tenyészszék; sok bort ad, mely bizonyára jobb minőségű volna, ha ezen vidéken a szőlőmivelésben és borkezelésben nem hagyományoszerű szokások, de kor- és természetszerű haladás szolgálna irányadóul. A hidegebb léghőmérséket igénylő tülevelű fák (Nadelhölzer) a nyitrai völgyben Zsámbokréthnél kezdenek tenyészni, Zsámbokréthnél felebb fekvő rudnói völgyben ellenben lombfaerdők tulnyomók; míg a privigyei völgy keleti hegyfalának nyugati lejtőjén a Klak, Zsiari hegységen ismét sötét fenyvesek láthatók; mindezen növényzeti viszonyok a rudnói völgy szelidebb éghajlatának bizonyítéki; mi

azonkívül még más általános természeti jelek által is bebizonyul. A rudnói völgyben a gabnaneműek: rozs, söt buza s a gyümölcsfák is sokkal jobban tenyésznek mint a privigyeiben; a hó a rudnói völgyben s a lejtőkön tavasz kezdetével előbb olvad el, mint a privigyeiben; sőt ezen völgyben is a bajmóczi keletnek kitett oldalon előbb, mint a nyugatnak kitett privigyein; tavaszi vagy őszi reggeleken a privigyevölgyi keleti menedékek még délelőtti 10 órakor is a hegység árnyától fedvék és ködbe boritvák; míg ellenben a bajmóczi oldal s a rudnói völgy már délelőtti 8 órakor a nap sugarai által fel van világosítva és hevitve; a téli fagy a privigyei völgy keleti hegyfalán és menedékein tovább tartja a földet dermedt állapotban, mint a nyugatin. Mind ezen éghajlati előnyökben a rudnói völgy csak azért részesül, hogy területe a naphevének és világosságának jóval hosszabb ideig van kitéve, mint a privigyei; valamint annak is, hogy a rudnói völgy keleti határát alacsony hegység képezi legnagyobbbrészt. Az általunk közép hegyhátnak nevezett hegyfal, mely a privigyei völgyet a rudnótól elválasztja, ha magasabb lenne, kétségen kívül álló dolog, hogy a rudnói völgy éghajlati kedvezményei érezhetőleg megcsökkennének. Ime! mily részletes földalakzati viszonyoknak van az éghajlatra lényeges befolyása. Mindazonáltal mindkét völgy a megye többi vidékérszeihez képest zordon éghajlattal bir. Mindkét völgyben hátralép a tenyészetéhez melegebb léghévmérséket igénylő tölgyfa, és tulnyomó az erdőkben a bikkfa; a sárga barack, őszi barack, a dinnye, a kukoricza ezen völgyekben nem is tenyészthetik, a szőlő még a kertekben is csak ügygyel-bajjal tenyészthető, és tökéletesen meg nem érik. Feltűnő továbbá, hogy e két völgyben több közönséges, a megye egyéb vidékein bőven előforduló vad növény csak gyéren, vagy épen nem található, minők: a redősziriom (*Datura stramonium*), az orvosi és fehér pemet (*Marubrum officinale et vulgare*), a fehér üröm (*Artemisia absinthium*), az orvosi szikfü (*Matricaria chamomilla*); ellenben itt van a hegyeken a subalpinus viránynak hazája, mely e völgyeken alól csak kivételesen található. Itt virágzanak a tarnicsok (*gentianae*), a zaspák (*Veratra*); itt diszlenek a hegyi rétek zöldjében és arany színben tündöklenek a sárga torollyák (*Trollius europaeus*), az erdőkben a fekete áfonya (*Vaccinium myrtillus*). Azon körülmény továbbá, hogy a rudnói völgyben az emberi lakok fel a magas hegyekbe 3000 lábnyi magasságig is terjednek, mint a megye többi részében sehol sem; az éghajlati zordonságot feltűnővé teszi, a rudnói völgy felső részében a gabona a megye többi részeihez képest igen mostoha arányban fizet; de felebb a hegység magasabb menedékein elterülő Valaszka Bela és szomszéd helységek határában a zabon kívül más gabnaneműek nem is vettetnek, s a zab is sokszor csak szeptember végével érik meg.

De az állatok geofikus terjedése, testalkati sajátosságai is nyújt némi adatokat az éghajlati különbségek felismerésére. A magyar ló és szarvasmarha, a finom spanyol fajú birka az északi vidékeken már a nyitrai völgy északi részében nem tenyészthető, míg a megye déli részében — a spanyol birka a szakolczai járásban is — legjobb sikerrel. Igaz ugyan, hogy ennek természetes akadályja nagyjából a legelők hiányában rejlik; de van az éghajlat érdességének is ezen melegebb léghévi mérsékletet igénylő állatokra befolyása. A magyar ló és szarvasmarha hidegebb hegyi vidékeken eltörpül, és a birka gyapja durvábbá, szárazabbá válik. Szembeötlőleg nyilatkozik az éghajlati különbség a madarak geofikus terjedésében is. A kövi sas (*Aquila chrysaetos*), a holló (*Corvus corax*) csak a privigyei és rudnói völgyben fészkel; a csöntör (*Corvus caryocatactes*) a rudnói és privigyei völgy- és a vágújhelyi javorinai hegységben tartózkodik, a vízi rigó (*Cinclus aquaticus*) csak a rudnói és privigyei völgyek hegyeiben fordul elő, valamint a kereszt-orrok is (*Crucirostrae*), a fekete harkály (*Picus martius*) tribetsi hegységen alól a megye közép és déli részében nem található; a siketfajd (*Tetrao urogallus*) csak a privigye- és rudnói völgy közti Magura hegységben tartózkodik; ezen völgyek többi hegyeiben is fordult elő, de már kipusztított; a császármadár (*Tetrao bonasia*) is csak a privigyei, rudnói és a nyitrai völgy északi részének hegységében gyakori. Ezen tyukfajok éghajlat-jellegző madaraknak tekintendők azért, mert csak hidegebb léghévi mérséklettel bíró vidékek hegyeiben szeretnek honolni. A halak közül a pisztráng csak a privigyei és rudnói-völgyi hegyi patakokban fordul elő. S a mennyiben némely állatfaj nagyobb vagy kisebb számmal tartózkodik egy bizonyos vidéken a neki eledelül szolgáló hasznos, gazdasági növényzet bőségéhez is van kötve, ez pedig nagyjából ismét az éghajlat szelidségétől van föltételezve; megjegyzendő: hogy a közönséges veréb, pacsirta, fogoly, nyul a privigyei és rudnói völgyekben ritkább, mint a megye közép, és sokkal ritkább mint déli részében.

Hát a bölcs ember életmódjából, szokásiból nem merithetők-e némi bizonyítékok az éghajlati különbségek felismerésére? De igen. Nézzünk szét egy kissé a népélet változatira megyénkben. A privigyei és rudnói-völgyi ember, még a legszegényebb is minden módon igyekszik testét a hideg ellen védeni, s az évnek három nyári hónapját kivéve, mindig szürnadrágban, ködmönnyben és bockorban jár, a módosabb bőrködmönnyben és nagy csizmában. A nyitra- és vágújhelyi, szakolczai-járási földmivelő báránnyelű posztó- vagy bőrkabátban, posztónadrágban és nagy csizmában jár-kél az év nagyobb részében; október elejével felveszi ezen ruházatot és csak május elejével bontakozik ki belőle. A nyitrai völgy északnyugati vidék — Száraz völgy — lakosának

is el kelne bizony a bőrködmöny, de nincs min megszerezze; a hévhiányt pálinkával pótolja; innét magyarázható szegénysége. Sokkal könnyebben öltözködik a déli róna s a Nyitravidék népe. Czifra szürben, posztó-kabátban és nadrágban, vagy kettős vászongatyában, nagy csizmában, ünepélyes alkalomkor hetyke kordováncsizmában jár télen át is; tavaszkor és őszi vaszonöltözetben dolgozik a mezőn. Az északi és közép rész lakosa szereti a meleg nagy kemenczét, a füstös gunyhót; míg a déli rész lakosa, ha tágas szobáját napjában egyszer befűti szalmával, nem igen törődik a hideggel.

És minthogy hév az élet kútfeje; ennél fogva a léghévmérsék különbségeinek a tápszerek természetére s így a nép jólétére is látható befolyásának kell lennie. A rudnói és privigyeyi völgyben s a nyitrai völgy északnyugati részében is a földmivelés, a táplálék-termesztés háladatlan, és pedig nem egyedül a talajnak rossz minősége, de az éghajlat zordonsága miatt is; innét magyarázható ezen népnek gyöngye, szikár testalkata, késő serdülése; gyakori esetek, hogy 20 éves ifjakon még nem vehetők észre a serdülés jelei; kora vénülése 40 éves emberek már megtört vének; kora halálozása, 60 éves embert túlnálni ritkább eset; ellenben a nyitrai völgy többi részében, a Vágvölgyben, déli rónán, és különösen a szakolczai járásban, népünk testalkata, kifejllettsége egészséges, erős, és több vidéken remek.

Ezen általános s az életnyilatkozatiból merített megjegyzések után átme gyünk már részletesebb időjárati adatokra.

Az időjárat, vagyis inkább a légalkat viszonyainak pontos felismerése legtöbb bizonyítékot nyújt egy bizonyos földrész vagy vidék éghajlatának meghatározására. Tudomány igényei szerint pontosabb időjárati észleletek csak Nyitrán, mint metereologiai állomáson, tételnek több év óta; e szerint a megye többi vidékeit illetőleg hiányosabbakkal kell beé r nünk.

a) Légsulymérői állás.

A légnyomás Nyitrán csak 1857. év óta észleltetik pontosabban.

Évi közép állás volt:

1857. évben: 333,00 párizsi vonal.

1858. „ 331,72 „ „

1859. „ 331,02 „ „

1860. „ 330,70 „ „

1861. „ 333,10 „ „

1862. „ 331,02 „ „

1863. „ 328,80 „ „

Az 1863-ki állás csak megközelítőleg van meghatározva; mert előfordult akadályok miatt a jegyzetek hiányosak valának október hónapban.

A légsulymérői állás az észlelt pontnak tengerszinefeletti magasságától lényegesen van feltételezve, és csak az ingadozások tulajdoníthatók időjárási befolyásoknak; e szerint az észlelt pontok légsulymérői állásának — kiválólag évi közép állásának — összehasonlításából éghajlati különbségek ismeretéhez is jutunk. Általánosságban áll, hogy mentül alsóbb légsulymérői állása van egy pontnak, annál magasabb tengerszini magassága, s annál hidegebb az éghajlata.

Nyitrát, megyénk közép vidékét, ezen irányban összehasonlítván más légsulymérőileg észlelt pontokkal, azon eredményhez jutunk, hogy éghajlata sokkal szelidebb mint honunkban töle keletre és vele egy vagy kevésbé magasabb geográfikus szélességi vonalban fekvő pontoké. A bécsi cs. kir. középponti meteorologiai intézet biztos adatai szerint, Nyitrának légsulymérői évi középállása magasabb mint

Kassáé.	Ez volt 1858-ban 320,03 p. v.	1859-ben 329,29 p. v.
Rozsnyóé.	Ez volt 1857-ben 326,11 p. v.	1858-ban 326,08 p. v. 1859-ben 325,11 p. v.
Selmeczé.	Ez volt 1857-ben 314,83 p. v.	1858-ban 314,07 p. v. 1859-ben 314,64 p. v.
Késmárké.	Ez volt 1857-ben 312,36 p. v.	1858-ban 322,30 p. v. 1859-ben 313,13 p. v.

Ezen 2—19 párizsi vonalt tevő légsulymérői évi középállási különbség már nagyobb szerű éghajlati különbséget feltételez, és Nyitra vidékének szelidebb éghajlata mellett szól.

Ugyanezen összehasonlítás utján Nyitra vidékének éghajlata hasonlítható:

Pozsonyéhoz:	1857-ben 332,37 p. v.	1858-ban 332,30 p. v. 1859-ben 331,85 p. v.
Nagy-Szombatéhoz:	1857-ben 332,40 p. v.	1858-ban 332,33 p. v. 1859-ben 331,67 p. v.

Valamivel hüsebb az

Esztérgominál:	1857-ben 333,80 p. v.	1858-ban 333,89 p. v. 1859-ben 333,50 p. v.
----------------	-----------------------	--

Nyitrán több évi tapasztalatok szerint a légsulymérő legmagasabb állást december hónapban foglal el, ekkor a lengések is (oscillationes) legcsekélyebbek szoktak lenni, mert magas állását megtartja; legalsóbb állásokig süllyed április, október, november hónapokban; leggyakoribb lengések észleltek mártiusban és április hó első felében. 1859-ben kivételképen legállandóbb közép magasságú állást foglalt el a légsulymérő júliusban.

A légsulymérői állások vidékünkön az időjáráttal következő viszonyban vannak.

Állandó magas állást foglal el a légsúlymérő hosszabb ideig uralkodó 3—4° erős ÉN-ti szél uralkodtával.

Ha ezen szél uralkodása alatt sülyedni kezd, télen többnyire ÉK-ti szél bekövetkezik hő havazásokkal, mely szél később KKD-li szélre vagy DK-ire és ekkor a hóeső is száguldó hideg vizesőre változik. Nyáron, ha az ÉN-ti szél uralkodása alatt sülyedni kezd a légsúlymérő, többnyire szélcsend áll be; mire a déli láthatár elszürkül, majd felhögombolyagok merülnek fel a DN-ti láthatáron, kél a DN-ti szél, mely mindég erősebbé válik, nyilatkozik távolról az égi vihar, a DN-ti szél rövid ideig tartó átsuhanó szélvészszé emelkedik; mire záporok, gyakran jégesők állanak be. Ezek azonban Nyitra vidékét többször megkerülik és nyugaton a temetvényi hegységen vonulnak föl felé.

Ha a légsúlymérő ÉN-ti szél uralkodásával rögtön igen mély állásig sülyed, többnyire erős szél, néha szélvész áll be DN-ről, mely esőt ritkán hoz, s a felhőket nagyobb magasságban ÉN-nak korbácsolja fel.

Északi szél állandó uralkodása alatt a légsúlymérő állandó legmagasabb állást foglal el, ekkor derült, hideg száraz téli időjárat uralkodik többnyire.

Csendes tartós esők többnyire DK-ti és D-li szelek beálltával remélhetők; ekkor a légsúlymérő többnyire 4—5 vonallal sülyed, s ezen állását már 2 nappal előbb is állandóan megtartja.

Hét évi pontos légsúlymérői észleletek által nyert adatok szerint:

Legmagasabb volt a légsúlymérői állás 1858. dec. 9-én és 1863. február 20-án, mindkét esetben a fagypontra visszavezetve: 337,29 párizsi vonal.

Legalsóbb 1859. october 22-én 323,04 p. v.

Hét évi közép állás: 330,90 p. v.

Ezen hét év alatt az évi közép állás:

Legmagasabb volt: 1861-ben 333,10 p. v.

Legalsóbb volt 1863-ban 328,80 p. v. nem biztos, biztosabb 1860-ban 330,70 p. v.

Legnagyobb kiterjedésű rögtöni sülyedés volt 1859. april 22-én, ekkor a légsúlymérő délnyugati szélvész beállta előtt 1 ½ óra alatt 333,29 p. v. állásból lesülyedt 324,00 p. v.

A megye többi vidékein a nyitrai pontos észleletekkel összehasonlíthatók nem tétetnek.

B) Léghévmérői állás.

Ez az éghajlat felismeréséhez közelebb adatokat nyújt a légsúlymérőnél.

Nyitraán az évi közép léghévmérői állás volt:

18⁵¹/₅₂ + 8,10° R. 1857. meteorologikus év december elejétől következő

18⁵²/₅₃ + 8,14° R. december elejeig + 7,15° R.

$18^{53/54} + 7,17^{\circ}$ R.	1858	meteor.	év	$+ 7,12^{\circ}$ R.
$18^{54/55} + 7,11^{\circ}$ R.	1859	„	„	$+ 8,28^{\circ}$ R.
$18^{55/56} + 7,54^{\circ}$ R.	1860	„	„	$+ 6,76^{\circ}$ R.
	1861	„	„	$+ 7,95^{\circ}$ R.
	1862	közönséges év		$+ 7,70^{\circ}$ R. m. é. $+ 8,28^{\circ}$ R.
	1863	„	„	$+ 8,59^{\circ}$ R.

Ezen jegyzetek szerint Nyitrának 12 évi léghévmérői közép állása
 $+ 8,05^{\circ}$ R.

A megye egynehány pontosabb észlelőkkel ellátott vidékeinek 12 évi léghévmérői közép állásával összehasonlítva:

Érsekújvárnak léghévmérséke magasabb volt a nyitrainál 58 foksázalékkal.

Privigyének léghévmérséke alsóbb volt a nyitrainál $1,62^{\circ}$ R.

Nyitra-Zsámbokrétnek l. h. m. alsóbb volt $1,10^{\circ}$ R.

Három évi észleletek összehasonlítása szerint:

Vágújhelynek léghévmérséke alsóbb volt a nyitrainál 67 foksázalékkal.

Holicsnak l. h. m. alsóbb volt a nyitrainál 74 foksázalékkal.

A léghévmérsék legmagasabb fokát július hó lefolyta alatt szokta elérni megyénkben, és pedig többnyire a hó első felében; legalsóbbat december hó kezdetétől január közepéig. Tizenkét évi észleletek szerint:

Nyitrán a magas hévfokok $+ 28,10^{\circ}$ R. terjednek

„ az alsó „ — $16,05^{\circ}$ R. „

Privigyén a magas „ $+ 28^{\circ}$ R. terjednek.

„ az alsó „ — 21° R. ? (Ezen hidegfok azonban csak igen kivételes lehet.)

Három évi tapasztalatok szerint:

Vágújhelyen, Szenitzen, Holicson a léghévkülönbség a nyitraitól nem tér el jelentékenyebben, sőt ha az észleletek biztosságára építeni lehet, többnyire magasabb hévfokok jegyeztetnek mint Nyitrán, minek kétségenkívül a léghévmérőnek nem szabályszerű kitevése lehet oka.

Legmelegebb napok $+ 28$ — $28,10^{\circ}$ R. állással voltak Nyitrán: 1852-ben július 1-én, augusztus 5-én, 1853-ban július 9-én, 1854-ben július 20-án, augusztus 30-án, 1856. évben május 31-én, 1857-ben július 17-én, 1863-ban augusztus 11-én.

Leghidegebb napok $- 10$ — $-16,05^{\circ}$ R. állással voltak Nyitrán 1854-ben január 30-án, 1856-ban december 20-án.

Fagynapok száma volt Nyitrán: 1857-ben 63, 1858-ban 65, 1859-ben 58, 1860-ban 60, 1861-ben 69, 1862-ben 56, 1863-ban?.

Legnagyobb léghévváltozások uralkodnak megyénkben april közepétől május végeig és auguszt közepétől september közepéig. Auguszt hó közepétől a nappali hév alkonyatkor nevezetesen megcsökken éjen át hajnalig sokszor 20 foknyi különbségig is, és pedig a megye közép vidékén és a déli rónán inkább, mint a privigyei és rudnói völgyekben, hol ezen időszakban a léghév állandóbb, ha általában véve alsóbb fokú is. A téli hideg többnyire december közepén túl szokott beállani, január közepe felé egy kissé meglágyul, és ezen minőségben tart néha egész februáron át, többnyire azonban február vége felé ismét hidegebbé válik az időjárat és tart mártius közepéig; mártius közepétől tavaszi léghév uralkodik, melyet az aprili, de még inkább a május közepeig, — 1862. évet kivéve, — rendszeren beállani szokott éji fagyok a növényzet fejlődésére igen károsra teszik.

Az évi léghévkülönbség volt Nyitrán:

$18^{5\frac{1}{52}}$: 46,05° R. $18^{5\frac{2}{53}}$: 36,00° R. $18^{5\frac{3}{54}}$: 42,00° R. $18^{5\frac{4}{55}}$: 46,00° R. $18^{5\frac{5}{56}}$: 46,00° R. 1857. m. é. 43,00° R. 1858: 42,05° R. 1859: 39,05° R. 1860? 1861? 1862: 30,10° R. 1863: 36,02° R.

Megyénk központjának, Nyitra vidékének, léghévviszonyait a megye többi vidékeivel pontosabban és számszerű adatok által összehasonlítani kellő észleletek hiánya miatt nem lehet; ezen tekintetben több felvilágosító adatokat hozunk fel az évszakok beállása idejének tárgyalásánál. Nyitra vidéke évi közép léghévmérsékét azonban az éghajlat pontosabb ismeretése végett honunk némely kellőleg észlelt pontjaiával összehasonlítani tudjuk, három évet véve például, mely arány azután az éghajlati különbség felismerésére annál inkább is felhasználható, mert mint meggyőződtem, a többi években is a különbség lényegesen el nem térő.

Igy p. o. Nyitra vidékének évi közép léghévmérséke:

1858-ik évben

hidegebb volt mint:	melegebb volt mint:
Budaé: 2,20 fokkal R.	Rozsnyóé: 0,59 fokkal R.
Pécsé: 1,96 fokkal R.	Kassaé: 0,49 fokkal R.
Debreczené: 1,42 fokkal R.	Löcseé: 1,46 fokkal R.
Esztergomé: 1,42 fokkal R.	Selmeceé: 1,02 fokkal R.
Pozsonyóé: 2,12 fokkal R.	Késmárké: 2,24 fokkal R.
Nagyszombaté: 0,74 fokkal R.	

1861-ik évben

hidegebb volt mint:	melegebb volt mint:
Pozsonyóé: 0,41 fokkal R.	Löcseé: 2,26 fokkal R.
Debreczené: 0,73 fokkal R.	Késmárké: 2,58 fokkal R.

A többi városokról ezen évre hiányoznak az adatok.

1862-ik évben

hidegebb volt mint:	melegebb volt mint:
Budaé: 0,98 fokkal R.	Rozsnyóé (az adatok hiányosak).
Pécsé: (hiányzik).	Kassaé (hiányzik).
Debreczené: 0,42 fokkal R.	Löcseé (az adatok hiányosak).
Esztergamé: (hiányzik).	Késmárké: 2,90 fokkal R.
Pozsonyé: 0,48 fokkal R.	Selmeczé: 1,22 fokkal R.
Nagyszombaté: (hiányzik).	

Mint hogy pedig egy bizonyos földrész léghévmérsékének meghatározásához biztos adatok merithetők még a növények fejlődése vagy a vándormadarak és téli álomba merült állatok megjelenési időpontjaiból, Nyitra vidékét illetőleg egynehány phoenologikus jegyzeteket hozok fel.

Növényországból

1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.
Mogyorófa virágzik:							
febr. 22.	febr. 20.	febr. 23.	febr. 28.	febr. 26.	?	febr. 21.	?
Hóvirág virágzik:							
febr. 27.	febr. 22.	febr. 23.	febr. 20.	márt. 2.	febr. 14.	febr. 20.	?
Tavaszi kököresin virágzik:							
márt. 8.	márt. 10.	márt. 11.	márt. 10.	márt. 20.	febr. 27.	márt. 14.	febr. 24.
Szagos ibolya virágzik:							
márt. 10.	márt. 20.	márt. 19.	márt. 16.	márt. 28.	febr. 24.	márt. 8.	márt. 23.
Sárga barack virágzik:							
márt. 30.	april. 2.	april. 4.	april. 3.	april. 16.	márt. 22.	márt. 24.	april. 11.
Rozs kalászokat vet:							
május 9.	máj. 16.	máj. 20.	máj. 11.	máj. 28.	május 2.	april. 24.	május 8.
Rozs virágzik:							
junius 8.	junius 9.	jun. 10.	junius 7.	jun. 13.	május 8.	máj. 14.	máj. 26.
Cseresnye megért:							
junius 9.	jun. 16.	jun. 19.	junius 8.	jun. 16.	máj. 14.	máj. 16.	máj. 27.
Szőlő virágzott:							
junius 4.	junius 8.	jun. 10.	junius 6.	jun. 12.	máj. 28.	máj. 30.	máj. 24.

Állatországból

Mezei pacsirta első éneke:							
márt. 2.	febr. 26.	márt. 20.	márt. 1.	márt. 1.	febr. 21.	márt. 5.	febr. 28.
F. barázda billegény megjelent:							
márt. 2.	márt. 11.	márt. 8.	márt. 6.	márt. 19.	febr. 17.	febr. 25.	febr. 27.

1856.	1857.	1858.	1859.	1860.	1861.	1862.	1863.
V. ludak É-felé vonulnak:							
márt. 2.	febr. 27.	márt. 2.	márt. 4.	márt. 9.	?	febr. 20.	?
E. Szalonka vonulása:							
márt. 19.	márt. 26.	márt. 28.	márt. 7.	márt. 28.	?	márt. 6.	márt. 18.
Csalogány első éneke:							
ápril 5.	ápril 25.	ápril 16.	ápril 8.	ápril 12.	ápril 15.	ápril 6.	ápril 16.
Füstös fecske megjelenése:							
ápril 9.	ápril 2.	ápril 15.	ápril 7.	ápril 4.	ápril 4.	márt. 27.	ápril 7.
Fűrj első csattogása:							
május 4.	május 8.	május 5.	ápril 28.	május 3.	május 8.	május 2.	?
Békák első brekegése:							
ápril 2.	márt. 31.	ápril 16.	ápril 8.	ápril 6.	ápril 2.	márt. 28.	ápril 2.
Denevérek megjelenése:							
márt. 16.	márt. 27.	márt. 21.	márt. 15.	ápril 2.	márt. 28.	márt. 29.	márt. 26.

C) Légpárányomás.

Ezen tüneményt illetőleg csak Nyitrán tétetnek észleletek:

Évi közép légpárányomás volt:

1858-ban 3,24. 1859-ben 3,39. 1860-ban ?. 1861-ben 3,20. 1862-ben 3,19. 1863-ban 2,96.

D) Légnedvesség.

Megyénk lejtős felülete, földalakzati viszonyai, hogy tudniillik déli végében nyílt és a felső magyarországi rónába megy át, folyóvizeinek nagy esése, sebes iramlása, északi szelek uralkodó lengése mind oly hatányok, melyek a vizgőznek összegyűjtését, pangását szünetlen akadályozzák. Állóvizek, mocsárok, tavak, nedves ingoványok száma megyénk területéhez képest csekély, s a létezők kiterjedése is kicsiny. A kipárolgó vizgőzt az uralkodó északi szelek csakhamar tovább söpri a lejtős felületről le és ki a nyílt lapályra. Kiemelendő e tekintetben a Vág völgy, melynek, a lomha folyású Dudvág mentében itt-ott előforduló egynéhány mocsáros helyeket kivéve, álló-vizei, mocsáros helyei nincsenek; a sebes folyású Vág áradásai nem iszaposak, de kavicsot hátrahagyók, könnyen és hamar leapadnak és kiszáradnak. Nyitra völgyben az áradások nem oly nagy kiterjedésűek, de tartósabbak és apadás után is több helyen álló-vizek, mocsárok jönnek létre, és vannak a nyitrai völgyben, mint felebb említünk, pangó vizekkel ellátott több területek is; mindezt okozza Nyitra folyónak lassúbb tekervényes folyása, a völgy talpán létező mélyedések nagy száma, a kisebb folyóknak nehéz beiszapoló beömlése. A déli rónán a Vág, Nyitra, Zsitva folyók partjai mellett nagyobb távolságra egykor több és nagyobb kiterjedésű mocsárok,

ingoványok, tavak léteztek, melyek kisebb számmal és kisebb kiterjedésben még most is fönmaradtak, de a kiszáradtak is rendszeren megtelni szoktak a tavaszi áradások alkalmával. Szokolczai járásban Holicstól Sasvárig terjedő és a Morva bal partja mellett levonuló lapályon több tavak, mocsárok, ingoványok léteznek. Legegészségesebb és nedves gőzöktől ment tiszta levegővel van ellátva a rudnói és privigyei völgy. Ezen vidéken álló-vizek nem is fordulnak elő.

Megyénk légalkata ennél fogva vizgőztől többnyire tiszta és általában véve száraznak, egészségesnek mondható; hozzájárul még a közegészség ezen iránybani épségéhez az is, hogy az emberi lakok, helységek legnagyobb száma menedékes, dombos vidékeken a völgyek talpa felett épült.

Nyitrán évi közép légnedvesség volt:

1857-ben 80,30.	1861-ben 75,15.
1858-ban 60,07.	1862-ben 75,33.
1859-ben 80,00.	1863-ban 65,33.
1860-ban 80,00.	

Ezen évek lefolyta alatt legnedvesebb volt a légalkat decemberben, mártiusban; legszárazabb: májusban, júniusban.

E) Uralkodó szelek.

A Kárpátok ormairól, melyeknek alhavasi és havasi magasságig emelkedő csoportulata megyénk északi, északkeleti s északnyugati széleit környezi és Trencsin, Thurócz megyéken át folytonos emelkedésben egész az ország széleig terjed, még látszólag szélcsendes napokban is folytonos hűs és hideg fuvallat lengedez megyénk területére; e szerint nálunk az északi szelek uralkodók.

Nyolcz évi pontosabb észleletek nyomán 1856-tól 1863-ig számított: É-i, ÉN-i, ÉK-i szél 2563. D-i, DK-i, DN-i 1526. Ezek közül volt ÉN-i leggyakoribb 1486. A déliek közt leggyakoribb a DK-i 701. Igen ritkák a tisztán N-i vagy K-i szelek: a föntebbi időszak alatt volt szél K-i 218, N-i 49.

A légmozgalmaknak ily iránya volt általában nem csak Nyitrán, de kisebb és inkább a földalakzati viszonyokból magyarázható eltéréssel egész megyében.

A déli szelek többnyire január közepén, mártius és áprilban szoknak állandóbban uralkodni, vagyis a tavasz megnyílásával; egyenlő erővel 48 órán túl ritkán uralkodnak. DN-i szél, mint felebb is említünk, meleg nyári napokon rögtön kerekedik 8—10 foknyi, vagyis szélvészerőre emelkedve, mint az égiháboruk előpostája; tartami ideje ugyan rövid szokott lenni, de igen káros.

Északi szelek, mint kitünik, az egész év lefolyta alatt uralkodók; leg-állandóbban uralkodnak kisebb erővel decemberben, nagyobb erővel májusban június közepéig, novemberben néha valódi orkánokká emelkednek.

A hőmérséket illetőleg legmelegebb szelek a D-iek és DDN-iek; leghidegebbek az ÉK-iek.

A szélerő csak két év lefolyta alatt észleltetett pontosabban. 1858-ban közép szélerő volt $4,9^{\circ}$. 1859-ben $5,1^{\circ}$. Általános észleletek szerint legnagyobb erejű szelek uralkodnak: ápril és november hónapokban; leggyöngébbek július közepétől szeptember közepéig. Október többnyire legtöbb szélcsendes napokkal folyik le. Valódi szélvész ezen 12 év alatt csak 1 észleltetett Nyitrán, és pedig 1859. év ápril 22-én.

A szeleknek az időjáratra nézve befolyásáról megjegyzendő, hogy mint mindenütt, úgy nálunk is, az északi szelek légderítők, hűsítők, szárítók; a déliek ellenben a léget nedvvel és sokszor tikkasztó hévvel betöltők. A DN-i szél égháborúkat záporral, de tartós esőket is szokott hozni, különösen, ha tartós, s az északi légmozgalmak által le nem gyözetik. 1859-ben kivételképen több égháborúkat hozott vidékünkre az ÉK-i szél ÉK-ről. Az ÉN-i szél felhőoszlató, esőt elűző, míg a hófelhőket is tovább űzi télen, s a havazásokat félbeszakítja. Tartós hóesőt hoz nekünk az É. szél; száguldó hideg esőket, ritka darás havazásokat az ÉK-i és K-i. A D-i borús szomorú ködös, szürke napokat; a DK-i rövid esőket és havazásokat.

A légnyomásra az uralkodó szeleknek iránykülönbség szerint különböző befolyása van. A légsúlymérő állandó magas állást foglal É. és ÉK. szél uralkodtával. ÉN-i szél uralkodtával a légsúlymérő állása nem oly magas 331—333 p. v.; de kis kiterjedésben folytonosan ingadozó. DN-i szél beálltával a légsúlymérő néha rögtön süllyedt 6—8 vonallal is. Állandó alsóbb állást foglal el D-i szél uralkodtával.

A megye egyes részeiben a szelek iránya és ereje módosittatik a földalakzati viszonyok által. A nyitrai völgybe az É-i szél a Kárpátok által megtörve jut, és nagy erőre ritkán kerekedik fel; még gyöngébb erővel éri a rudnói és privigyei völgyeket, ezek felett mintegy átsuhan, és erejével és hidegével érzékenyebben éri a nyitrai völgy északi részét Bélicz, Zsámbokréth vidéket s a Száraz völgyet. Az ÉN-i szélnek szabadabb tér nyílik ezen oldalról megýénk oly magas hegyektől nincs bekerítve, de a rudnói és privigyei völgyek ez ellen is védettebbek. Nyitra vidékén a Zobor és elő-hegyei miatt, melyek a várost É-ről elfogják, az É-i szél is ÉN-i irányból jön. Szabadabb tér nyílik Nyitra völgyében Nyitra vidékétől le Érsekújvárig az ÉK-i szélnek. A D-i szeleknek valamint a nyitrai, úgy a Vágvölgy is nyitva állanak. Védve van az É-i szelek ellen a szakolczai járás is; és

a nyugati és délnyugati szeleknek ki van téve, mi éghajlatának mérsékletére lényeges befolyást gyakorol.

F) Borulat. Légvízcsapadék (eső, hó).

Megyénk már többször fölhozott földalakzata változékony borulati és légvízlecsapodási viszonyoknak kedvező. Trencsin, Thuróc, Liptó megye magas hófedte alhavasi és havasi ormairól tavasz kezdetével egész nyáron át majdan folytonosan szállongnak É-ről D-nek az elolvadt hóból felkerekedett felhőgomlyok nagyobb magasságban, mért is esőt nem, de mulékony borulatokat okoznak; innét van, hogy nálunk aránylag kicsiny a derült napok száma; a megye többi részeiből bejött jelentések e tekintetben — a nyitrazsámbokréthy vidékről bejöttéket kivéve — nem igen biztosak, a mennyiben azokban a változékony napok is a derültekhez számíttatnak.

Nyitrán 8 év lefolyta alatt észleltetett:

	derült	változékony	borús nap
1856-ban	62	206	98
1857-ben	52	171	142
1859-ben	75	100	190
1860-ban	28	140	198
1861-ben	46	140	179
1862-ben	53	120	192
1863-ban	31	161	143

Ezen legutolsó évben hiányzik október hónap, mely a derült napok számát növesztette volna.

Legtöbb derült nap jutott september és október hónapokra, legtöbb borús volt januárban.

Ezen borulati viszonyok Nyitravölgy többi vidékein is kisebb eltérésekkel észleltettek.

A légvízcsapadéki viszonyokat illetőleg azon általános megjegyzést kell tennünk mindenekelőtt, hogy 1852. évtől és évvel kezdve az időjárat megyénkben, mint egész honunkban is, szárazzá vált, a mult évtizedekhez képest feltűnő arányban, és feltűnő természeti tüneteményeket is idézett elő. Emberek emlékezete óta fönlétezett nagyobb kiterjedésű álló-vizek, tavak, vízdús mély kutak nagy száma kiszáradt, sőt kiszáradtak évszázadok óta fönnállott kisebb patakok és kisebb folyók, mint p. o. Zseberény, a nyitrai völgy talpán, a vízi madarak, halak száma nevezetesen megesökkent, több nedves helyeken, ingoványokon tenyészett vízi vad növények eltűntek, mint a butamus umbellatus — ernyős elecs — Sagittaria sagittifolia — nyilfü; a rovarok, különösen pedig a károsak száma nevezetesen megszapordott, így pusztította vidékünkön több éven át, és még most is kisebb ki-

terjedésben pusztítja vetéseinket előbb emberek emlékezete óta nem tapasztalt, és ezen évek lefolyta alatt temérdek mennyiségben megjelent agrotis segetum.

Legszárazabb évek voltak az 1852. és 1863.

1852-ik évben mártius 5-től május 31-ig egyszer sem esett Nyitra vidékén; ezen időszak alatt a nyitrai völgy felső részében 4 száguldó eső vonult át, Érsekujvár vidékén pedig 2 bővebb eső volt. Május 31-ik óta, mely napon Nyitra vidékén záporosó hullott le, ismét száraz időjárat volt egész auguszt. közepéig, ezen időtől fogva september közepéig esős idők álltak be. September közepétől december elejeig rendkívüli szép meleg derült időjárat uralkodott, annyira, hogy a nyájak még december kezdetében is legelőre jártak, és a zöld legelőkön több vad növény tavaszi diszben virágzott, nevezetesen: *Cichorium Intibus*, több *Carduus*-fajok, *Echium vulgare*, *Delphinium consolida*, *Serpyllum thymus*, *Verbascum officinale*, *Raphanus Raphanistrum*, *Cytisus austriacus*, *Cytisus nigricans* stb.

1853. év nedvesebb volt; több eső áprilben és augustus közepétől október közepéig, de tele igen hosszú volt, a hideg majdan ápril közepéig tartott.

1854. nedves esős tél, kevés hó, száraz és hideg tavasz, meleg tavaszi napok csak május végével, nyár lefolyta alatt gyakori, de nem bő esők, derült szép meleg ősz.

1855. nedves tél, kevés hó, száraz hideg tavasz. Május 15-én és 16-án a privigyei és rudnói hegyeket mulékony hólepel borítá el, a nyár hűs; — június 25-én ismét könnyű hólepel a privigyei és rudnói hegyormokon, — gyakori záporosók, derült szép ősz.

1856. kora tél bő hóesőkkel január közepéig, mire nedves esős időjárat, száraz hideg tavasz, száraz meleg nyár, esős hideg ősz.

1857. száraz hideg tél, kevés hó, száraz hideg tavasz, a föld csak ápril közepével lágylt fel téli dermedtségéből. Ápril 24-én a nyitrai völgyben könnyű hóeső téli hideggel, sok vándormadár megfagyott; a nyár száraz, szép kellemes derült ősz.

1858. száraz hideg tél, kora kellemes tavasz, egynehány jó bő meleg esővel, különösen május közepével; meleg nyár, július végével bő esők; kellemes szép derült ősz.

1859. nedves lágyló tél, nedves meleg tavasz, meleg nyár gyakori égi háborukkal és záporosókkal; ködös nedves, kellemetlen ősz.

1860. az előbbihez igen hasonló.

1861. nedves tél, bő havazások; szép, de hideg tavasz; ápril végétől május 10. fagyos éjek; száraz nyár és ősz.

1862. lágyló tél sok esőkkel, kellemes meleg tavasz, mely rendkívüli

következetességgel semmi fagyok által nem háborítva fokonként növekedett hevében; a növényzet fejlődésének legkedvezőbb év, a nyár több jó esőkel; az ősz derült, szép, meleg.

1863. nedves lágy tél; január 5-én égi háboru záporosóval, január 8. szép szivárvány volt látható, kevés hó; tavasz kezdetében nedves, april végével május közepéig száraz, szeles, rendkívüli nagy léghévváltozásokkal; a nyár september végeig rendkívüli tikkasztó meleggel és szárazsággal folyt le; az ősz kellemes, derült.

Pontosabb időjáratati adatok.

		Nyitra vidékén volt:						
		eső	hó	égiháború	jégeső	köd	esővíz mennyiség	
1856. met.	év	37	29	12	2	28	?	
1857.	„	29	13	3	1	15	197,80 párisi vonal.	
1858.	„	66	21	17	2	30	217,25 „ „	
1859.	„	70	3	26	1	34	346,76 „ „	
1860.	„	75	32	19	2	48	378,38 „ „	
1861.	„	54	5	15	—	24	140,98 „ „	
1862.	„	45	20	20	—	17	202,99 „ „	
1863.	„	48	13	14	2	?	132,25 „ „	

Az esőmennyiség számítása 1863. évben október hó kihagyásával történt ugyan, de mint észleletim jegyzeteiből kitűnik, eső október hónapban nem is volt.

Az esők gyakoriságát illetőleg egyes hónapokban a részletesebb jegyzetekből kitűnik, hogy legkevesebb eső szokott lenni septememberben és októberben; legtöbb januárban és februárban; legtöbb hóeső decememberben és februárban; legtöbb égi háboru júliusban; jégeső májusban és júliusban; köd novemberben és februárban.

A fentebbi táblás kimutatás szerint legszárazabb év volt, a 8 közül: az 1863-ki 132,25 párisi vonal légvizcsapadék-mennyiséggel; és legnedvesebb az 1860-ki 378,38 párisi vonal ivcs. mennyiséggel.

Nyitra vidékére tízévi jegyzetek szerint jön közép számban 1 évre körül-belül 58 derült, 151 változékony, 154 borús nap.

Nyolcz évi pontosabb adatok nyomán tett általagos számítás szerint 1 évre 53 eső, 17 hóeső, 15 égiháboru, 1 jégeső, 24 köd.

Nyitra-Zsámbokrétől fel a rudnói és privigyeyi völgyekbe a záporosók, égiháboruk valamivel gyakoribbak mint Nyitra vidékén; nem ritkán történik, hogy Nyitra vidékére DN-ről közlő égiháboru nyugaton vonul föl felé Galgócztól a temetvényi hegységen É-nak, és Nagy-Tapolcsány felett el-

terjed annyira, hogy a Nyitra-völgy felső részét, a rudnói és privigyei völgyeket is elfoglalja, elkerülve így Nyitra vidékét, erre csak szél fordultával jön le néha, ha tudniillik a rögtön beálló ÉN-i vagy É-i szél lehajtja a már nagy részben kiürült és erejében megtört égi vihart.

Állandó esőzéseket illetőleg, ezek a nyitrai, privigyei és rudnói völgyekben egyidejűleg szoknak beállani, sőt 3 évi pontosabb észleletek nyomain a Vágvölgyben és a szakolczai járásban is. Közönségesen állandó (3—8 napig tartó) esőzések január 2-ik felében, mártius kezdetével és novemberben szoktak uralkodni; kivételképen néha ápril második felében is; az égi háboruk ellenben leggyakrabban ápril és május hónapokban, és június közepétől szeptember közepéig.

A háromévi hivatalos jelentésekből meritett adatok nyomán 1861. 1862. és 1863. évben az időjárat a Vágvölgyben és szakolczai járásban nedvesebb volt mint Nyitra vidékén; de ha az észleletek biztosak, a derült napok száma is sokkal nagyobb, mely utóbbi adat kétségbe vonható.

Például vegyük az 1863-ik száraz évet, ekkor volt:

	eső	hóeső	égiháboru	jégeső
Nyitrán	48	13	14	2
Nyitra-Zsámbokréthen	89	30	16	1
Érsekujvárott	75	16	10	1
April kezdetétől december végeig.				
Nyitrán	32	4	13	2
Privigyén	44	6	12	0
Vágujhelyen	49	6	8	1
Szenitzén	41	4	15	0

F) Évszakok és beállási idejük a megye külön vidékén.

A nyitrai völgyben Nagy-Tapolcsánytól Érsekujvárig, a Vágvölgyben és szakolczai járásban az évszakok körül-belül egyidejűleg fejlődnek ki. A tél november közepével kezdődik és tart mártius közepéig; a tavasz mártius közepétől június közepéig; a nyár június közepétől szeptember közepéig; az ősz szeptember közepétől november közepéig.

Vannak azonban vidékeink, melyekben az évszakok-beállási ideje a fentebbitől különbözik.

8—10 nappal későbbben fejlődik a tavasz a nyitrai völgy északi részében, Nyitra-Zsámbokréth vidékén, a Száraz völgyben, a vágujhelyi járás északnyugati hegyes részében: Ó-Tura, Miava vidékén, a szakolczai járás északi részében: Szobotisty, Verbócz vidékén.

14 nappal későbbben fejlődik a tavasz a privigyeyi és rudnói völgyekben.

20—24 nappal későbbben a rudnói völgy északi részében: Valaszka Bela és Csavoj vidékén.

Több évi tapasztalatokból kitűnt, hogy a privigyeyi és rudnói völgyekben az őszi tartami ideje a Nyitra vidékétől nem igen eltérő, szép, meleg, derült őszi időjárat uralkodik a privigyeyi és rudnói völgyekben november közepéig is; de eltérő a tavasz beállási ideje vagyis a tél tartama; feltűnő minden utazónak, ha tavasz kezdetével Nyitráról Privigyére utazik, hogy míg Nyitrán a téli vetést legszebb zöld diszében, és a gazdákat könnyű vászony ruhába a mezőn szántással, vetéssel foglalkozva látja, a pacsirtát a magas egek felé emelkedve énekelni hallja; négy óráig utazván felfelé, ezen távolságon túl mindenütt mindinkább tűnni kezd előtte a tavasz vidám képe, és ha a privigyeyi völgybe ért téli dermedtségben, hótól ellepve látja a vidéket. Valaszka Bela vidékén a tavasz, mint mondánk, 20—24 nappal későbbben fejlődik, és ha beállott is 6—8 hévfokkal in minus különbözik a nyitrai vidék léghévmérsékétől; ha a tavaszi rendkívüli léghévváltozásokkal Nyitrán a léghévmérő éjen át — 1 fokig süllyed, Valaszka Bela vidékén — 6—8 fokig terjed süllyedése, és valódi tél áll be. A nyár e vidéken későn áll be, és tulajdonképen július közepével fejlődik. Az aratás szeptember elejével kezdődik. Az évszakok szokásos minőségét illetőleg, ha meteorologjai évet veszünk alapul, azaz: december elejétől következő december elejéig. Nyitra vidékén:

A tél — december 1-től mártius 1-ig — többnyire nedves hideg; december közepe felé beállanak a kemény hideg téli napok, ezen időjárat azonban ritkán tart 14 napon túl. Január kezdetével már meglágyul az idő, esőzések állanak be és ködök, kellemetlen nedves hideg időjárat, mely közbe beálló fagyokkal tartani szokott, február végéig. Mártius első felében ismét keményebbé válik a hideg. Uralkodó szelek az északiak. Közép léghévmérsék — $1,10^{\circ}$ R.

Privigyey vidékén a hóesők bővebbek, és a lágyabb időjáratban is túlnyomók a havazások. Közép léghévmérsék a beküldött jegyzetek szerint — $2,18^{\circ}$ R. Vágújhelyen 3 évi adatok szerint: — $1,98^{\circ}$ R. Holicson — $2,01^{\circ}$ R.

A tavasz — mártius 1-től június 1-ig — kezdetében többnyire téli hideggel, meglágyul az idő és a tavasz nyilni kezd mártius 22-ke felé, ekkor april közepéig többnyire derült, szép, meleg időjárat szokott beállani; legváltáságosabb a gazdaságra nézve mindég az april közepétől május közepéig terjedő időszak, mely rendszeren nagy léghévváltozásokkal és fagyokkal folyik le. Május második fele rendszeren meleg nyári napokkal végződik. A ta-

vasz az utóbbi évtizedben rendszeren száraz és szeles, erős tartós É-i szelek uralkodnak, a tenyésznek ártalmasak. Közép léghévmérsék $+ 7,54^{\circ}$ R.

Privigyén a közép léghévmérsék $+ 3,48^{\circ}$ R. Vágújhelyen $+ 6,11^{\circ}$ R. Holicson $+ 6,28^{\circ}$ R.

A nyár — június 1-től september 1-ig. — Junius hó többnyire nagy léghévváltozásokkal folyik le, és szeles-, igazi nyári hev uralkodik július és augustus első felében, július második fele többnyire kellemetlen borús, szeles és hüs; augustus második felében a nappali és esti léghévmérsék közt nagy 16—20 foknyi a különbség, minek a közegészség állapotára káros befolyása van; beállanak ekkor már reggeli ködök és gyakran esős időjárat. Juniusban égháborúk uralkodnak; augustus második felében tartós hideg esőzések. Az aratás július elejével kezdődik. — Nyáron a szelek iránya igen változékony, folytonos küzdelem az É. és D-i szelek közt; ha győztesek maradnak a D-iek, esős időjárat áll be; egyébiránt a nyár is az utolsó évtizedben többnyire száraz volt, az esők inkább száguldók, nem hővek, jó-tékony hatásukat megghiúsíták többnyire a bekövetkezett tartós szelek.

Közép léghévmérsék: $+ 15,4^{\circ}$ R.

Privigyén $+ 18,01^{\circ}$ R. Vágújhelyen $+ 14,06^{\circ}$ R. Holicson $+ 14,11^{\circ}$ R.

Az ősz — september 1-től december 1-ig. — September első fele kellemes, derült, meleg, második fele esős, borús, szeles; október rendszeren igen szép derült, meleg, szélcsendes napokkal folyik le; november 10-től szeles, hideg, kellemetlen, nedves, közbe fagyos, esős időjárat áll be, kivételesen bővebb havazások. Az ősz szebb része — első fele — többnyire száraz; mért is a vetésnek nem kedvező.

Közép léghévmérsék $+ 6,70^{\circ}$ R.

Privigyén $+ 4,01^{\circ}$ R. Vágújhelyen $+ 5,09^{\circ}$ R. Holicson $+ 4,92^{\circ}$ R.

Z á r a d é k.

Megyénk éghajlata legnagyobb részben honunk közép földén elterülő megyék éghajlatához: Pozsony, Bars, Hont, Nógrád, Heves, Zemplén, Szatmár megyékéhez hasonló; É-ről D-nek terjedő nagy hosszúságából magyarázható, hogy ÉK-i végének — a privigyei és rudnói völgyeknek — éghajlata már kevésbé zordonabb, s északi megyénk éghajlatával vetélkedik.

Nyugati fekvése sokat szelidít éghajlatán, valamint földének mérsékelt emeltsége — exhaussement —. Vegyük például Szakoleza vidékét, ez Thuróczi megye Mosócz, és Szepes megye Lócse város vidékével majdan egy

szélességi vonalon fekszik, szintugy Vágujhely Breznobányával és Eperjessel; és ime! megyénk mindkét pontján a szőlő még nagyban mivelletik, Vágujhelyen még hires jó bor is terem; míg honunk összehasonlitott vidékein a szőlő már nem tenyészik; megyénknek említett vidékein az erdőtenyészetet lombfák, tölgyesek képezik; míg Mosócz, Lőcse, Breznobánya, Eperjes vidékén már tülevelű fákból állnak túlnyomólag az erdők; Szokolcza és Vágujhely vidékén a kukoricza nagyban és jutányosan mivelletik; míg az összehasonlitott pontokon annak tenyésztése nem sikerül; így van ez a gabnane-müekkel is.

Melegebb éghajlata megyénknek mindazonáltal földalakzatánál, de még inkább fekvésénél fogva — a Karpátok előcsarnokát képezvén — gyakori léghévingadozásoknak van kitéve, minek mint a tenyészetre, úgy az egészségi állapotra kedvezőtlen behatása van; a tenyészetre, mert valamint egy részről a kora kifejlődésnek kedvez, úgy más részről érzékeny sértéseket ejt a változó léghév a már kifejlett növényzeten; az egészségi állapotra, mert meghűtésekre gyakori alkalmat szolgáltat. A léghévingadozások tavasszal kezdődnek, és majdan junius közepeig tartanak; nevezetes pedig ezen ingadozások terjedése. 20—22 foknyi déli és 6—8 foknyi éji hévvel járó napokra 10 foknyi déli hévvel és 0—2 foknyi hideggel járó napok állanak be rögtön, és néha 8 napi időszakig is tartanak. Nagy léghévingadozások vannak még a nyár második felében, és pedig egy napi időszakokban augustus második felében a léghév déli 26—27 hévfokról néha már esteli 8 óraker 10 fokra reggelig 6—4 fokra süllyed. Septemberben, de különösen octoberben a nappali és éjeli léghév közt az egész megye területén szabályszerűbb az egyensúly. Ezen időjárat a már haldokló tenyészetre nem gyakorolhatja annyira jótékony befolyását, mint a közegézségi állapotra, mely ekkor, tapasztalás szerint, a legjobb szokott lenni.

Ezen léghévingadozásokból eredő éghajlati hiányt felülmúlja légalkatunk szárazságával, tisztaságával, üdeségével, mint a föntebbiekből megértettük. Megyénk földalakzata, fekvése olyan, hogy nedves, posványos gerjek keletkezetének és légpangásoknak, vizgözzeli túlterhelésnek nem kedvez. Emeli légalkatának jó minőségét mindenütt hegyen, völgyön, lapályon dúsan és erélyes elevenséggel tenyésző növényzete, földjének általános több helyen rendkívüli szorgalommal intézett miveltsége. Hegyeinket, a nagy mérvben üzött erdőpusztítások daczára, mindenütt szép, sűrű, haragoszöld erdők borítják; a lejtőkön, dombokon szőlők virulnak, völgyeink talpán mindenütt buja réttalaj terül el, beszegve mindkét oldalról fel a hegyek lejtőjeig legjobban mivellet szántóföldekkel. Kopár vidéket — a szakolczai járás körülbelül 1500 holdnyi területet tevő homokbuczkákat, és az alsó-járási, össze-

sen vagy 4000 holdnyi területet tevő szigetekként előforduló sziksó-foltokat kivéve — nem is találni megyénkben.

Megyénk ennél fogva éghajlati tekintetben honunk legegészségesebb éghajlattal bíró megyéi közé sorolandó, melyben valamint a növényzet a hasznos házi s a vad állat különféle neme és faja; úgy a bölcs ember is kellemes, egészségének és létének kedvező honra talált.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
Nyitra megyének fekvése, határai, kiterjedése, felosztása	1
Földalakzata és vízszintes tagosulata, hegységei, hegyei, völgyei, rónái, folyó-, álló- s érczvizei	—
Általános átnézet	39
Helységek és lakosság száma	42
Nyitramegye népes lakhelyeinek sorjegyzéke	44
Éghajlata	50
Záradék	69
